I 210.3
U 7501

لۇشۇن تەرجمە توغرسدا

5000036667

图书室
KUTUPXANA

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ماۋ جۇشى سوزلىرىدىن ئۈزۈندە

لۇشۈن مەدىنىيەت سېپىدە پۈتۈن مىللەتنىڭ زور كوپچىلىگىگە ۋەكىللىك قىلىپ كەلگەن ئەڭ توغرا، ئەڭ باتۇر، ئەڭ قەتئىي، ئەڭ سادىق، ئەڭ يالقۇنلۇق، مىسلى كورۈلمىگەن مىللىي قەھرىمان. لۇشۈننىڭ يونىلىشى— جۇڭخۇا مىللىتى يېڭى مەدىنىيىتىنىڭ يونىلىشى.

ھەقىقىي بىلىملەرنىڭ ھەممىسى بىۋاستە تەجرىبىدىن باشلىنىدۇ.

تىل ئوڭايلا ئۈگىنىۋالغىلى بولىدىغان نەرسە ئەمەس، بۇنىڭ ئۈچۈن مۇشەققەتلىك ئەمگەك سەرپ قىلماي بولمايدۇ.

مۇندەرىجە

1922

چۇشىنىكسىز ئاھاڭ تەرجىمىسى.................(1)

1925

گەپدانلىق...(8)

1930

"قاتمال تەرجىمە" ۋە "ئەدەبىياتنىڭ سىنىپىيلىكى"......(12)

1931

بىرنەچچە "راۋان" تەرجىمە..............................(48)
ئات ـ كالا قاچىرىقلىرى...................................(53)
يەنە بىر "راۋان" تەرجىمە توغرىسىدا........................(57)
تەرجىمە توغرىسىدا خەت....................................(61)

1932

لۇشۈن تەرجىمە قىلغان، يازغان كىتاپلارنىڭ تىزىمى......(91)

1933

تەرجىمە توغرىسىدا..(105)
تەرجىمىنى ئاقلايمەن..(109)
گاسلىقتىن گاچىلىققا..(113)
تەرجىمە توغرىسىدا (1)..(117)
تەرجىمە توغرىسىدا (2)..(121)

1935

تەكرار تەرجىمە قىلمايمۇ بولمايدۇ........................(125)
"ماۋزۇسى قويۇلمىغان" ماقالىنىڭ كوپىيىسى..............(130)
تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىش توغرىسىدا.....................(136)
يەنە تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىش توغرىسىدا...............(140)
چاخچاق چاخچاقچە بولسۇن (A)..............................(144)
[قوشۇمچە] ۋېن گوڭجېنىڭ كومپرادورغا يازغان خېتى......(147)
كومپرادورنىڭ ۋېن گوڭجىغا جاۋابى.........................(149)
ھەيرانمەن (B)..(153)

نەشرىياتتىن

نوۋەتتە، كەڭ ئىشچى ـ دىخان ـ ئەسكەرلەر ۋە ئىنقىلاۋي كادىرلار، ئىنقىلاۋي زىيالىيلار تىل قورالىدىن پايدىلىنىپ، لىن بياۋنى، كوڭزىنى پىپەن قىلىش ھەركىتىنى چوڭقۇر ۋە كەڭ قانات يايدۇرماقتا؛ تىل ماركسىزم ـ لېنىنىزم، ماۋ زېدۇڭ سىسياڭىنى ۋە پارتىيىنىڭ سىياسەت ـ فاڭجېنلىرىنى تەشۋىق قىلىش، پرولېتارىيات دىكتاتۇرىسىنى مۇستەھكەملەش جەھەتتە كۈچلۈك قورال بولۇش رولىنى جارى قىلماقتا. تەرجىمە تىلىنىڭ لۇغەت تەركىۋىنىڭ بېيىشى ۋە گراماتىكىلىق تۈزۈلۈش شەكىللىرىنىڭ راۋاجلىنىشى جەھەتتىلا مۇھىم رول ئويناپ قالماستىن، مىللەتلەر ئارا پىكىر ـ ھېسسىياتنى ئالماشتۇرۇش ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى مۇستەھكەملەشتىمۇ ۋاستىچىلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدۇ. تەرجىمە خىزمىتىنى قانداق ئىشلەش ۋە ئۇنىڭغا ئىلمىي پوزىتسىيە تۇتۇش جەھەتتە، **جۇڭگو مەدەنىيەت ئىنقىلاۋىنىڭ سەركەردىسى** بولغان لۇشۈن بىزگە نەمۇنە بولىدۇ.

بۇ كىتابچىمىزدا، تەرجىمە ۋە مەتبۇئات ساھەسىدىكى يولداشلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن، لۇشۈننىڭ توپلاملىرىدىن تەرجىمە توغرىسىدىكى مۇھاكىمىلىرىنى تاللاپ تونۇشتۇردۇق.

چۈشىنىكسىز ئاھاڭ تەرجىمىسى

1

بىرەر ئىشنىڭ مەڭگۈ يېشىلمەي چىگىش بولۇپ كېتىشى جەھەتتە، بىزنىڭ جۇڭگودىمۇ بەتتەر ئەل بولمىسا كېرەك. چەتئەللىكلەرنىڭ ئىسىم - پەمىلىلىرىنى تەرجىمە قىلىشتا، ئاھاڭ تەرجىمىسى قوللىنىش، ئەسلىدە، ناھايىتى توغرى، ناھايىتى ئادەتتىكى بىر ئىش ئىدى؛ ئەگەر ھېچقانداق ساۋادى يوق ئادەملەردىنلا ئەمەس ئىكەن، بۇ ھەقتە ھېچقاچان قۇرۇق گەپ قىلىپ ئولتۇرمايتتى. لېكىن شاڭخەي گېزىتلىرىدە (قايسى گېزىت ئىكەنلىكى ئېنىق ئېسىمدە يوق، ھەر ھالدا «يېڭى شېنباۋ» گېزىتى، ياكى بولمىسا «دەۋر» گېزىتى بولسا كېرەك)، دالدىغا موكۇنۇۋېلىپ تاش ئاتىدىغان ئادەملەر مەسخىرە قىلىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇلار: يېڭى ئەدىبىياتچى بولۇشنىڭ ھېكمەتلىرىدىن بىرى "توجيەنافۇ" (تۇرگېنېۋ)، "گوگېلى" (گوگول) دېگەندەك چۈشىنىكسىز سۆزلەرنى ئىشلىتىشتىن ئىبارەت، دېيىشىدۇ.

ئىلگىرىدىن تارتىپ ئاھاڭ تەرجىمىسى قوبۇل قىلىنغان

شۇي، شىزى، پۇتاۋ، لوبۇ، فو، يىلى*)ۋە شۇنىڭدەك ئىسىملارنى قىلچە ئەجەپلەنمەستىن ئىشلىتىۋاتىدۇ-يۇ، پەقەت تەرجىمە بىلەن قوبۇل قىلىنغان بىرنەچچە يېڭى سوزلەردىن ئالاق-جالاق بولۇشۇپ كېتىپتۇ؛ ئەگەر بىلىپ تۇرۇپ شۇنداق قىلغان بولسا، بۇ—كۇلكىگە قالغىنى؛ ئۇنداق بولمىسا، بىچارە بولغىنى.

ئەمىلىيەتتە، ھازىرقى بىر مۇنچە تەرجىمە قىلغۇچىلار بۇرۇنقى تەرجىمانلارغا قارىغاندا ئىنتايىن جاھىللىشىپ كەتتى. مەسىلەن، جەنۇبىي ۋە شىمالىي سۇلالىلەر دەۋرىدىكى ئادەملەر ھىندۇلارنىڭ ئانەنتو، شىچانەنتو، جيۇمالوشى پو**)......دىگەن

---

*) بۇ سوزلەر ئەسلىدە سۇغد ۋە سۇرىيگ (قەشقەر) تىللىرىدىن خەنزۇ تىلىغا كىرگەن سوزلەر بولۇپ، ئەسلى مۇنداق: شۇي (靴) — ئەسلىدە 鞾骑驴 (ھورىكىلۇك) — ئۇتۇك؛ شىزى (狮子) — شىر؛ پۇتاۋ (葡萄) — پۇتاگا (ئۈزۈم)؛ لوبۇ (萝卜) — تۇرۇپ؛ فو (佛) — بۇت؛ يىلى (伊犁) — ئىلى. — ت.

**) ئانەنتو (阿难陀) — ئاناندا، شىچانەنتو (实叉难陀) — سىكسانەنتو — بۇلار تاڭ دەۋرىدە ياشىغان خوتەنلىك تەرجىمانلار، سىكسانەنتو (652—710) ۋۇزېتيەن زامانىسىدا (684—704) ئۇدۇن (خوتەن)دىن بۇددا دىنى كىتاۋىنى ئېلىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ئەلچى بىلەن لوياڭغا كېلىپ، بۇددادىنىنىڭ مۇقەددەس كىتاپلىرىنى خەنزۇچىگە تەرجىمە قىلغان؛ جيۇمالوشىپو (鸠摩罗什婆) — كۇماراجىۋا (344 — 413) كۇچارلىق تەرجىمان-راھىپ، ئۇزىنىڭ 800دىن ئوشۇق تالىپلىرى بىلەن بىرلىكتە مەنا تەرجىمە ئۇسۇلىدا، 384 جىلد بۇددا كىتاۋىنى خەنزۇچىگە تەرجىمە قىلغان. بۇلار سانسكرىت (قەدىمقى ھىندۇ تىلى)دىن تەرجىمە قىلغانلىقى ئۈچۈن "ھىندۇلار"دىن بولسا كېرەك، دەپ تونۇلۇشى ئېھتىمال. — ت.

ئىسىملىرىنى تەرجىمە قىلىشتا زومۇ-زو جۇڭگو ئادەملىرىنىڭ قېلىپىغا چۈشۈرۈشنى ھەرگىز خالىمىغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ تەرجىمىلىرىدىن ھازىرمۇ ئەسلى ئاھاڭىنى پەرەز قىلالايمىز. ئەپسۇسكى گۇاڭشۇيىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىغا كەلگەندە، چەتئەللەردە ئوقۇغانلارنىڭ گېزىت-ژورناللىرىدا دىيىلىشىچە، چەتئەلدە "كې بوجيەن" دىگەن ئادەم پەيدا بوپتۇ. بۇنىڭغا شۇنداقلا قارىسا، ئۇ ئادەمنى كې جەمەتىنىڭ غوجاكىسى كې جۇڭرۇەنىنىڭ ئاغىسى ئوخشايدۇ، دىگەن گۇمانغا كېلىشى مۇمكىن. لېكىن بەختكە يارىشا ئۇنىڭ فوتو سۇرىتى بولغاچقا، ئۇنىڭ ھېلىقى ئادەم ئەمەس، ھەقىقەتتە روسىيىلىك Kropotkin ئىكەنلىگى مەلوم بولغان. شۇكىتاپتا "تاۋسىداۋ" دىگەن ئىسىممۇ بار ئىكەن، ئۇنىڭ Dostoievski ياكى Tolstoi ئىكەنلىگىنى ئەسلىيەلمىدىم.

"تۇجيەنافو" (تۇرگېنېۋ) ۋە "گوگېلى" (گوگول) دىگەن خەتلەر بىلەن يېزىش نەپىسلىكتە "كې بوجيەن" دىگەن خەتلەرگە يەتمەيدۇ؛ لېكىن چەتئەللىكلەرنىڭ پەمىلىسىگە «پەمىلىلەر رىسالىسى»دىن تېپىلىدىغان خەتلەرنى ئىشلىتىشنى شەرت قىلىش ھازىرقى تەرجىمانلارغا ئادەت بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ، دىمەك، ئۇلار 6سۇلالە دەۋرىدىكى راھىپلاردىنمۇ بەكرەك "ئوز ئۇلۇشىگە شۇكرى" قىلىدىغان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ.

شۇنداق تۇرۇقلۇق بەزىلەرنىڭ دالدا يەردە تۇرۇپ تاش ئاتقانلىغى، چىرايىنى سەتلەشتۇرۇپ زاڭلىق قىلغانلىغى "ئادەملەرنىڭ روھىي ھالى قەدىمقى ئۇدۇمدىن چىقىپ كەتكەن"لىكتىن بولۇۋاتامدۇ؟

مەن ئويلايمەنكى، ھازىرقى تەرجىمانلار "قەدىمقى راھىپ"لاردىن ئوبدان ئۆگىنىشى كېرەك، ئادەم ئىسىملىرى، يەر ئىسىملىرى قانداق ئاھاڭدا بولسا شۇ ئاھاڭدا تەرجىمە قىلىنىشى كېرەك، ئۇنىڭغا قاش-كىرپىك چىقىرىمەن دەپ باش قاتۇرۇشنىڭ ۋە كېيىن ئۇنى تۈزىتىمەن دەپ ئاۋارە بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق. مەسىلەن: "كې بوجيەن" ھازىر ئۆزگەرتىلىپ "كۇلوباجىن" (كىروپوتكىن) دەپ تەرجىمە قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن بىرىنچى ئاھاڭ Ku ئەمەس K بولغاچقا، "كۇ"نى "كې"غا ئۆزگەرتىشىمىز كېرەك. چۈنكى K بىلەن Kuنى خەنزۇ خەتلىرىنىڭ تەلەپپۇزىدا پەرق ئەتكىلى بولىدۇ.

لېكىن جۇڭگودا بۇنداق ئىشلارغا ئەھمىيەت بېرىلمەيۋاتىدۇ. شۇڭا بولتۇر Kropotkin نىڭ ئۆلگەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر تارقىلىپ كەلگەندە، شاڭخەيدىكى «دەۋر» گېزىتى ياپونىيە-روسىيە ئۇرۇشى ۋاقتىدا لۈيشۈندە مات بولغان گېنېرال Kuropatkin نىڭ فوتو سۈرىتىنى ئىشلىتىپ، بۇھوكۈمەتسىزلىكنىڭ قېرى باتۇرى Kropotkin نىڭ قىياپىتىگە سەپلەپ قويغان.

(11-ئاينىڭ 4-كۈنى)

2

ئۆزلىرىنى "مىللى مەدەنىيەتشۇناس" دەپ ئاتىۋالغانلارنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسىنىمۇ مەسخىرە قىلغانلىقى ھەقىقەتەن قەدىمقى زاماندىمۇ، ھازىرمۇ غەلىتە بىرگەپ؛ لېكىن بۇ ئەھۋال ئۇلارنىڭ نادانلىقىنى بىلدۈرۈش بىلەنلا قالماستىن، بەلكى ئەمەلىيەتتە

بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ پاجەلىك ئەھۋالىنىمۇ بىلگىلى بولىدۇ.

ئۇلارنىڭ پىكرى-ئەتىۋارى بويىچە بولغاندا، قانداق قىلىش كېرەك؟ مېنىڭچە بۇنىڭ 3لا چارىسى بار: ھەممىدىن ئەۋزەل چارە — چەتئەللەرنىڭ نەرسىلىرىلا بولىدىكەن، ئۇھەقتە سوز ئاچماسلىق؛ ئوتتۇرانچى چارە — چەتئەل ئادەملىرىلا بولىدىكەن، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئەجنەبىي شەيتان دەپ ئاتاش، مەسىلەن: تۇرگېنېۋنىڭ «ئوۋچى خاتىرىسى»نىمۇ، گوگولنىڭ «رېۋىزور»نىمۇ "ئەجنەبىي شەيتاننىڭ ئەسىرى" دېگەن سەرلەۋھە بىلەن ئېلىش؛ كەنجى چارە — چەتئەل ئادەملىرىنىڭ ئىسىملىرىنى ۋاڭ شىجۇ، تاڭ بۇخۇ، خۇاڭ سەنتەي دەپ ئۆزگەرتىۋېتىش، مەسىلەن: تەدرىجى تەرەققىيات نەزىرىيىسىنى تاڭ بوخۇ تەرغىپ قىلغان، نىسبەت نەزىرىيىسىنى ۋاڭ شىجۇ كەشىپ قىلغان، ئامېرىكا قىتئەسىنى بولسا خۇاڭ سەنتەي تاپقان دېيىش.

بۇنداق قىلىشقا بولمايدىكەن، ئۇھالدا مىللى مەدەنىيەتشۇناس بولۇۋالغانلار چۈشەنمەيدىغان يېڭى ئاھاڭ تەرجىملىرى ھەقىقى مىللى پەن-مەدەنىيەت تەۋەسىگە تاجاۋۇز قىلىپ كىرىپ كېتىدۇ-دە.

جۇڭگودا «قۇملۇقتا چۈشۈپ قالغان خەت-چەكلەر» دېگەن بىر كىتاپ بار، ئۇنىڭ بېسىلىپ چىقىنىغا 10 يىل بولدى. مىللى مەدەنىيەتشۇناسلىقتىن سوز ئېچىش توغرا كەلسە، ئەنە شۇ كىتاپنى مىللى پەن-مەدەنىيەتنى تەتقىق قىلىدىغان كىتاپ دەپ ھېساپلاشقا بولىدۇ. ئۇنىڭ بېشىدىلا ۋاڭ گوۋېي ئەپەندى

يازغان ئۇزۇن مۇقەددىمە بار؛ مىللى پەن ـ مەدىنىيەتتىن سوز ئېچىشقا توغرا كەلسە، ئەنە شۇ ئادەمنى مىللى پەن ـ مەدىنىيەتنى تەتقىق قىلىدىغان ئادەم دەپ ھېساپلاشقا بولىدۇ. ئۇنىڭ مۇقەددىمىسىدە: "قەدىمقى تارشا پۈتۈكلەر تېپىلغان يەر ئومۇمەن 3 (ئۇتتۇرىدىكى سوزلىرىنى قىسقارتىۋەتتىم)، ئۇ 3جاي — خوتەننىڭ شەرقى شىمالىدىكى نىيە شەھىرى ۋە مازا تولا بالا خۇاشدې دىگەن 3جاي" دىگەن سوزلەر بار.

مانا بۇ ئاھاڭ تەرجىمىلىرى "تۇرگېنېۋ"دىگەنگە ئوخشاش ئاھاڭ تەرجىمىلىرىدىنمۇ ئېسىل ۋە چۇشىنىشلىك بولمىسا كېرەك، شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نىمىشقا قوللىنىدۇ؟ چۇنكى 3جاي بار، ئۇ 3 جاي شۇنداق ئاتىلىدۇ؛ شاڭخەيدىكى مىللى مەدىنىيەتشۇناسلار ھەرقانچە زاڭلىق قىلسىمۇ، ئۇلار يەنە شۇنداق ئاتاۋېرىدۇ. ساختا مىللى مەدىنىيەتشۇناسلار قارتا ئويناپ، ھاراق ـ شارابنى ئىچىپ ئولتۇرغان، ھەقىقى مىللى مەدىنىيەتشۇناسلار ئېسىل كۇتۇپخانىلىرىدا كونا كىتاپلارنى بەھوزۇر ئوقۇپ ئولتۇرغان چاغدا، شېكسپېرنىڭ بىر يۇرتلۇغى بولغان دوكتۇر ستېيىن گەنسۇ، شىنجاڭ قاتارلىق يەرلەرنىڭ چوللىرىدىن خەن، جىن دەۋرلىرىگە ئائىت تارشا پۈتۈك، خەت ـ چەكلەرنى قېزىپ ئەكەتكەن؛ قېزىپ كېتىش بىلەنلا قالماستىن، كىتاپمۇ يېزىپ چىقارغان. دىمەك، مىللى پەن ـ مەدىنىيەتنى ھەقىقەتەن تەتقىق قىلماقچى ئىكەنسىلەر، ئۇ كىتاپلارنى تەرجىمە قىلمىساڭلار بولمايدۇ؛ ھەقىقەتەن تەتقىق قىلماقچى ئىكەنسىلەر، مېنىڭ 3 چارەمنى قوللىنىشىمۇ يارىمايدۇ، يەنى ياكى زادىلا سوز ئاچماسلىق، ياكى "خۇاشيادىن تېپىلغان"

دىيىش ۋە ياكى "چۇنشىن سۇيى بويلىرىدىن تېپىلغان" دىيىش يارىمايدۇ.

بۇ ئەھۋال مۇشۇ ئىش بىلەنلا كۇپايە قىلمايدۇ. بۇندىن باشقا، ئەگەر يۈەن سۇلالىسىنىڭ تارىخىنى چىندىن تەتقىق قىلماقچى ئىكەنسىلەر، "تۇرگېنېۋ"نىڭ ئانا تىلىنى بىلمەي بولمايدۇ، چۇنكى، "قوشماق ئوردەك"، "جۇپ كېپىنەك"دىگەنگە ئوخشاش سوزلەرنىلا قوللىنىش كۇپايە قىلمايدۇ. دىمەك، جۇڭگونىڭ پەن ـ مەدىنىيىتى راۋاجلانمىسا مەيلى، مۇبادا راۋاجلىنىدىكەن، كەچۇرۇڭلار، گەپنىڭ توغرىسىنى ئېيتىۋېتەي، ئۇنىڭغا ئەجنەبىلەرنىڭ سورۇنلىرىدا يۈرىدىغان ئاتالمىش مىللى مەدىنىيەتشۇناسلار "يېقىن يولىيالماي" قالىدۇ.

مۇقەددىمىدە ئېيتىلغان 3جايدىن "مازا تولا بالاخۇاشدې" دىگەن سوزلەرنى قانداق ئاجرىتىش كېرەكلىگىنى دەسلەپتە بىلەلمىگەن ئىدىم، ئوقۇۋەرگەندىن كېيىن، ئاندىن چۇشەندىمكى، 2 ـ سى "مازاتولا (مازاتوغراق)" 3 ـ سى "بالا خۇاشدې (بوغرا قاش)" ئىكەن.

دىمەك، مىللى پەن ـ مەدىنىيەتنى ئېنىق چۇشەندۇرۇش ئۇچۇنمۇ چەتئەل يېزىقلىرىنى قىستۇرۇش، يېڭىچە تىنىش بەلگىلىرىنى قوللىنىش كېرەك.

(11 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۇنى)

گەپدانلىق

1

ئەنئەنىۋى ئىدىيىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، ئەرلەر بىلەن ئاياللارنىڭ باراۋەرلىكىنى قۇۋۋەتلەيدىغان ئەرلەر چەتئەل ئاياللىرىنىڭ پەملىلىرىنى نازىنىن-گۈزەللىكىنى بىلدۈرىدىغان خەتلەر بىلەن تەرجىمە قىلىشقا، يەنى گىيا (草)، ئايال (女)، مەشۇت (丝) دىگەندەك يان بەلگىلىرىنى قوشۇپ قويۇشقا تولىمۇ خۇشتار. شۇنداق قىلىپ 思黛儿 (ستېپل) ياكى بولمىسا 雪琳娜 (ھېلىنا) شەكلىدە يېزىلىدۇ. غەربى ئەللەر بىلەن بىزنىڭ ئارىلىقىمىز ناھايىتى يىراق بولسىمۇ، لېكىن جۇڭگودىكىگە ئوخشاشلا، پەملە جەھەتتە ئەر بىلەن ئايال پەرقلەنمەيدۇ — سلاۋيان مىللەتلىرىدە سوزنىڭ ئاخىرىدا ئانچە-مۇنچە پەرقى بولىدىغانلىقىنى مۇستەسنا قىلغاندا. شۇڭا، بىزنىڭ 周 (جۇ) ئائىلىسىدىكى قىزلار 绸 دەپ ئايرىم پەملە قوللانمىغىنىدەك، 陈 (چېن) جەمەتىدىكى خېنىملارمۇ 蔯 دەپ ئايرىم پەملە قوللانمايدۇ. ھالبۇكى، 欧文 (ئوۋېن) خېنىمنى 嫩纹 دەپ ئۆزگەرتىپ يېزىشنىڭ ھاجىتى بولمىغىنىدەك، 托尔斯泰 (تولستوي) خانىم دىگەننىمۇ ئالاھىدە باش قاتۇرۇپ

妥姗丝苔 قىلىپ يېزىشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك.

ئەنئەنىۋى ئىدىيىنىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇپ، دۇنيا ئەدەبىياتىنى تونۇشتۇرىدىغان ئەدىپلەرمۇ چەتئەللىكلەرنىڭ پەملىلىرىنى جۇڭگولۇقلارنىڭ پەملىلىرىگە ئايلاندۇرۇپ يېزىشقا خۇشتار: Gogolنى 郭 (گو) پەملىلىك، Wildeنى 王 (ۋاڭ) پەملىلىك، D’Annunzioنى 段 (دۇەن) ياكى 唐 (تاڭ) پەملىلىك، Holzنى 何 (خې) پەملىلىك، Gorkyنى 高 (گاۋ) پەملىلىك، Galsworthyنىمۇ 高 پەملىلىك قىلىپ يېزىشىدۇ؛ مۇبادا ئۇلار Gorky توغرىسىدا گەپ ئاچىدىغان بولسا، ئۇنى ”مېنىڭ rky ىم“ دەپ ئاتىشىدىغان ئوخشايدۇ. مەن «پەملىلەر رىسالىسى»نىڭ شۇكەمگىچە شۇنچە قۇدرەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى زىنھار ئويلىمىغان ئىكەنمەن.

(1-ئاينىڭ 8-كۈنى)

2

بۇرۇنقى چاغلاردا خىمىيە ئوقۇغىنىمىزدا، كىتاپلاردا 金 (”مېتال“نى بىلدۈرىدىغان) بەلگىسى بولغان ۋە 金 بەلگىسى بولمىغان غەلىتە خەتلەر تولا ئۇچرايتتى؛ بۇلار ئېلېمېنتلارنىڭ ناملىرى ئىكەن؛ ھېلىقى يان بەلگىلىرى ”مېتال“ ياكى ”غەيرى مېتال“ ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدىكەن، يەنە بىر ياندىكى بولىكى ئاھاڭ تەرجىمىسى بولسا كېرەك. لېكىن، 鏭 (سېرىۇم)، 鎴 (سترونتسى)، 锡 (ستانىۇم-قەلەي)، 错 (سېلېن)، 矽 (سىلىتسىۇم-كرېمنى) دىگەن خەتلەرنى خىمىيە مۇئەللىملىرىمۇ

سوزلەپ بىرىشتە قىينىلاتتى، شۇڭا ئۇلار: "بۇ-熟悉 (پىششىق بىلمەك) دىكى 悉 (شى)، بۇ 休息 (ئارام ئالماق) دىكى 息 (شى)، بۇ بولسا دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان 锡 (شى)" دەپ قوشۇمچە قىلىشقا مەجبۇر بولاتتى. ئوقۇغۇچىلار بولسا، ئۇلارنىڭ بەلگىلىرىنى ئېسىدە تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن، ئۇلاردىن باشقا لاتىن ھەرىپلىرىنىمۇ ئەسلىۋېلىشقا توغرى كېلەتتى. ئەمدى ئورگانىك خىمىيىمۇ بارا-بارا تەرجىمە قىلىنىشقا باشلىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن بايىقىدەك غەلىتە خەتلەر تېخىمۇ كوپەيگىلى ۋە تېخىمۇ قىيىنلاشقىلى تۇردى؛ خۇددى سودىگەرلەر "ئون مىڭ سەرئالتۇن" دىگەن سوزلەرنى چېتىپ قۇراشتۇرۇپ غەلىتە بىر خەتنى شەكىللەندۇرۇپ ھېساۋات جوزىسىنىڭ ئالدىغا چاپلىۋالغىنىدەك، بىرنەچچە خەتنىڭ بىرىكمىلىرى ۋۇجۇتقا كېلىۋەردى. جوڭگونىڭ خىمىكلىرى كوپىنچە يېڭى ساڭ جىيې*) لىك ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئوتەيدىغان بولدى. مېنىڭچە ئەسلى ئاتىلىشىنى قوبۇل قىلىپ، خەت ياساش ئۈچۈن كېتىدىغان ۋاقىتنى تېجەپ قالغان بولسىغۇ، ئوز كەسپى بولغان خىمىيە ساھەسىدە جەزمەن تېخىمۇ چوڭ نەتىجىلەرنى يارىتاتتى، چۈنكى جوڭگولۇقلار ئەقىل-پاراسەتتە ئاق تەنلىكلەردىن ھەرگىز قېلىشمايدۇ.

بېيجىڭدا قاملاشتۇرۇپ قويۇلغان ھەرخىل يەرناملىرى تولا ئۇچرايدۇ: 辟才 (پىسەي-ئېچىلغان تالانت) مەھەللىسى، 乃兹 (نەيزى-مەزكۇر) خانا، 丞相 (چىڭشياڭ-باش ۋەزىر) مەھەللىسى، 协资 (شيېزى-يار-مەدەت) بۇتخانىسى، 高义伯 (گاۋيىبو-ئالى ھىممەتلىك بەگ) مەھەللىسى، 贵人 (گۇيرېن-ئېسىللەر) دەرۋازىسى. لېكىن تېگى-تەكتىنى سۈرۈشتۈرگەندە، ئەسلىدە 劈柴 (پىسەي-ئوتۇنچى) مەھەللىسى، 奶子 (نەيزى-سۈت) خانا، 绳匠 (شېڭجياڭ-كۆلچى) مەھەللىسى، 蝎子 (شيېزى-چايان) بۇتخانىسى، 狗尾巴 (گوۋېيبا-ئىت قۇيرۇغى) مەھەللىسى، 鬼门 (گۇيمېن-جىن قوۋۇق) دەرۋازىسى دېيىلىدىكەن. خەتلىرى ئوزگەرتىلگەن بولسىمۇ، لىكىن مەنىلىرى ئوزپېتىچە قېلىۋەرگەن. بۇ، مېنى ناھايىتى ئۈمىتسىزلەندۇرۇپ قويىدى؛ بولمىسا، مەن كىشىلەرنىڭ ھېچنىمىدىن غەم تارتماي، مەڭگۇ خاتىرجەم مۇگدەۋېرىشى ئۈچۈن، 奴隶 (نۇلى-قۇل) دىگەن خەتلەرنى 努理 (نۇلى-مەنچاناق تەرزى)، ياكى 努礼 (نۇلى-ھىممەت) دەپ ئوزگەرتىشنى تەرغىپ قىلغان بولاتتىم. بىجايىكى غەم تارتىدىغان ئادەملەرمۇ يوقتەك قىلىدۇ، بايلىق ئىلاھىنى يوقلاپ پوجاڭزىلارمۇ پاراس-پۇرۇس ئېتىلىپ بولدى.

(2-ئاي 10-كۈنى)

*) ساڭ جىيې-رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە خۇاڭدىنىڭ تارىخچىسى، خەنزۇچە خەتنى ئىجات قىلغۇچى. ئېھتىمال، قەدىمقى دەۋردە خەتنى رەتلەپ چىققان مەشھۇر زات بولسا كېرەك. — ت.

"قاتمال تەرجىمە" ۋە "ئەدەبىياتنىڭ سىنىپىيلىكى"

1

ئاڭلىشىمچە، «يېڭى ئاي» ئايلىق ژۇرنىلى تەشكىلاتىدىكىلەر ھازىر بازىرىمىز ئىنتىك بولۇپ كەتتى دەۋېتىپتىمىش. بۇ گەپ بەلكىم راستتۇ. مەندەك باردى-كەلدىسى ناھايىتى ئاز بولغان ئادەممۇ ئىككى ياش دوستىنىڭ قولىدا 2-جىلدىنىڭ 6-ۋە 7-ئايلىق قوشما سانىنى كۆرۈپ قالدىم. ۋاراقلاپ باقسام، ئۇنىڭدا "سۆز ئەركىنلىكى" دەۋاسىنى قىلىدىغانلارنىڭ ماقالا ۋە ھېكايىلىرى كۆپ ئىكەن. ئاياق تەرىپىگە يېقىن بىر جايىدا لياڭ شىچيۇ ئەپەندىنىڭ «لۇ شۈن ئەپەندىنىڭ "قاتمال تەرجىمىسى" توغرىسىدا» دېگەن بىر پارچە ماقالىسى بولۇپ، ئۇنىڭدا مېنىڭ تەرجىمەمنى "ئۆلۈك تەرجىمىگە يېقىن" دەپتۇ. "ئۆلۈك تەرجىمە قىلىش ئادىتىنى ھەرگىز ئۇزۇنغىچە داۋام قىلدۇرۇۋەرمەسلىك كېرەك" دەپ، بۇنىڭغا مېنىڭ تەرجىمىلىرىمدىن 3 ئابزاسنى، شۇنىڭدەك «ئەدەبىيات-سەنئەت ۋە تەنقىت» دېگەن ماقالىنىڭ خاتىمىسىدىكى: "لېكىن تەرجىمانىنىڭ ئىقتىدارى يېتەرسىز بولغانلىقى ۋە جۇڭگو يېزىقىنىڭ ئەسلىدىن كەمچىلىكى

بولغانلىقى ئۈچۈن، تەرجىمە قىلىپ بولۇپ ئوقۇپ باقسىڭىز، تۇتۇق ھەتتا چۈشىنىكسىز بولغان يەرلىرى ھەقىقەتەن كۆپ بولىدىكەن؛ مۇبادا جۈملە بۆلەكلىرىدىن بىرەرىنى ئېلىۋېتىدىغان بولسىڭىز، گەپنىڭ ئەسلى ئورامى يوقىلىپ كېتىدىكەن، شۇڭا مەن مۇشۇنداق قاتمال تەرجىمە قىلىۋېرىشتىن باشقا يول تاللىمىدىم. ئەمدى مېنىڭ بىردىن-بىر ئۈمىدىم: كىتابخانلارمۇ چىشىنى قاتتىق چىشلەپ چىداپ ئوقۇۋەرسە ئىكەن، دېگەندىن ئىبارەت" دېگەن سۆزلىرىمنى نەقىل كەلتۈرۈپ، ئاستىغا تەكىتلەش بەلگىلىرىنى زېرىكمەي قويۇپتۇ، "قاتمال تەرجىمە" دېگەن سۆزلەرنىڭ يېنىغا ھەتتا تەكىتلەش بەلگىلىرىنى قوشلاپ قويۇۋېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن "قەتئىيەت" بىلەن "تەنقىت" قىلىپ: "بىز 'چىشىمىزنى قاتتىق چىشلەپ چىداپ ئوقۇۋەردۇق'، لېكىن ھېچبىر نەپ ئالالمىدۇق. 'قاتمال تەرجىمە' بىلەن 'ئۆلۈك تەرجىمە'نىڭ نىمە پەرقى بولسۇن؟" دەپتۇ.

يېڭى ئاي تەھرىراتى ئۆز باياناتىدا ھېچقانداق تەشكىلاتىمىز يوق دەپ جاكالىسىمۇ، ماقالىلىرىدىنمۇ پرولېتارىياتچە "تەشكىلات"، "گۇرۇھ" دېگەن سۆزلەرنى ناھايىتى يامان كۆرىدىغانلىقى مەلۇم بولۇپ تۇرسىمۇ، لېكىن ئەمەلىيەتتە تەشكىلى بار، ھېچبولمىغاندا مەزكۇر ساندىكى سىياسى ماقالىلاردا بىر بىرىگە "ھە-ھۇ" دەپ ماسلاشقان. ئەدەبىيات-سەنئەت توغرىسىدا بولسا، بۇ ماقالا يۇقۇرىدىكى ئەنە شۇ تەنقىتچىنىڭ «ئەدەبىياتتا سىنىپىيلىك بولامدۇ؟» دېگەن ماقالىسىنىڭ چۈشۈرگىسى بولغان. شۇ ماقالىسىدا مۇنداق بىر ئابزاس سۆز بار: "......لېكىن ناھايىتى ئەپسۇسكى، بۇنداق كىتابلاردىن

مەن ئوقۇپ چۈشىنەلىگىدەكلىرى يوق......مېنى ھەممىدىن قىينايدىغىنى ئۇنىڭ تىلى،......بۇنى ئوقۇماق ھەتتا تىلسىمنامىدىنمۇ تەس...... پۈرولېتارىيات ئەدەبىيات نەزىرىيىسىنىڭ زادى نىمە ئىكەنلىگىنى ھازىر جۇڭگولۇقلار ئوقۇپ چۈشىنەلىگۈدەك تىل بىلەن بىرەر پارچە ماقالا يېزىپ چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدىغان بىرەر جۇڭگولۇق تېخى چىقمىدى“. بۇ سۆزلەرنىڭ ئاستىغىمۇ دۈگلەك بەلگىلەرنى سىزىۋېتىپتۇ. تىزىش ۋە بېسىشتا ئاۋارىگەرچىلىك بولمىسۇن ئۈچۈن، ئۇنى ئەينەن سىزىپ كورسەتمىدىم. قىسقىسى، لياڭ ئەپەندى ئۆزىنى بارلىق جۇڭگولۇقلارنىڭ ۋەكىلىمەن، بۇ كىتاپلارنى مەن ئوقۇپ چۈشىنەلمىگەن ئىكەنمەن، بارلىق جۇڭگولۇقلارمۇ ئوقۇپ چۈشىنەلمەيدۇ، جۇڭگودا بۇنداق كىتاپلارنىڭ تۇخۇمىنى قۇرۇتۇۋېتىش كېرەك دەپ قارايدىكەن. شۇڭا ئۇ ”بۇنداق ئادەتنى ئۈزۈنچە داۋام قىلدۇرماسلىق كېرەك“ دەپ كورسەتمە بېرىپتۇ.

مەن باشقا ”تىلسىمنامە“ تەرجىمانلىرىنىڭ پىكرىگە ۋەكىللىك قىلالمايمەن، شەخسەن ئۆزەمنىڭ قارىشىچە، ئىش ئۇنداق ئاددى ئەمەس. بىرىنچىدىن، لياڭ ئەپەندى ”چىشىمىزنى قاتتىق چىشلەپ تۇرۇپ چىداپ ئوقىدۇق“ دەپتۇ؛ لېكىن زادى زورۇقۇپ، چىشىنى قاتتىق چىشلىيەلىدىمۇ، بۇ تېخى بىر مەسىلە. ئۆزىنى زورۇقۇپ، چىشىنى قاتتىق چىشلەپ تۇرغان قىلىپ كورسەتكىنى بىلەن، ئەمىلىيەتتە پاختىدەك بوش ئىكەنلىگى «يېڭى ئاي» تەھرىراتىنىڭ بىر خۇسۇسىيىتى. ئىككىنچىدىن، لياڭ ئەپەندى ئۆزىنى ھەممە جۇڭگولۇقلارغا ۋەكىل قىلىۋاپتۇ، لېكىن ئۇ زادى پۈتۈن جۇڭگو بويىچە ئەڭ مۇنەۋۋەر ئادەممۇ، بۇمۇ بىر مەسىلە.

بۇ مەسىلىلەرنى «ئەدەبىياتتا سىنىپىيلىك بولامدۇ؟» دىگەن ماقالىسى بىلەن يەشكىلى بولىدۇ. Proletary (پۈرولېتار) دىگەن سوزنى ئاھاڭ بويىچە تەرجىمە قىلىپ قوللانماستىن، مەنەن تەرجىمە قىلىش تامامەن مۇمكىن، بۇنداق قىلىش يوللۇق. لېكىن بۇ تەنقىتچى: ”ئەمىلىيەتتە لۇغەتلەرنى ئاختۇرۇپ كورسىڭىز، بۇ سوزنىڭ مەنىسى چىرايلىق ئەمەس ئىكەن، «ۋېبېستر قامۇسى»غا قارىغاندا، Proletary نىڭ مەنىسى —

A citizen of the lowest class who served teh state not with poroperty, but only by having children......

پۈرولېتارىيات بولسا مەملىكەتتە بالا-پەرزەنت تېپىشتىلا بىلىدىغان سىنىپ! (ھېچبولمىغاندا رىم دەۋرىدە شۇنداق)“ دەپتۇ. ئەمىلىيەتتە بۇنداق ”چىرايلىق“لىقنى تالىشىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، ئومۇمەن ئاز-تولا ساۋادى بار ئادەملەر ھازىرنى رىم دەۋرى دەپ، ھازىرقى پۈرولېتارلارنى رىملىقلار دەپ قارىمىسا كېرەك. بۇ ئەھۋال خۇددى Chemie نى ”خىمىيە“ دەپ تەرجىمە قىلسا، كىتاپخانىلار مىسىرنىڭ ”كىميا“سى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ قويمىغانغا، ”لياڭ“ ئەپەندى ماقالا يازسا، سوزنىڭ مەنبەسىنى تەكشۈرۈپ كورۈپ، ”يالغۇز ياغاچلىق كوۋرۈك“مۇ قەلەم تەۋرىتەلەيدىكەن دەپ چۈشىنىۋالمىغانغا ئوخشاش بىر ئىش. ھەتتا ”لۇغەتلەرنى ئاختۇرۇپ“ (ۋېبېستر قامۇسىنى!)مۇ ”نەپ ئالالمىغان“ مىش. جۇڭگولۇقنىڭ ھەممىسى بۇنداق بولمىسا كېرەك.

03174

2

لېكىن مېنى ھەممىدىن بەك قىزىقتۇرغىنى شۇكى، يۇقۇرىدا نەقىل كەلتۈرۈلگەن لياڭ ئەپەندىنىڭ ماقالىسىدا 2 يەردە "بىز" سوزى ئىشلىتىلگەن. بۇنىڭدا "كوپ سانلىق" ۋە "گورۇھ" دىگەن پۇراق خېلىلا بار. تەبىئىكى، ئاپتور ئوزى يالغۇز قەلەم تەۋرەتكەن بولىشىمۇ، لېكىن روھىدىن قارىغاندا ھەرگىز يالغۇز بىر ئادەم ئەمەس. "بىزلەر" دەپ گەپ قىلغىنى جايىدا، ئوقۇغان ئادەمگىمۇ خېلى كۈچى باردەك تۇيۇلىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە جاۋاپكارلىغىمۇ بىر ئادەمنىڭلا ئۇستىگە يۈكلىنىپ قالمايدۇ. لېكىن "ئىدىيىدە بىرلىككە كېلەلمىگەن" چاغدا، "سوز ئەركىن-لىگى كېرەك" بولۇپ قالغاندا، خۇددى لياڭ ئەپەندىنىڭ كاپىتال تۈزۈمىنى تەنقىت قىلغىنىغا ئوخشاش، "ئىللەت"لەرمۇ پەيدا بولىدۇ. يەنى "بىزلەر" بولغان ئىكەن، بىزلەردىن باشقا "ئۇلار"مۇ بولىدۇ. دىمەك، يېڭى ئاي تەھرىراتىنىڭ "بىز"لىرى مېنىڭ تەرجىمىلىرىم توغرىسىدا "ئولۇك تەرجىمە قىلىش ئادىتىنى ئۈزۈنغىچە داۋام قىلدۇرۇۋەرمەسلىك كېرەك" دىگەن بولىشىمۇ، لېكىن ئوقۇغاندىن كېيىن "نەپ ئالالماي" قالمايدىغان باشقا كىتاپخانلارمۇ بار، مېنىڭ "قاتمال تەرجىمە"لىرىمنىڭ "ئۇلار"نىڭ ئىچىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغانلىغى "ئولۇك تەرجىمە"دىن بىر ئاز پەرق قىلىدىغانلىغىنى بىلدۈرىدۇ.

مەنىمۇ يېڭى ئاي تەھرىراتىنىڭ "ئۇلار"لىرىدىن بىرى، چۈنكى مېنىڭ تەرجىمە ئەسەرلىرىم لياڭ ئەپەندى زورۇر تاپقان

شەرتلەرگە زادىلا توغرا كەلمىگەن.

ھېلىقى «قاتمال تەرجىمە توغرىسىدا» دىگەن ماقالىسىنىڭ بېشىدىلا خاتا تەرجىمە قىلىشنىڭ ئولۇك تەرجىمە قىلىشقا قارىغاندا ياخشى ئىكەنلىگى توغرىسىدا توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: "بىرەر كىتاپنى پۈتۈنلەي بۇرمىلاپ تەرجىمە قىلىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس، ...... قىسمەن بۇرمىلاپ تەرجىمە قىلىشمۇ خاتا بولغان ئىكەن، بەرىبىر سىزگە بىرەر خاتا چۈشەن-چىنى بېرىدۇ، بۇ خاتالىق ئېھتىمال كىشىلەرگە چەكسىز زىيان كەلتۈرەر، شۇنداق بولسىمۇ ئۇنى ئوقۇغىنىڭىزدا ھوزۇر قىلىسىز." ئاخىرقى ئىككى ئېغىز سوزى تەكىتلەش بەلگىسى ئۇرۇشقا تازا لايىق، لېكىن ئۇنداق قىلىق ماڭا يات. مېنىڭ تەرجىمە قىلىشتىكى مەقسىدىم ئەسلىدە كىتاپخانلارنى "ھوزۇرلاندۇرۇش" ئەمەس، بەلكى كوپ ھاللاردا بىارام قىلىش، ھەتتا ئىچىنى قاينىتىش، نەپرەتلەندۇرۇش، غەزەپلەندۇرۇش. ئوقۇغاندىن كېيىن "ھوزۇرلاندۇرىدۇ"غان نەرسىلەر — يېڭى ئاي تەھرىراتىدىكى-لەرنىڭ تەرجىمىلىرى ۋە ئەسەرلىرىدىن: شۈي جىمو ئەپەندىنىڭ شېئىرلىرى، شېن سۇڭۋېن، لىن شۇخۇا ئەپەندىلەرنىڭ ھىكايە-لىرى، چېن شىيىڭ (يەنى چېن يۈەن) ئەپەندىنىڭ بىكار پاراڭلىرى، لياڭ شىچيۇ ئەپەندىنىڭ تەنقىتلىرى، پەن گۇاڭدەن ئەپەندىنىڭ ئېسىل نەسەپ تەلىماتى شۇنىڭدەك بابىبىت ئەپەندىنىڭ ئىنسانپەرۋەرلىگى تۇرۇپتۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن، لياڭ ئەپەندىنىڭ ماقالىسىنىڭ ئاخىرىدىكى "بۇنداق كىتاپنى ئوقۇسىڭىز، خۇددى خەرىتىگە قارىغانغا ئوخ-شاش، بارماقلىرىڭىزنى چىقىرىپ، جۈملە تەركىۋىنىڭ ئورۇنلىرىنى

بارماقلاپ ئىزلەشكە مەجبۇر بولىسىز" دىگەن سوزلىرى مېنىڭچە قۇرۇق گەپ، گەرچە بۇ سوزلەرنى قىلغان بولسىمۇ قىلمىغانغا باراۋەر. شۇنداق، مېنىڭچە، "بۇنداق كىتاپ"نى ئوقۇش ئۈچۈن، خۇددى خەرىتىگە قارىغاندەك، بارماقلارنى چىقىرىپ، "جۇملە تەركىۋىنىڭ ئورنى"نى ئىزلەشكە توغرا كېلىدۇ. خەرىتىگە قارىغاندا «كېنىزەك ياڭنىڭ ھامامدىن چىقىشى» ياكى «دىشۋارچىلىقتىكى 3 دوست» دىگەن سۈرەتلەرنى كورگەندىكىدەك "ھوزۇرلىنارلىق" بولمىسىمۇ، ھەتتا بارماقلاپ تۇرۇپ كورۇشكە توغرا كەلسىمۇ (ئەمىلىيەتتە لياڭ ئەپەندىنىڭ ئوزى شۇنداق قىلسا كېرەك. خەرىتىگە قاراپ ئادەتلەنگەن ئادەم كوزى بىلەنلا قارىسا بولىۋېرىدۇ)، لېكىن خەرىتە ئۇلۇك نەرسە ئەمەس. دىمەك، "قاتمال تەرجىمە"گە ئوخشاشلا ئەمگەك سەرپ قىلىنغان ئىكەن، قائىدە بويىچە ئېيتقاندا، ئۇنىڭ "ئۇلۇك تەرجىمە"دىن "قانداقتۇ پەرقى" بار. ABCD نى تونۇيدىغان ئادەم ئوزىنى جەددىت ئالىم دەۋالسىمۇ، ئۇنىڭ خىمىيە تەڭلىمىلىرى بىلەن ئالاقىسى يوق؛ چوت سوقۇشنى بىلىدىغان ئادەم ئوزىنى ماتىماتىك دەۋالسىمۇ، قەلەم ھېساۋاتىنى كورگەندە ھېچنەرسىنى چۈشىنەلمەيدۇ. ھازىرقى دۇنيادا ئالىم بولۇۋالغانلىقى ئادەمنىڭ ھەممە ئىش بىلەن شىپەتچىلىكى بولىۋەرمەيدۇ.

لېكىن لياڭ ئەپەندى "باش ـ ئايىغىدىكى سوزلەرنىڭ بولمىغانلىقى ئۈچۈن، مەنىسى ئانچە روشەن بولماسلىقى مۇمكىن" لىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، مېنىڭ تەرجىمەمدىن 3 ئابزاسنى مىسال كەلتۈرۈپتۇ. ئۇ «ئەدىبىياتتا سىنىپىيلىك بولامدۇ؟» دىگەن ماقالىسىدىمۇ شۇنداق ۋاستىنى قوللىنىپ، 2 پارچە

تەرجىمە شېئىرنى مىسال كەلتۈرگەن ۋە: "ئۇلۇق پرولېتارىيات ئەدىبىياتى تېخى ۋۇجۇتقا كەلمىگەندەك تۇرىدۇ، ئۇنداق بولسا مەن تاقەت قىلىپ كۈتۈپ تۇراي، كۈتۈپ تۇراي، كۈتۈپ تۇراي" دەپ ئومۇمىي باھا بەرگەن. بۇ ئۇسۇل ھەقىقەتەن ناھايىتى "ھوزۇرلىنارلىق" بولسىمۇ، لېكىن مەن مۇشۇ «يېڭى ئاي» ژورنىلىنىڭ 8 ـ ۋارىقىدىكى «ئوي كوچۇش» سەرلەۋھىلىك ئىجادىي ئەسەر ــ ئىجادىي ئەسەرمىش! ــ دىن ئازراق مىسال كەلتۈرەي ــ

ــ چۈجىنىڭ قۇلىقى بارمۇ؟

ــ چۈجىگە قۇلاق چىققاننى كورمەپتىكەنمەن.

ــ مېنىڭ قىچارغىنىمنى ئۇ قانداق ئاڭلايدۇ؟ ــ ئۇ ئالدىنقى كۈنى ھامىسىنىڭ، قۇلاق ئاڭلاش ۋەزىپىسىنى، كوز كورۇش ۋەزىپىسىنى ئوتەيدۇ، دىگەنلىرىنى ئېسىگە ئالدى.

ــ بۇ تۇخۇمدىن ئاق چۈجە چىقامدۇ ياكى قارا چۈجە چىقامدۇ؟ ــ ھامىسىنىڭ جاۋاپ بەرمىگەنلىكىنى كورۇپ، جىژىير قىز ئورنىدىن تۇرۇپ، تۇخۇمنى سىلاپ تۇرۇپ يەنە سورىدى.

ــ ھازىر بىلگىلى بولمايدۇ، چۈجە چىققاندىن كېيىن مەلۇم بولىدۇ.

ــ ۋەنئىر ئاچام كىچىك توخۇ چوڭ توخۇغا ئايلىنىدۇ دەۋاتاتتى، بۇ چۈجىلەرمۇ چوڭ توخۇغا ئايلىنامدۇ؟

ــ ئوبدان باقسا چوڭ بولىدۇ، ئاۋۇ توخۇمۇ يېڭى سېتىۋالغاندا مۇشۇنداق چوڭ ئەمەس بولغىيدى؟

بەس، ”تىلى“ چۈشىنىشلىك، بارماقلارنى چىقىرىپ، جۈملە تەركىپلىرىنى ئىزلەشنىڭمۇ ھاجىتى يوق، لېكىن مەن ”تاقەت“ قىلىپ تۇرالمايمەن، مۇشۇ سوزلەرنىڭ ئۇزىنىلا ئالساق، ئۇ كىشىگە ”ھوزۇر“ بەرمەيدۇلا ئەمەس، بەلكى ئىجادىيەت ئەمەسلىكىنىمۇ ھېچقانچە پەرق قىلمايدۇ.

ئاخىرىدا، لياڭ ئەپەندى يەنە مۇنداق سوئال قويۇپتۇ: ”جۇڭگو تىلى چەتئەل تىلىگە ئوخشىمايدۇ،......تەرجىمە قىلىشنىڭ قىيىنلىغى ئەنە شۇ يەردە. ئەگەر ئىككى خىل تىلنىڭ گىراماتىكىسى، سىنتاكسىسى ۋە مورفولوگىيىسى تامامەن ئوخشاش بولىدىغان بولسا، ئۇچاغدا تەرجىمە ئىشى خىزمەت قاتارىغا كىرەرمىدى؟......كىتاپخانلارنىڭ چۈشىنەلىشىنى بىرىنچى شەرت قىلىپ، جۈملە تۈزۈلۈشلىرىنى ئالماشتۇرۇپ بېقىشىمىز مۇمكىن، چۈنكى ”زورۇقۇش—چىشىنى قاتتىق چىشلەش“ كوڭۇللۈك ئىش ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە ”قاتمال تەرجىمە“ دە ”تىلنىڭ ئەسلىدىكى ئىخچام خۇسۇسىيىتى“نى ساقلاپ قېلىش ناتايىن. ”قاتمال تەرجىمە“ بىلەن ”تىلنىڭ ئەسلىدىكى ئىخچام خۇسۇسىيىتى“نى ساقلاپ قالغىلى بولسا، ئۇ ھەقىقەتەن كارامەت بىر ئىش بولغان بولاتتى، ئۇ ھالدا قانداقمۇ جۇڭگو تىلىدا ”كەمچىلىك“ بار دىگىلى بولسۇن؟ مەن جۇڭگو تىلى بىلەن ئوخشاش بولغان چەتئەل تىلىنى ئىزلەپ يۈرىدىغان ياكى ”ئىككى خىل تىلنىڭ گىراماتىكىسى، سىنتاكسىسى ۋە مورفولوگىيىسى تامامەن ئوخشاش“ بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان نادانلاردىن ئەمەسمەن. لېكىن مېنىڭچە، گىراماتىكىسى مۇرەككەپ بولغان دولەت تىلى چەتئەل تىللىرىنى تەرجىمە قىلىشقا ئاسانراق

چۈشىدۇ؛ تىل سىستېمىلىرى يېقىنراق تىللىرىمۇ تەرجىمە قىلىشقا ئاسانراق چۈشىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇمۇ خىزمەت قاتارىغا كىرىدۇ. ھوللاند تىلىنى نېمىس تىلىغا، رۇس تىلىنى پولەك تىلىغا تەرجىمە قىلسا، بۇنى خىزمەت قىلمىغانلىقتىن ھېچقانداق پەرقى يوق دىگىلى بولامدۇ؟ ياپون تىلى ياۋروپا-ئامېرىكىلىقلار تىلىدىن ناھايىتى ”پەرق“ قىلىدۇ، شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار بارا-بارا يېڭى-يېڭى جۈملە شەكىللىرىنى قوشۇپ، قەدىمى تىلىغا قارىغاندا تىلنىڭ ئەسلىدىكى ئىخچام خۇسۇسىيەتلىرىنى يوقاتماي تەرجىمە قىلىشقا تېخىمۇ لايىقلاشتۇرماقتا. تەبىكى، دەسلەپكى چاغلاردا ”جۈملە تەركىۋىنىڭ ئورنىنى ئىزلەش“كە توغرا كەلگەچكە، بەزىلەرنى ”ھوزۇر“ لاندۇرالمىدى، لېكىن ئىزلەش ۋە ئادەتلىنىش نەتىجىسىدە ھازىر ئۆزلەشتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ قىلىۋالدى. جۇڭگو گىراماتىكىسى ياپونىيىنىڭ قەدىمى تىلىدىنمۇ مۇكەممەل ئەمەس، شۇنداق بولسىمۇ بەزى ئۆزگىرىشلەرنى بېشىدىن كەچۈردى، مەسىلەن: «تارىخنامە»، «خەن يىلنامىسى»، «قەدىمنامە» دىن پەرق قىلىدۇ؛ ھازىرقى ئومۇمى ئەدىبىي تىلمۇ «تارىخنامە»، «خەن يىلنامىسى» نىڭكىدىن پەرق قىلىدۇ. ياسالغانلىرىمۇ بار، مەسىلەن: تاڭ دەۋرىدە سۇترانى تەرجىمە قىلغاندا، يۈەن دەۋرىدە پادىشانىڭ يارلىقلىرىنى تەرجىمە قىلغاندا، بەزى «گىراماتىكا، سىنتاكسىس، مورفولوگىيە»لەر ياسالغان، ئادەتلىنىش نەتىجىسىدە بارماقلارنى چىقارماي تۇرۇپمۇ چۈشىنەلەيدىغان بولغان. مانا ئەمدى ”چەتئەل تىلى“ كىردى، بىرمۇنچە جۈملەلەرنى يېڭىدىن ياساشقا—يامانراق قىلىپ ئېيتسام، زومۇ-زو ياساشقا—توغرا كېلىۋاتىدۇ. مېنىڭ

تەجرىبەمدىن قارىغاندا، مۇشۇنداق تەرجىمە قىلغاندا، بىرنەچچە جۈملىنى ئۇزلەشتۇرۇۋەتكەنگە قارىغاندا، تىلنىڭ ئەسلىدىكى ئىنچام خۇسۇسىيەتلىرىنى تېخىمۇ ئوبدان ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ، لېكىن ئەسلىدىكى جۈگگو يېزىغىدا كەمچىلىك بولغانلىقى ئۈچۈن، يېڭىدىن ياساشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ يەردە "نىمە بۇ" دەيدىغان قانداق "موجىزە" بار ئىكەن؟ لېكىن "بارماقنى چىقىرىش"، "چىشنى قاتتىق چىشلەش" توغرا كەلگەچكە، بەزىلەر ئۈچۈن "هوزۇرلىنارلىق ئىش" بولماسلىقى تەبىي. بىراق مېنىڭ هېلىقى جاناپلارغا زادىلا "هوزۇر" ياكى "خوشال- لىق" بېغىشلىغىم كەلمەيدۇ، پەقەت باشقا بىرقانچە كىتاپخان نەپ ئالالىسىلا بولدى، لياڭ شىچيۇ ئەپەندى "لەر" نىڭ ئازاپلىنىشى ياكى هوزۇرلىنىشى ۋە نەپ ئالالماسلىقى هەقىقەتەن "مەن ئۈچۈن لەيلەپ يۈرگەن بۇلۇت" تىنلا ئىبارەت.

لېكىن لياڭ ئەپەندى پۈرولېتار ئەدىبىيات نەزىرىيىسىگە مۇراجەت قىلىشقا زادىلا هاجىتى يوقتەك بولسىمۇ، يەنىلا ناهايىتى مۇجمەللىك قىلغان يەرلىرى بار، مەسىلەن، ئۇ: "لۇشۈن ئەپەندى ئالدىنقى يىللىرى تەرجىمە قىلغان ئەدىبىي ئەسەرلەر، مەسىلەن: چۇچۈەن بەيسۇنىڭ «دەرت ـ هەسرەت سىمۋولى» ئوقۇپ چۈشەنگىلى بولمايدىغان نەرسە ئەمەس ئىدى. لېكىن يېقىندىن بۇيان تەرجىمە قىلغان كىتاپلىرىدا ئۇسلۇبىنى ئۆزگەرتىۋەتكەنىدەك تۇرىدۇ" دەپتۇ. "جۈگگو تىلى چەتئەل تىلىگە ئوخشىمايدۇ" غانلىقىنى ئازغىنە ساۋادى بار ئادەمنىڭ هەممىسى بىلىدۇ، لېكىن ئوخشاش بىر چەتئەل تىلى بويىچە يازغۇچىلارنىڭ هەر قايسىسىنىڭ ئىشلەش ئۇسۇلى ئوخشاش

بولمىغاچقا، "ئۇسلۇبى" ۋە "جۈملە تەركىۋىنىڭ ئورنى"مۇ ناهايىتى پەرقلىق بولۇشى مۇمكىن. جۈملىلىرى مۇرەككەپ ياكى ئاددى بولۇشى مۇمكىن، ئاتالغۇلىرى كوپ ئۇچرايدىغان ياكى خاس ئاتالغۇلاردىن بولۇشىمۇ مۇمكىن، ئوخشاش بىر خىل چەتئەل تىلىدا يېزىلغان نەرسىلەرنىڭ چۈشىنىشلىك بولۇش دەرىجىسى هەرگىز ئوخشاش بولىۋەرمەيدۇ. مەن «دەرت ـ هەسرەت سىمۋولى»نى تەرجىمە قىلىشىنىمۇ هازىرقىدەكلا ئەسلى جۈملە قېلىپى بويىچە تەرجىمە قىلغان، هەتتا سوزمۇ ـ سوز تەرجىمە قىلغان. لېكىن لياڭ شىچيۇ ئەپەندى ئوقۇپ چۈشەنگىلى بولىدۇ دەپتۇ، بۇ، ئەسلى ئەسەرنىڭ ئەسلىدە چۈشىنىشلىك بولغانلىقى، لياڭ شىچيۇ ئەپەندىنىڭ جۈگگونىڭ يېڭى تەنقىتچىسى بولغانلىقى، شۇنداقلا ئۇنىڭدىكى زومۇ ـ زو ياسالغان جۈملە شەكىللىرىنى ئوقۇپ يۈرۈپ خېلىلا ئادەتلىنىپ قالغانلىقى تۈپەيلىدىن بولغان. ئەگەر خىلۋەت كەنت (سەنجياسۈن) تىكى مەخسۇس «قەدىمقى ئىپسىل يازمىلار»نى ئوقۇش بىلەنلا بولىدىغان ئالىملار ئوقۇيدىغان بولسا، ئۇلارغا "تىلسىمنامە"دىنمۇ تەس كەلمەي قالارمۇ؟

8

لېكىن، "تىلسىمنامىدىنمۇ تەس" بولغان پۈرولېتار ئەدىبىيات نەزىرىيىسىنىڭ بۇ قېتىمقى تەرجىملىرى لياڭ ئەپەندىگە بىر- مۇنچە تەسىر قىپتۇ. ئوقۇپ چۈشنەلمەپتۇ ـ يۇ، تەسىر ئەپتۇ، بۇ ئەھۋال كۈلكىلىك بولسىمۇ ۋە لېكىن راست. بۇ تەنقىتچى

«ئەدەبىياتتا سىنىپىيلىك بولامدۇ؟»سىدا: "مەن ھازىر ئاتالمىش پرولېتار ئەدەبىيات نەزەرىيىسىنى تەنقىت قىلىشتىمۇ، پەقەت ئۆزەم ئىگەللىگەن ئازغىنە ماتېرىيالىنىلا ئاساس قىلدىم" دەپتۇ. دېمەك ئۇنىڭ بۇ نەزەرىيە توغرىسىدىكى بىلىمى ئىنتايىن كەم ئىكەن.

لېكىن بۇ سەۋەنلىك توغرىسىدا بىز (بارلىق "تىلسىمنامە" تەرجىمانلىرىمۇ بۇنىڭ ئىچىدە، شۇڭا "بىز" دەۋاتىمەن) پەقەت بىرقىسىم جاۋاپكارلىقنىلا ئۈز ئۈستىمىزگە ئالىمىز، بىرقىسمىغا ئاپتورنىڭ ئۆزىنىڭ كالۋالىغى ياكى ھورۇنلۇغى جاۋاپكار. "قانداقتۇ لۇناچارسكىي، پلېخانوپ" دېگەنلەرنىڭ كىتاپلىرىدىن خەۋىرىم يوق، "بوگدانوپ" تەكلەرنىڭ 3 پارچە نەزەرىي ماقالىسى بىلەن تروتسكىينىڭ «ئەدەبىيات ۋە ئىنقىلاپ» دېگەن ئەسىرىنىڭ يېرىمىنىڭ ھەقىقەتەن ئىنگلىزچە تەرجىمىسى بار. ئەنگلىيىدە "لۇشۈن ئەپەندى" يوق، ئۇ تەرجىملەر ناھايىتى چۈشىنىشلىك بولسا كېرەك. لياڭ ئەپەندى ئۇلۇق پرولېتار ئەدەبىياتىنىڭ دۇنياغا كېلىشىنى تاقەت قىلىپ، "كۈتۈپ تۇراي، كۈتۈپ تۇراي، كۈتۈپ تۇراي" دېگەن سەۋرچانلىقىنى ۋە غەيرىتىنى بىلدۈرگەن ئىدى، ئەمدى نەزەرىيىنىمۇ تاقەت بىلەن كۈتۈپ، ئىزلەپ تېپىپ ئوقۇپ، ئاندىن بىر نەرسە دېسە بولماسمىدى! بار ئىكەنلىگىنى بىلمەي تۇرۇقلۇق ئىزدەنمەسلىكنىڭ ئۆزى كالۋالىق، بار ئىكەنلىگىنى بىلىپ تۇرۇپ ئىزدەنمەسلىكنىڭ ئۆزى ھورۇنلۇق. سۈكۈت قىلىپ ئولتۇرۇش ئېھتىمال "ھوزۇر" بولار. لېكىن ئۇ ھالدا ئاغزىنى ئاچقان ھامان ئاسانلا سوغاق شامال كىرىپ كېتىدۇ.

مەسىلەن، ھېلىقى «ئەدەبىياتتا سىنىپىيلىك بولامدۇ؟» دېگەن ئېسىل ماقالىسىنى ئالساق، ئۇنىڭ خۇلاسىسى: سىنىپىيلىك يوق. سىنىپىيلىكنى يوققا چىقىرىشتا، مېنىڭچە ئەڭ ئۇچىغا چىققىنى ۋۇجىخۇي ئەپەندىنىڭ "ماركس-پاركىس دېگەن بىر نىمە" دېگەنلىرى ۋە قايسىبىر ئەپەندىنىڭ "دۇنيادا سىنىپ دېگەن نەرسە يوق" دېگەن تەلىماتى. شۇنداق ئىكەن، ھەممىنىڭ ئۇنى ئوچۇپ، ئالەم تىنجىپ كەتكەن بولسا بولاتتى. لېكىن لياڭ ئەپەندى "ماركس دېگەن بىر نىمە" بىلەن ئازپاز زەھەرلىنىپ، ئاۋال: ھازىر بىرمۇنچە جايلاردا مۇلۇكدارلىق تۈزۈمى بار، بۇ تۈزۈم ئاستىدا يوقسۇللار (پرولېتارلار) بار، بىراق بۇ "پرولېتارلاردا ئەسلىدە سىنىپىي ئاڭ يوق ئىدى، تولىمۇ ھېسداش بولغان سەپرا مىجەز بىرنەچچە داھى ئۇلارغا سىنىپىي كوزقاراشنى سىڭدۈرۈپ"، ئۇلارنى بىرلەشتۈرمەكچى، ئۇلارنىڭ كۈرەش قىلىش ئارزۇسىنى قوزغىماقچى بولغان، دەپ ئېتىراپ قىلىدۇ. شۇنداق، لېكىن مېنىڭچە، سىڭدۈرگۈچىلەرنى ھېسداشلىق تۈپەيلىدىن ئەمەس بەلكى دۇنيانى ئۆزگەرتىش ئىدىيىسى بىلەن سىڭدۈرگەن دېيىش كېرەك. ھالبۇكى "ئەسلىدە يوق" نەرسىنىڭ ئويغىنىشى، قوزغىلىشى مۇمكىن ئەمەس؛ ئويغانغان، قوزغىلالىغان ئىكەن، دېمەك، ئۇنىڭ ئەسلىدە بار نەرسە ئىكەنلىگىنى كورسىتىدۇ. ئەسلىدە بار نەرسىنى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە يېپىپ قويغىلى بولمايدۇ، مەسىلەن: گالىلېي يەر شارى ھەركەتلىنىدۇ، دارۋىن جانلىقلار تەدرىجى تەرەققى قىلىپ بارىدۇ، دېگەن ئىدى؛ دەسلەپكى چاغلاردا بىرنەچچە دىنى ئولىما گالىلېينى ئوتتا كويدۈرۈپ ئولتۈرۈۋەتمىدىمۇ، مۇتەئەس-

سىپلەر دارۋىنغا ھەدەپ ھۇجۇم قىلمىدىمۇ؟! لېكىن ھازىرقى كۈندە كىشىلەر بۇ ئىككى تەلىماتقا ئەجەپلەنمەيدىغان بولدى، چۈنكى، يەر شارى بەرىبىر ھەركەتلىنىپ تۇرىدۇ، جانلىقلارمۇ ھەقىقەتەن تەدرىجى تەرەققى قىلىپ بارىدۇ. بار ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىپ تۇرۇقلۇق، ئۇنى يوق دەپ يوشۇرۇش ئۈچۈن كارامەت كورسىتىدىغان ھۈنەر بولمىسا بولمايدۇ.

لېكىن لياڭ ئەپەندىنىڭ ئۆزىچە كۆرەشنى يوققا چىقىرىش چارىسى بار ئىكەن. ئۇنىڭچە رۇسسو "مۈلۈك مەدەنىيەتنىڭ ئاساسى"، "شۇنىڭ ئۈچۈن، مۈلۈكدارلىق تۈزۈمىگە ھۇجۇم قىلىش مەدەنىيەتكە قارشى چىققانلىق بولىدۇ"، "ئەگەر بىرەر پۈرولېتارنىڭ پەمى بولىدىكەن، ئۇ ئۆمۈر بويى جاپا چېكىپ، ھالاللىق بىلەن ئىشلەۋېرىدىغان بولسا، ھەر ھالدا خېلىلا مۈلۈك تاپالايدۇ. تۇرمۇش يولىدا كۆرەش قىلىشنىڭ توغرا ئۇسۇلى ئەنە شۇ" دەپ ئېيتقانمىش. مېنىڭچە، رۇسسونىڭ ئالەمدىن ئۆتكىنىگە ھازىر 150 يىل بولدى، لېكىن ئۇ ئەينى زاماندا، ئۆتمۈشتىكى ۋە كەلگۈسىدىكى مەدەنىيەت مۈلۈكنى ئاساس قىلىدۇ، دەپ قارىمىغان بولۇشى مۇمكىن (ئەگەر ئىقتىسادىي مۇناسىۋەتنى ئاساس قىلىدۇ دېگەن بولسا، بۇ توغرا، ئەلۋەتتە). ئۇ، يۇناننىڭ، ھىندىستاننىڭ مەدەنىيىتى بارلىقىنى، لېكىن ئۇلارنىڭ گۈللىگەن دەۋرى مۈلۈكدارلىق (بۇرژۇئا) جەمىيىتىدە بولمىغانلىقىنى بىلسە كېرەك؛ ئەگەر بىلمىگەن بولسا، بۇمۇ ئۇنىڭ خاتالىقى. پۈرولېتارلارنىڭ "جاپا چېكىپ" بۇرژۇئازىيە دەرىجىسىگە يامىشىپ چىقىشىدىكى "توغرا" ئۇسۇل دېگەنگە كەلسەك، بۇ جۇڭگودىكى باي-غوجاملار خوشى

كېلىپ قالغاندا گادايلارغا ئېيتىدىغان كونا تەنبىھ. ئەمەلىيەتتە، ھازىرقى ۋاقىتتا بىر دەرىجە يۇقىرى ئۆرلەش ئارزۇسى بىلەن "جاپا چېكىپ ھالاللىق بىلەن" يامىشىپ كېتىۋاتقان "پۈرولېتار"لارمۇ خېلى كۆپ. لېكىن بۇ "سىنىپىي ئاڭنى ئۇلارغا سىڭدۈرىدىغان" ئادەم تېخى چىقمىغان ۋاقىتتىكى ئەھۋال. سىڭدۈرۈلگەن ھامان، ئۇلار بىر-بىرلەپ يامىشىپ تىرمىشىپ ئولتۇرمايدۇ، خۇددى لياڭ ئەپەندى ئېيتقاندەك، "ئۇلار بىر سىنىپ بولۇپ قالىدۇ، تەشكىللىنىدۇ، ئۇلار بىر گۇرۇھ بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئادەتتىكى يولدىن چىقىپ، بىر سەكرەپلا سىياسىي ھوقۇقنى، مالىيىۋى ھوقۇقنى تارتىۋالىدۇ، بىر سەكرەپلا ھۆكۈمران سىنىپ بولۇپ قالىدۇ." لېكىن "ئۆمۈر بويى جاپا چېكىپ، ھالاللىق بىلەن ئىشلەۋەرسە، ھەر ھالدا خېلىلا مۈلۈك تاپالايدۇ"غان بولۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان "پۈرولېتار"مۇ بولارمۇ؟ بولۇشى تەبىي. بىراق ئۇنى "تېخى بېيىمىغان مۈلۈكدار (بۇرژۇئاز)" دەپ ھېسابلاشقا توغرا كېلىدۇ. لياڭ ئەپەندىنىڭ سەممىي نەسىھەتلىرىگە پۈرولېتارلار تۈكۈرىدۇ، ئەڭ ياخشىسى ئۇ باي-غوجاملار بىلەن ئۆزئارا ماختىشىپ ئۆتكىنى تۈزۈك.

خوش، ئاندىن كېيىن قانداق بولىدۇ؟ لياڭ ئەپەندىچە، بۇ ھەقتە قايغۇرۇش كېرەك ئەمەسمىش. چۈنكى "بۇنداق ئىنقىلاۋىي ھادىسە ئۇزۇنغىچە داۋام قىلالمايدۇ. تەبىي تەدرىجى تەرەققىياتتىن كېيىن، كۈچلۈكلەرنىڭ غەلىبە قىلىشى، ئاجىزلارنىڭ مەغلۇپ بولۇشى ھەققىدىكى قانۇنىيەت شۇنىمۇ ئىسپاتلاپ بېرىدۇكى، يەنىلا زېھنى، قابىلىيىتى باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشى-

دىغان ئادەملەر ئۇستۇن ئورۇننى ئىگىلەيدۇ، پۇرولىتار يەنىلا پۇرولىتارلىقىدا قېلىۋېرىدۇ» مىش. لېكىن پۇرولىتارىيات «مەدەنىيەتكە قارشى كۈچلەرنىڭ ھەر قاچان مەدەنىيەت كۈچلىرى تەرىپىدىن بويسۇندۇرۇلىدۇ»غانلىقىنى بىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن «ئاتالمىش ‹پۇرولىتارىيات مەدەنىيىتى›نى......جۈملىدىن ئەدەبىيات ئىلمىنى بەرپا قىلالماقچى» ئىمىش.

ئەمدى، ئەدەبىي تەنقىت دىگەن ئاساسي تېمىغا ئۆتەيلى.

4

لياڭ ئەپەندىنىڭ قارىشىچە، ھەممىدىن ئاۋال، پۇرولىتار ئەدەبىيات نەزەرىيىسىنىڭ خاتالىقى «سىنىپ ئاسارىتىنى ئەدەبىياتقا تاڭغان» لىقىمىش، چۈنكى كاپىتالىست بىلەن ئەمگەكچىنىڭ ئوخشاشمايدىغان يېرى بولسىمۇ، لېكىن ئوخشاش يەرلىرىمۇ بار ئىمىش، «ئۇلارنىڭ ئىنسانى تەبىئىتى (بۇ ئىككى سۆزگە ئەسلىدە قوش تەكىتلەش بەلگىسى قويۇلغان) پەرقلەنمەيدۇ» مىش، مەسىلەن: ھەممىسىدە خۇشاللىق، خاپىلىق، قايغۇ، راھەت، ئىشقى مۇھەببەت (لېكىن «بۇ يەردە ئېيتىلىۋاتقىنى ئىشقى مۇھەببەت ئۇسۇلى ئەمەس، ئىشقى مۇھەببەتنىڭ ئۆزى») بارمىش، «ئەدەبىيات ئەنە شۇ ئەڭ توپ ئىنسان تەبىئىتىنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان سەنئەت» مىش. بۇ سۆزلەر بىر بىرىگە زىت ۋە پۇچەك. خوش، مەدەنىيەت مۈلۈكنى ئاساس قىلىدىكەن، گادايلار تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ يۇقۇرىغا ياماشسا «پەمى بار» ھېساپلىنىدىكەن، ئۇنداق بولسا، يۇقۇرىغا

يامىشىش ـ ئىنسان ھاياتىنىڭ دەستۇرى، بايلار ـ ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ئېتىۋارلىق ئادەملىرى بولغان بولىدۇ ـ دە، ئەدەبىياتمۇ بۇرژۇئازىيىنىلا تەسۋىرلىسە كۇپايە قىلىدۇ. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، «ئاجىزلىقىدىن مەغلۇپ بولىدۇ»غان پۇرولىتارلارنى تولىمۇ ھېسداشلىق قىلىپ ئەشۇ قاتارغا قوشۇۋېلىشنىڭ نىمە ھاجىتى؟ خوش، ئەمىسە، «ئىنسان تەبىئىتى»نىڭ «ئۆزى» قانداق ئىپادىلىنىدۇ؟ ئالايلۇق، ئەسلى ماددا ياكى ئارىلاشما ماددا خىمىيىلىك خۇسۇسىيىتى جەھەتتىن بىرىكىش ئىقتىدارىغا ئىگە، فىزىكىلىق خۇسۇسىيىتى جەھەتتىن قاتتىقلىق دەرىجىسىگە ئىگە، بۇ ئىقتىدار ۋە دەرىجىنى كۆرسىتىشتە، 2 خىل ماددا ئارقىلىق ئىپادىلەشكە توغرا كېلىدۇ، ماددىنى بىرچەتكە قايرىپ قويۇپ، ئۇنىڭ بىرىكىش ئىقتىدارى ۋە قاتتىقلىق دەرىجىسىنىڭ يالغۇز «ئۆزى»نىلا كۆرسىتىپ بېرىمەن دەيدىغان بولسا، ئۇنداق ئەپچىل ئۇسۇل تېپىلمايدۇ؛ لېكىن ماددا ۋاستە قىلىنىدىكەن، بۇنداق ھادىسىلەر ماددىغا قاراپ پەرقلىق بولىدۇ. ئەدەبىياتمۇ ئادەمنى ۋاستە قىلمىغاندا «تەبىئىتى»نى كۆرسىتىپ بەرگىلى بولمايدۇ. ئادەم ۋاستە قىلىنىدىكەن، يەنە كېلىپ سىنىپى جەمىيەتتە شۇنداق قىلىنىدىكەن، ئۇنىڭ سىنىپىيلىكىنى چىقىرىپ تاشلاش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس، ئۇنىڭ سىنىپىيلىكى مۇقەررەر ھادىسىكى، ئۇنىڭغا «ئاسارەت»نى تېڭىشنىڭ ھاجىتى يوق، دەرۋەقە، «خۇشاللىق ۋە خاپىلىق، قايغۇ ۋە راھەت ئىنسانى ھېسسىيات ھېساپلىنىدۇ»، لېكىن گادايلاردا بىرژا (جياۋيىسو) ئېچىپ دەسمايىسىدىن ئايرىلىپ قېلىش قايغۇسى بولمايدۇ، كىرسىن ماگناتى (چوڭ كاپىتالىستى) بېيجىڭدىكى شاخار تېرىپ

قالايدىغان مومايلارنىڭ دەرت-ئەلەمىنى نەدىن بىلسۇن؟! ئاچارچىلىقتا قالغان رايونلاردىكى ئاپەتكە ئۇچرىغان خەلق باي-غوجاملارغا ئوخشاش خۇشبۇي گۈل تېرىمىسا كېرەك؛ جيا ئائىلىسىدىكى جياۋدامۇ لىن خېنىمغا مۇھەببەت باغلىمىسا كېرەك. "گۇدۇك-پۇدۇك!"، "لېنىن-پېنىن!"غۇ ئەلۋەتتە پۇرولېتارىيات ئەدەبىياتى ئەمەس، "ھەممە نەرسە-پەرسە!"، "ھەممە ئادەم-پادەم!"، "ياخشى ئىشلار بولۇۋاتىدۇ، كىشىلەر خۇرسەن بولۇۋاتىدۇ!"لارمۇ "ئىنسان تەبىئىتى"نىڭ "ئۆزى"نى ئىپادىلەپ بېرىدىغان ئەدەبىيات ئەمەس. ئەگەر ئەڭ ئومۇمىي ئىنسان تەبىئىتىنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان ئەدەبىيات ئېسىل بولىدىغان بولسا، ئەڭ ئومۇمىي ھايۋانات تەبىئىتى — ئوزۇقلىنىش، نەپەس ئېلىش، ھەركەت قىلىش، نەسىللەش — نى ئىپادىلەپ بېرىدىغان ئەدەبىيات ياكى "ھەركەت قىلىش"نى چىقىرىپ تاشلاپ، جانلىقلار تەبىئىتىنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان ئەدەبىيات ئۇنىڭدىنمۇ ئۈستۈن تۇرۇشى كېرەكقۇ. ئەگەر، بىز بولساق ئىنسان، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسان تەبىئىتىنى ئىپادىلەپ بېرىش بىلەن چەكلىنىمىز، دېيىلىدىغان بولسا، ئۇ ھالدا، پۇرولېتارلار پۇرولېتارىيات بولغانلىقى ئۈچۈن، پۇرولېتارىيات ئەدەبىياتى بىلەن شۇغۇللىنىشى كېرەك.

ئىككىنچىدىن، لياڭ ئەپەندى، ئاپتورنىڭ سىنىپى ئۇنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن ئالاقىسىز، دەيدۇ؛ تولستوي ئاقسۆڭەكتىن كېلىپ چىققان بولۇپ كەمبەغەللەرگە ھېسداشلىق قىلغانۇ، لېكىن سىنىپىي كۆرەشنى تەشەببۇس قىلمىغانەي؛ ماركس پۇرولېتارلار تەركىۋىدىكى شەخس ئەمەسەي؛ ئۆمۈر بويى

گادايلىق-غۇربەتچىلىكتە ياشىغان ئالىم جونسۇننىڭ ئارزۇ-ئارمان ۋە خۇي-پەيلى توغرىسىدا ئېيتقان گەپ-سۆزلىرى ئاقسۆڭەكلەرنىڭكىنى بېسىپ چۈشكەنەي، دېمەك ئەدەبىياتقا باھا بېرىشتە ئەسەرنىڭ ئۆزىگە قاراش كېرەك، ئاپتورنىڭ سىنىپى ۋە مەرتىۋىسىگە چاتماسلىق كېرەكەي، دەيدۇ. بۇ مىساللىرىمۇ ئەدەبىياتنىڭ سىنىپىيسىزلىكىنى زادى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيدۇ. تولستوي ئاقسۆڭەكتىن كېلىپ چىققان بولۇپ، كونا تەبىئىتىنى تازىلاپ تۈگەتمىگەنلىكى ئۈچۈن كەمبەغەللەرگە ھېسداشلىقلا قىلغان، لېكىن سىنىپىي كۆرەشنى تەشەببۇس قىلمىغان. ماركس ھەقىقەتەن ئەسلىدە پۇرولېتارلار تەركىۋىدىكى شەخس ئەمەس، ئۇنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرىمۇ يوق، بىز، ئۇ قەلەم تەۋرەتكەن بولسا، ئۇنىڭ ئىپادىلەپ بەرگەنلىرى چوقۇم ئۇسۇل ئىشلەتمەيدىغان ئىشقى مۇھەببەتنىڭ ئۆزىلا بولۇپ چىقاتتى، دەپ ئاساسسىز پەرەز قىلالمايمىز. ئالىم جونسۇن ئۆمۈر بويى گادايلىقتا-غۇربەتچىلىكتە ئۆتكەن تۇرۇقلۇق، ئۇنىڭ ئارزۇ-ئارمان ۋە خۇي-پەيلى توغرىسىدىكى گەپ-سۆزلىرىنىڭ پادىشا-بەگلەرنىڭكىدىن ئېشىپ چۈشكەنلىكىگە كەلسەم، ئۇنىڭ سەۋەپلىرىنى ھەقىقەتەن بىلمەيمەن، چۈنكى ئەنگلىيە ئەدەبىياتىدىن ۋە ئۇنىڭ تەرجىمىھالىدىن خەۋىرىم يوق، ئېھتىمال ئۇ ئەسلىدە "ئۆمۈر بويى جاپا-مۇشەققەت چېكىپ، ھالاللىق بىلەن ئىشلەپ، قانداقلا بولمىسۇن خېلىلا مۈلۈك تېپىش"، ئاندىن كېيىن ئاقسۆڭەكلەر دەرىجىسىگە يامىشىپ چىقىش ئارزۇسىدا بولغان بولۇشى. لېكىن "ئاجىزلىقىدىن مەغلۇپ بولۇپ"، ھەتتا خېلىلا مۈلۈكنىمۇ توپلىيالماي،

ئاخىرىدا قۇرۇق سولەت بولۇپ ”ئارام تاپقان“ بولۇشى مۇمكىن.
ئۈچىنچىدىن، لياڭ ئەپەندىنىڭ ئېيتىشىچە، ”ياخشى ئەسەر ھەرقاچان ئازسانلىق ئادەملەرگىلا خاس بولىدۇ، زور كۆپچىلىك كىشىلەر ھەرقاچان دوت بولىدۇ، ئۇلارنىڭ ئەدەبىياتتىن ھەرگىز نېسىۋىسى بولمايدۇ“ مىش، لېكىن زوقلىنىش ئىقتىدارىنىڭ بار - يوقلۇغى سىنىپ بىلەن ئالاقىسىز بولارمىش، چۈنكى ”ئەدەبىياتتىن زوقلىنىشمۇ تۇغما ئامەت“ مىش، ھەتتا پۇرولېتا- رىيات ئىچىدىمۇ شۇنداق ”تۇغما ئامەتلىك“ ئادەملەرمۇ بار ئىمىش. مېنىڭ پەرىزىمچە، ئەنە شۇنداق ”ئامەتى“ بار ئادەملا بولىدىكەن، ئۇ، گادايلىقىدىن ئوقۇمىغان، ئېلىپېنىڭ سۇنىغىنىمۇ بىلمەيدىغان بولسىمۇ، «يېڭى ئاي» ژورنىلىغا زوقلىنىپ، ”ئىنسان تەبىئتى“نىڭ ۋە ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ ”ئۆزى“نىڭ ئەسلىدىن سىنىپىيسىزلىگىگە گۇۋاچى بولىۋېرىدۇ. لېكىن بۇنداق تۇغما ئامەتى بار پۇرولېتارلارنىڭ چوقۇم كۆپ ئەمەسلىگىنى لياڭ ئەپەندىنىڭ ئۆزىمۇ بىلىدۇ، شۇڭا ئۇ، ئۇلارغا كۆرۈش ئۈچۈن باشقا بىر خىل نەرسە (ئەدەبىيات - سەنئەت؟) نى — ”مەسىلەن قانداقتۇ ئاممىباپ تىياتىر، كىنو، قانداقتۇ ئاممىباپ ھېكايە ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەر“نى بەلگىلەپ بەرگەن، بۇنىڭغا ”ئادەتتىكى ئەمگەكچى ئىشچى - دېخانلارنىڭ كوڭۇل ئېچىشقا مۇھتاج بولغانلىقى، بەلكىم ئازغىنە بەدىي كوڭۇل ئېچىشقا مۇھتاج بولغانلىقى“ سەۋەپ بولغانمىش، بۇنىڭدىن قارىغاندا ئەدەبىيات ھەقىقەتەن سىنىپقا قاراپ پەرقلىنىدىغاندەك قىلىسمۇ، لېكىن بۇ زوقلىنىش ئىقتىدارىنىڭ يۇقۇرى - تۆۋەنلى- گى بەلگىلىگەن پەرق ئىمىش. بۇنداق ئىقتىدارنى يېتىشتۈرۈش

ئىقتىسات بىلەن مۇناسىۋەتسىز بولۇپ، تەڭرى بەخش ئەتكەن ”ئامەت“ مىش. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەدىپلەر ئەركىن ئىجات قىلىشى ھەم خانزادە - ئېسىلزادىلەرگە ياللانماسلىقى ھەم پۇرولېتارىياتنىڭ مەدھىيە ئەسەرلىرىنى يېزىش توغرىسىدىكى تەھدىتلىرىگە ئۇچرىماسلىقى كېرەك ئىمىش. بۇ گەپ دۇرۇس، لېكىن بىز كورگەن پۇرولېتار ئەدەبىيات نەزىرىيىلىرىدە، مەلۇم بىر سىنىپنىڭ ئەدىپلىرى خانزادە - ئېسىلزادىلەرگە ياللانماسلىقى، پۇرولېتا- رىياتنىڭ مەدھىيە ئەسەرلىرىنى ياز دەيدىغان تەھدىتلىرىگە ئۇچرىشى كېرەك دىگەن بىرەر ئادەمنى كورمىدۇق. ھالبۇكى ئەدەبىيات سىنىپىي بولىدۇ، سىنىپىي جەمىيەتتە ئەدىپلەر ”ئەركىن“ مەن، سىنىپتىن خالى تۇرىمەن دىسىمۇ، لېكىن ئاڭسىز ھالدا يەنىلا ئۆز سىنىپىنىڭ سىنىپىي ئېڭىغا مەھكۇم بولۇپ تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ ياراتقان ئەسەرلىرى باشقا سىنىپنىڭ مەدەنىيىتى ئەمەس. مەسىلەن، لياڭ ئەپەندىنىڭ شۇ ماقالىسىنى ئالساق، ئۇنىڭ ئەسلى مەقسىدى ئەدەبىياتتىكى سىنىپىيلىكنى ئېلىپ تاشلاش، ھەقىقەتنى ئاشكارىلاش ئىكەن. لېكىن مۇلۇكنى مەدەنىيەتنىڭ بوۋىسى قىلىپ، گادايلارنى ئاجىزلىقىدىن مەغلۇپ بولىدىغان داشقال قىلىپ كورسەتكەنلىگىگە بىر قاراپلا، ئۇنىڭ كاپىتالىستلارنىڭ كۇرەش ”قورالى“ — ياق، ”ئەسەرى“ ئىكەن- لىگىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ. بۇنىڭ ئۆزى ”پۈتۈن ئىنسانىيەت“ ئەدەبىيات نەزىرىيىسىنى، ”سىنىپتىن خالى“ ئەدەبىيات نەزىرىي- يىسىنى بۇرژۇئازىيىگە ياردەم بېرىدىغان نەرسە دەپ تەكىتلىگەن پۇرولېتار ئەدەبىيات نەزىرىيىچىلىرىنى ناھايىتى روشەن بىر دەلىل بىلەن تەمىنلىدى. چېڭ فاڭۇ ئەپەندىگە ئوخشاش

"ئۇلار چوقۇم غەلىبە قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئۇلارغا يېتەكچىلىك قىلىشقا، تەسەللى بېرىشكە بارىمىز" دېگەن سۆزنى ئاغزىدىن چىقارغاندىن كېيىن، ئۆزلىرىدىن باشقا بولغان "ئۇلار"نى "ئەۋەتىپ" ئولتۇرىدىغان ئۇنداق پۇرولېتار ئەدىپلەرگە كەلسەك، ئۇلارنىڭمۇ لياڭ ئەپەندىگە ئوخشاشلا پۇرولېتار ئەدەبىيات نەزەرىيىسى ئالدىدا "خالىغىنىچە ئىش كۆرۈش" خاتالىقىدىن خالىي بولالمايدىغانلىقىدا گەپ يوق.

توتىنچىدىن، لياڭ ئەپەندى پۇرولېتار ئەدەبىيات نەزەرىيە-چىلىرىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەتنى كۈرەش قورالى قىلىشىدىن، يەنى تەشۋىقات ماتېرىيالى قىلىۋالغانلىقىدىن ئىنتايىن ئۇغىسى قاينايدىكەن. ئۇ "ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئەدەبىياتتىن پايدىلىنىپ باشقا مەقسەتلىرىگە يېتىۋېلىشىغا قارشى ئەمەس" ئىكەن، لېكىن "تەشۋىقات تەرىقىسىدىكى يازمىلارنى ئەدەبىيات دەپ ئېتىراپ قىلىش مۇمكىن ئەمەس" دەيدىكەن. مەن بۇنى ئۆز ئاغزىغا ئۆزى كاچات ئۇرۇش دەپ قارايمەن. مەن ئوقۇغان نەزەرىيىلەرگە قارىغاندا، ئەدەبىيات-سەنئەتلا بولىدىكەن، ئۇنىڭدا مۇقەررەر تەشۋىقات بولىدۇ؛ ھېچكىم تەشۋىقات تەرىقىسىدىكى يازما بولسىلا، ئۇ ئەدەبىيات بولىدۇ دەپ تەشەببۇس قىلغىنى يوق. دەرۋەقە، ئالدىنقى يىلدىن بۇيان، جۇڭگودا ھەقىقەتەن شوئار-لارنى قىستۇرۇپ قويۇش بىلەن ئۆزىنى پۇرولېتار ئەدەبىياتى قىلىۋالغان بىر مۇنچە شېئىرلار، ھېكايىلەر چىقتى. لېكىن بۇ، ئۇلارنىڭ مەزمۇنىدا ۋە شەكلىدە پۇرولېتارچە پۇراق بولمىغاچقا، شوئارلارنى ئىشلەتمىسە ئۆزىنىڭ "يېڭى" لىقىنى ئىپادىلەپ بېرەلمەيدىغانلىقىدىن بولغان، ئۇلار ئەمەلىيەتتە پۇرولېتارىيات

ئەدەبىياتى ئەمەس. بۇ يىل مەشھۇر "پۇرولېتارىيات ئەدەبىي تەنقىتچىسى" چيەن شىنسۈن ئەپەندى «بوز يەر ئاچقۇچى» ناملىق ژورنالدا لۇناچارسكىينىڭ سۆزىنى نەقىل كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئامما چۈشىنەلەيدىغان ئەدەبىياتنى قەدىرلىگەنلىكىنى شوئار ئىشلىتىشنى ئارتۇقچە ئەيىپلەشكە بولمايدىغانلىقىنىڭ دەلىلى ھېساپلاپ، ئاتالمىش "ئىنقىلاۋىي ئەدەبىيات"نى ئاقلىغان. مېنىڭچە، بۇمۇ لياڭ شىچيۇ ئەپەندىگە ئوخشاشلا ئاگلىق ياكى ئاگسىز بۇرمىلاش. لۇناچارسكىينىڭ ئامما چۈشىنەلەيدىغان نەرسە دېگىنى تولستوينىڭ دىخانلارغا ئۈلەشتۈرۈپ بېرىش ئۈچۈن يازغان كىتاپچىلىرىغا ئوخشاش ئۇسلۇپتا يېزىلغان نەرسىلەرگە قارىتىلغان بولسا كېرەك. ئىشچى، دىخانلار بىر قاراش بىلەنلا چۈشىنىپ كېتەلەيدىغان گىراماتىكا، شېئىر، چاخچاقلار توغرىسىدا، دېميان بېدنىي (Demian Bednii) نىڭ شېئىر يازغانلىقى ئۈچۈن قىزىل بايراق مېدالى ئالغانلىقىغا، ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا بولسا شوئار ئىشلىتىلمىگەنلىكىگە نەزەر سالساقلا كۇپايە.

ئاخىرىدا، لياڭ ئەپەندى ئەسەرنىڭ سۈپىتىگە قارايدىكەن. بۇ جايدا، بۇ ناھايىتى ئەمەلىي چارە؛ لېكىن ئىككى پارچە تەرجىمە شېئىرنى كۆچۈرۈۋېلىپ سازايى قىلىشى توغرا ئەمەس. «يېڭى ئاي» ژورنىلىدا «تەرجىمە قىلىشنىڭ تەسلىكى» دېگەن ماقالا بېسىلغان، ھالبۇكى، شېئىر تەرجىمە قىلىش تېخىمۇ تەس-تە. ئۆزەم ئوقۇغانلىرىمنى ئېلىپ ئېيتسام، 11 يىلدىن بۇيان جۇڭگودا لۇناچارسكىينىڭ «ئازات قىلىنغان دون-كىخوت»، فادېيېپنىڭ «تارمار»، گلادكوپنىڭ «سېمېنت» دېگەن ئەسەر-

لىرىگە تەڭ كېلەلەيدىغان ئەسەرلەر چىققىنى يوق. بۇ يەردە «يېڭى ئاي تەھرىراتى»دىكى بۇرژۇئامەدەنىيىتىنىڭ پۇشتىلىرىنى، ھەمدە ئۇلارنى چىن قەلبىدىن ھىمايە قىلىدىغان يازغۇچىلارنى نەزەردە تۇتتۇۋاتىمەن. پۇرولېتار يازغۇچىلىرى دەپ ئاتالغانلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن خېلى نەتىجىلىك دەپ بىرەرىنى كورسىتىپ بېرەلمەيمەن. لېكىن چيەن شىنسۇن ئەپەندى، يېڭى گۈللەنگەن سىنىپ ئەدەبىي ماھارەت جەھەتتە ئەلۋەتتە گودەك ۋە ئاددى كېلىدۇ، ئۇلاردىن دەرھال ياخشى ئەسەر تەلەپ قىلىش "بۇرژۇئازىيىچە" يامان نىيەت، دەپمۇ ئاقلىغان ئىدى. بۇ سوز ئىشچى-دېخانلارنى كۆزدە تۇتۇپ ئېيتىلغان بولسا ئىدى، ناھايىتى توغرا بولغان بولاتتى. يەنى ئۇلارغا مۇنداق يولسىز تەلەپ قويۇش خۇددى ئۇلارنى ئۇزۇن ۋاقىت ئاچ-يالىڭاچ قالدۇرۇپ، نىمىشقا بايلارغا ئوخشاش سەمرىشمەيسەن دەپ ئەيىپلىگەندەك بىر ئىش بولاتتى. لېكىن جۇڭگونىڭ ئاپتورلىرى ئىچىدە ھازىر پالتا-كەتمەن دەستىسىنى يېڭىلا قولىدىن چۈشۈرگەن ئادەملەر ھەقىقەتەن تېپىلمايدۇ، ئۇلارنىڭ زور كوپچىلىگى مەكتەپتە ئوقۇغان بىلىمدارلار، بەزىسى تېخى ئاللىقاچان داڭقى چىققان ئەدىب، ئۇلار ئۆزلىرىدىكى ئۇششاق بۇرژۇئازىيە ئاڭلىرىنى تۈگەتسە، ئىلگىرىكى ئەدەبىي ماھارىتىنىمۇ تەڭلا يوقاتقان بولامدۇ؟ ياق. روسىيىنىڭ پېشقەدەم يازغۇچىلىرىدىن ئالېكسېي تولستوي، ۋېرېسايېپ، پرىشۋىن ھازىرمۇ ياخشى ئەسەرلەرنى ياراتماقتا. جۇڭگودا شۇئار بار، ئەمما ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ ئەمەل قىلغۇچىلار يوق، بۇ كېسەلنىڭ مەنبەسى، مېنىڭچە، "ئەدەبىيات-سەنئەتنى سىنىپىي كۇرەش

قورالى" قىلغانلىقتا ئەمەس، بەلكى "سىنىپىي كۇرەشنى ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ قورالى سۇپىتىدە سۇئىئىستىمال قىلغان"لىقتا، "پۇرولېتارىيات ئەدەبىياتى" دىگەن بايراق ئاستىغا بىرمۇنچە ئۇشتۇمتۇتلا دومۇلاپ كىرىدىغان ئادەملەرنى توپلاپ قويغانلىقتا. بۇلتۇرقى يېڭى كىتاپلار ئېلانلىرىغا قاراپ باقساق، ئىنقىلاۋىي ئەدەبىيات ھېساپلانمايدىغىنى يوقتەك تۇرىدۇ، تەنقىتچىلەرمۇ ئاقلاشنى "ھېساپ ئېلىش" قىلىۋالغان، يەنى ئەدەبىياتنى "سىنىپىي كۇرەش"نىڭ پانالىغى ئاستىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويغان، شۇنىڭ بىلەن ئەدەبىياتنىڭ ئۆزىگە كۈچ چىقىرىش ھاجەتسىز بولۇپ قالغان، شۇ سەۋەپتىن ئەدەبىيات بىلەن كۇرەشنىڭ مۇناسىۋىتى ئازىيىپ كەتكەن.

لېكىن جۇڭگودا يۈز بېرىۋاتقان ھازىرقى ۋاقىتلىق ھادىسىلەر پۇرولېتارىيات ئەدەبىياتىنىڭ يېڭىدىن باش كوتىرىۋاتقانلىغىنىڭ ئەكس دەلىلى بولالمايدۇ، ئەلۋەتتە. بۇنى لياڭ ئەپەندىمۇ بىلگەنلىكى ئۈچۈن ئاخىر يول قويۇپ: "ئەگەر پۇرولېتارىيات ئىنقىلاپچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ تەشۋىقات ئەدەبىياتلىرىنى پۇرولېتارىيات ئەدەبىياتى دەپ تۇرۇۋالىدىغان بولسا، ئۇنى ھەر ھالدا يېڭىدىن باش كوتىرىۋاتقان ئەدەبىيات ھېساپلاشقا، ئەدەبىيات زىمىندىكى يېڭى مەھسۇلات ھېساپلاشقا بولار، بۇرژۇئازىيە ئەدەبىياتىنى يوقىتىپ، ئەدەبىيات زىمىنىنى تارتىۋالايلى دەپ ۋاقىرىشىنىڭ ھاجىتى يوق، چۈنكى ئەدەبىيات زىمىنى تولىمۇ كەڭ، يېڭى نەرسىلەرگە ھەرقاچان ئورۇن تېپىلىدۇ" دەيدۇ. لېكىن بۇ، قانات-قۇيرۇغى تېخى يېتىلمىگەن پۇرولېتارىياتنىڭ نەزىرىدە خۇددى "جۇڭگو بىلەن ياپونىيە ئىناق بولايلى، بىللە ياشاپ،

بىللە گۈللىنەيلى" دېگەنگە ئوخشاش بىر خىل ئالدامچىلىق. شۇنداق قىلىشنى راۋا كۆرىدىغان "پرولېتارىيات ئەدەبىياتچىلىرى" بەلكىم ھازىر ھەقىقەتەن بولسا كېرەك، بىراق ئۇلار لياڭ ئەپەندى ئېيتقاندەك بۇرژۇئازىيە دەرىجىسىگە يامىشىپ چىقىشنى ئارزۇ قىلىدىغان "پەمى بار پرولېتار"لار. ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرى گاداي شيۇسەي (موللىلار)نىڭ جۇاڭيۈەن (ئوردا ئىمتىھانىدا بىرىنچى بولغان مىرزا) دەرىجىسىگە ئېرىشەلمىگەن چاغدىكى قاخشاشلىرىدىن باشقا نەرسە ئەمەس؛ ئىشنى باشلىغاندىن تارتىپ يامىشىپ چىققانغا قەدەر ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئەسەرلىرى ھەرگىز پرولېتارىيات ئەدەبىياتى ئەمەس. پرولېتارىيات ئەدەبىياتى ئۆز سىنىپىنى ۋە بارلىق سىنىپلارنى ئۆزلىرىنىڭ كۈچى بىلەن ئازات قىلىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغان بىر قانات، ئۇلارنىڭ ئېرىشمەكچى بولغىنى بىر بۆلۈكىدىكى ئورۇن ئەمەس، بەلكى ھەممە ئورۇن. ئەدەبىيات - سەنئەت تەنقىتچىلىرىنى مىسال كەلتۈرەيلى، ئەگەر "ئىنسان تەبىتى"نىڭ "سەنئەت ئوردىسى" (بۇ سۆزنى چېڭ فاڭۋۇ ئەپەندى ھوزۇرىدىن ئىجارىگە ئېلىپ ئىشلىتىپ تۇرۇشقا توغرا كەلدى) دا جەنۇپ تەرىپىگە 2 دانە يولۋاس تېرىسى سېلىنغان ئېسىل ئورۇندۇق قويۇپ، لياڭ شىچيۇ ئەپەندى بىلەن چيەن شىنسۈن ئەپەندىنى قاتار ئولتۇرغۇزۇپ قويساق، بىرى ئوڭ قولىغا «يېڭى ئاي»نى ئالسا، بىرى سول قولىغا «قۇياش»نى ئالسا، بۇ كۆرۈنۈش خۇددى "ئەمگەك بىلەن كاپىتال"نىڭ گۈزەللىك سېلىشتۇرغىنىغا ئوخشاپ كېتىدۇ.

5

ئەمدى بۇ يەردە، ئۆزەمنىڭ "قاتمال تەرجىمە"لىرىم ئۈستىدە يەنە توختىلاي.

پەرەز قىلغاندا، بۇمۇ تەڭلا يۈز بېرىشكە تېگىشلىك مەسىلە: پرولېتارىيات ئەدەبىياتىنىڭ سالمىقى تەشۋىقات ئىكەن، تەشۋىقاتنى كۆپچىلىك ئادەم چۈشىنەلىشى شەرت ئىكەن، ئۇنداقتا سەن بۇ "قاتمال تەرجىمە" قىلىنغان ۋە چۈشەنگىلى بولمايدىغان نەزەرىيىۋى "تىلسىمنامە"نى زادى نېمە ئۈچۈن تەرجىمە قىلدىڭ؟ بۇ تەرجىمە قىلمىغانغا ئوخشاش ئەمەسمۇ؟

مېنىڭ جاۋابىم مۇنداق: ئۆزەم ئۈچۈن ۋە ئۆزىنى پرولېتارىيات ئەدەبىياتىنىڭ تەنقىتچىسى دەپ ئاتىۋالغان بىرنەچچە ئادەم ئۈچۈن، "ھوزۇر"لىنىشقا بېرىلمەيدىغان، مۇشەققەتتىن قورقمايدىغان، بۇ نەزەرىيىلەرنى ئاز-تولا چۈشىنىشنى ئارزۇ قىلىدىغان كىتابخانلار ئۈچۈن تەرجىمە قىلدىم.

ئالدىنقى يىلدىن بۇيان شەخسەن ماڭا ھۇجۇم قىلىدىغانلار تولىمۇ كۆپىيىپ كەتتى، ھەر خىل ژۇرناللاردا "لۇ شۈن" دېگەن ئىسىم ئومۇمەن ئۇچراپ تۇرىدۇ؛ ئاپتورلىرىنىڭ تەلەپپۇزىدىن، شۇنداقلا قارىغاندا، ئىنقىلاۋىي ئەدىپلەرگە ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن بىرنەچچە پارچە ماقالىسىنى كۆرگەندىن كېيىن، قۇرۇق گەپلىرىنىڭ تولىمۇ كۆپ ئىكەنلىكىنى بارا-بارا ھېس قىلدىم. نەشتەر جان تومۇرغا، ئوق جايىغا تەگمىسە جانغا خەۋپ يەتكۈزەلمەيدۇ. مەسىلەن، مەن تەۋە بولغان سىنىپ توغرىسىدا،

تاگى هازىرغىچە بىر نىمە دەپ هوكۇم قىلىشالمىدى، بىر تۇرۇپ ئۇششاق بۇرژۇئازىيە دېيىشىدۇ، بىر تۇرۇپ "بۇرژۇئازىيە" دېيىشىدۇ، بەزىدە تېخى "فېودالىزمىنىڭ پۇشتى"، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئادەمسىمان مايمۇن بىلەن ئوخشاش («ئىجادىيەت ژورنىلى»دىكى «دۇڭجىڭدىن خەت»كە قارالسۇن) قىلىپمۇ قويۇشىدۇ؛ ئايىسى بىر قېتىمدا ھەتتا چېشلىرىمىنىڭ رەڭگىچە تىللاشتى. مۇشۇنداق جەمىيەتتە فېودالىزم پۇشتلىرىنىڭ دەۋران سۇرۇشى ئېهتىمالغا ناھايىتى يېقىن، لېكىن، فېودالىزمىنىڭ پۇشتى بولسا ئادەمسىمان مايمۇن دەپ ھېچقانداق "تارىخقا ۋېيۇۋجۇيىچە قاراش"تا شەرھلەنگەن ئەمەس ۋە ئۇنىڭدىن چىشىنىڭ رەڭگى سېرىق بولسا، پۇرولېتارىيات ئىنقىلاۋىغا زىيانلىق بولىدىغانلىقىغا دەلىل تاپقىلىمۇ بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇن ئويلاپ قالىمەنكى، بۇ ھەقتە پايدىلىنىپ كورگۇدەك نەزىرىيە تولىمۇ ئاز بولغاچقا، ئۇلار بىر ئاز كولدۇرلاپ قالغان. دۇشمەننى يېرىپ تەكشۇرۇشتىن، چاپىناپ بېقىشتىن هازىرقى ۋاقىتتا خالى بولغىلى بولمايدۇ. بىراق يېرىپ تەكشۇرۇش ئىلمىگە دائىر بىرەر كىتاپ، قايىنتىپ پىشۇرۇش ئۇسۇلىغا دائىر بىرەر كىتاپ بولغان بولسا، شۇنىڭغا قاراپ ئىش قىلىنسا تەم پەيدا بولاتتى-دە، ئايدىڭلىشاتتى، لەززەتلىك بولاتتى. كىشىلەر تولا چاغلاردا ئاساتىرلەردىكى Prometheusنى ئىنقىلاپچىغا سېلىشتۇرۇپ، ئۇ ئىنسانلارغا ئوت ئوغۇرلاپ بەرگەن، خۇدا شۇنچە ئازاپلىسىمۇ توۋە قىلمىغان، ئۇنىڭ قوسىغى كەڭلىكى ۋە قەيسەرلىكى ئىنقىلاپچىنىڭكىگە راسا ئوخشايدۇ، دېيىشىدۇ. لېكىن مەن باشقا دولەتلەردىن ئوت ئوغۇرلاپ كېلىشتە، ئەسلىدە ئوز

گوشۇمنى پىشۇرۇشنى مەقسەت قىلغان ئىدىم؛ تەمى ياخشىراق بولسا، چاينىغۇچىلارمۇ كوپرەك نەپ ئالسا، تېنىممۇ زايا كەتمىگەن بولاتتى دەپ ئويلىغان ئىدىم: مۇددىئايىم پۇتۇنلەي شەخسىيەتچىلىك بولغانىنىڭ ئۇستىگە، ئۇنىڭغا مىشچانلارچە ھەشەمەتچىلىكمۇ، شۇنىڭدەك نەشتىرىمنى ئاستا چىقىرىپ، مېنى يېرىپ كورگۇچىلەرنىڭ يۇرىگىگە تىقىپ، "ئىنتىقام ئېلىش"مۇ ئارىلاشقان ئىدى. لياڭ ئەپەندى "ئۇلار ئىنتىقام ئالماقچى بولۇۋاتىدۇ!" دەيدۇ. ئەمىلىيەتتە يالغۇز "ئۇلار"لا ئەمەس، ئۇنداق ئادەملەر "فېودالىزمىنىڭ پۇشتى"لىرى ئىچىدىمۇ تولا. لېكىن مەن جەمىيەتكە ئاز-تولا نەپ يەتكۇزۇشنى، تاماشىچىلار كورىدىغان نەتىجىنىڭ يەنىلا ئوت ۋە نۇر بولۇپ چىقىشىنى ئارزۇ قىلىمەن. شۇنىڭ ئۇچۇن، ئاۋال قول سېلىپ ئىشلىگىنىم «ئەدەبىيات-سەنئەت سىياسىتى» بولدى، چۇنكى ئۇنىڭدا تۇرلۇك گۇرۇھلارنىڭ مۇھاكىمىلىرى بار.

جېن بوچى ئەپەندى هازىر كىتاپپۇرۇشلۇق قىلىۋاتىدۇ، Hauptmann ۋە Gregory خانىمنىڭ سەهنە ئەسىرىنى باستى؛ ئوز ۋاقتىدا ئۇ ئىنقىلاۋىي ئەدىپ ئىدى، ئۇ ئوزى تەھرىرلەيدىغان «ئەدەبىيات-سەنئەت تۇرمۇشى»دا مېنىڭ شۇ كىتاپنى تەرجىمە قىلغانلىغىمنى، قاتاردىن قالمايمەن دەپ تەرجىمە قىلغان ئىكەن، دەپ مەسخىرە قىلغان ئىدى. ئەپسۇسكى، مەندىن ئاۋال باشقىلاردىن قامچا يېدى. بىرەر كىتاپنى تەرجىمە قىلىش بىلەنلا ھاكاۋۇرلىشىپ كەتسە، ئىنقىلاۋىي ئەدىپ بولۇش تولىمۇ ئاسان ئىش بولۇپ قالىدۇ. لېكىن مەن ئۇنداق ئويلىمايمەن. كىچىككىنە بىر گېزىت مېنىڭ «سەنئەت توغرىسىدا»نى تەرجىمە

قىلغانلىقىمنى ”تەسلىمچىلىك“ دەپتۇ. شۇنداق، تەسلىم بولىدىـ
غان ئىشلار دۇنىيادا دائىم ئۇچراپ تۇرىدۇ. لېكىن ئۇ چاغدا
چېك فاڭۇۋ يۇەنشۇەي ئالىلىقاچان ياپونىيىنىڭ ئارشاڭىدىن
ئۇمىلەپ چىقىپ، پارىژدىكى مېھمانخانىغا كىرىپ جايلىشىپ
بولغان تۇرسا، بۇ يەردە يەنە كىمگە تەسلىم بولغان ئىش ئىكەنـ
تاڭ؟! بۇ يىل يەنە باشقىچە گەپ چىقىپ قالدى، «بوز يەر
ئاچقۇچى» بىلەن «ھازىرقى زامان ھېكايىلىرى»دا ”يونىلىشىنى
بۇرىۋەتتى“ دېيىشىۋاتىدۇ. ياپونىيىنىڭ بەزى ژۇرناللىرى بۇ
سوزنى يېڭى ھېسسىياتنىڭ سابىق تەرەپدارى پيەنگاڭ تېيىبىڭگە
ياخشى ئىسىم دەپ چاپلاشقان ئىدى. ئەمىلىيەتتە بۇنداق
كوتۇلداشلار پەقەت ئىسمىغىلا قاراپ قويۇپ، ئويلاپ كورۇشنىمۇ
خالىمايدىغان كونا كېسەلدىن ئىبارەت. پۇرولېتارىيات ئەدەبىياتىغا
دائىر بىرەر كىتاپنى تەرجىمە قىلىش بىلەن يونىلىشنى ئىسپاتلاپ
بەرگىلى بولمايدۇ، ئەگەر بۇرمىلاپ تەرجىمە قىلسا، ئەكسىچە
زىيان كەلتۇرىدۇ. مەن كىتاپنى ئەنە شۇنداق چۇس پۇرولېتار
ئەدىبىي تەنقىتچىلىرىگە ئاتاپ تەرجىمە قىلىمەن، چۇنكى ئۇلارـ
نىڭ ”ھوزۇرلىنىش“قا بېرىلمەي، بۇ نەزىرىيىلەرنى دەرتكە
چىداپ تۇرۇپ تەتقىق قىلىدىغان مەجبۇرىيىتى بار.

لېكىن شۇنداق ئىشەنچىم باركى، مېنىڭ ئەتەي بۇرمىلىمىغان
تەرجىمىلىرىم مەن ياراتمايدىغان تەنقىتچىلەرنىڭ يېغىرىغا تەگسە
ھوزۇرلىنىپ كۇلىمەن، ئۇزەمنىڭ يېغىرىغا تەگسە چىدايمەن،
لېكىن ھەرگىز ئاشۇرۇۋەتمەيمەن ھەم كېمەيتمەيمەن، بۇمۇ
مېنىڭ ”قاتمال تەرجىمە“ قىلىشمنىڭ بىر سەۋىۋى. دەرۋەقە
دۇنيادا ئاخىر ياخشىراق تەرجىمانلار چىقىدۇ، ئۇلار ھەم

بۇرمىلىماي، ھەم ”قاتمال“ ياكى ”ئولۇك“مۇ قىلماي تەرجىمە
قىلالايدۇ، شۇ چاغدا مېنىڭ تەرجىمىلىرىم شاللاپ تاشلىنىدۇ،
ئەلۋەتتە. مەن ئەنە شۇنداق ”يوق“ لۇقتىن ”ياخشىراق“قا
ئوتكىچە بولغان بوشلۇقنى تولدۇرسام بولدى.

ۋاھالەنكى، دۇنيادا قەغەز تولا، لېكىن ئەدەبىيات تەھرىـ
راتلىرىدا ئادەم ئاز؛ ئۇلارنىڭ ئىرادىسى چوك ۋە لېكىن كۇچى
ئاجىز، ئۇلار ھەممە قەغەزنى يېزىپ تۇگىتەلمەيدۇ، شۇنىڭ
ئۇچۇن بىرەر تەھرىراتتا دۇشمىنىگە قارشى دوستلىرىغا ياردەم
بېرىش، ياتلارنى سۇپۇرۇپ تاشلاش ۋەزىپىسىنى ئۇستىگە
ئالغان تەنقىتچىلەر باشقىلارنىڭ قەغەزگە يازماقچى بولغىنىنى
كورۇپ قالسا، ئاھ ئۇرۇپ، بېشىنى چايقاپ، تېپچەكلەپ
كېتىدۇ. شاڭخەيدىكى «شېنباۋ» گېزىتى ھەتتا ئىجتىمائى پەن
تەرجىمانلىرىنى ”ئىت باي، مۇشۇك باي“ دەپ ئاتىغاندا،
ئۇلارنىڭ ئوغىسى ئەنە شۇنداق قايناپ كەتكەن. ”جۇڭگونىڭ
يېڭىدىن باش كوتىرىۋاتقان ئەدەبىياتىدا تۇتقان ئورنى ئالىلىقاـ
چان كىتاپخانىلارغا مەلۇم بولغان“ جياڭ گۇاڭ Z ئەپەندى
ياپونىيىنىڭ دۇڭجىڭ شەھرىگە كېسەل داۋالاتقىلى بېرىپ، زاڭـ
يۇەن ۋېيرېن بىلەن كورۇشكىنىدە، زاڭيۇەن ۋېيرېننىڭ، ياپوـ
نىيىدە بىر مۇنچە تولىمۇ ناچار تەرجىمىلەر بار، ئۇ تەرجىمىلەرنى
چۇشىنىش ھەتتا ئەسلىنى ئوقۇپ چۇشىنىشتىنمۇ تەس......دىگەن
سوزلىرىنى ئاڭلاپ، كۇلۇپ كېتىپ: ”......جۇڭگودا تەرجىمانلار
تېخىمۇ قاملاشمىغان، يېقىندىن بۇيان جۇڭگودا ياپون تىلىدىن
بىرمۇنچە كىتاپ تەرجىمە قىلىندى، ئەگەر ياپونلار ياۋروپادىكى
بىرەر مەملىكەتنىڭ ئەسەرلىرىگە بىرئاز خاتالىق كىرگۇزۇپ

قويغان ۋە ئۇ ئەسەرلەرنى بىرئاز ئۆزگەرتىۋەتكەن بولسا، ياپون تىلىدىن جۇڭگو تىلىغا تەرجىمە قىلىنسا، بۇ ئەسەرلەرنىڭ قىياپىتىنىڭ يېرىمى ئۆزگىرىپ كەتكەن بولمامدۇ؟......" («بوز يەر ئاچقۇچى»غا قارالسۇن) دەپتىكەن. دىمەك ئۇ تەرجىمىگە، بولۇپمۇ تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىشقا ناھايىتى نارازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەن. لياڭ ئەپەندىگۇ كىتاپلارنىڭ ئىسمىنى ۋە يامان يەرلىرىنى كورسىتىپ بېرەلىگەن، بىراق جياڭ ئەپەندى بولسا پىسسىڭلاپ كۈلۈپ قويۇپ، ھېچنەرسىنى قالدۇرماي سۈپۈرۈپ تاشلىغان، ھەقىقەتەن ھەممىنى بىرتاياقتا ھەيدىۋەتكەن. زاگىيۇەن ۋېيىرېن رۇس تىلىدىن بىرمۇنچە ئەدىبىيات-سەنئەت نەزىرىيىلىرىنى ۋە ھىكايىلەرنى بىۋاستە تەرجىمە قىلغان، ئۇنىڭ شەخسەن ماڭا ناھايىتى پايدىسى تەگدى. مەن جۇڭگودىمۇ شۇنداق ھالال ئىشلەيدىغان بىر-ئىككى رۇسچە تەرجىمان چىقىپ، ياخشى كىتاپلارنى داۋاملىق تەرجىمە قىلىشىنى، ئۆزىنى "ھارامزادە" دەپ بىر ئېغىز تىللاپ قويۇش بىلەنلا ئىنقىلاۋىي ئەدىپلىك مەسئۇلىيىتىنى ئۆتەپ بولغان بولۇۋالماسلىقىنى ئارزۇ قىلىمەن.

ھازىرچۇ، بۇ نەرسىلەرنى لياڭ شىچيۇ ئەپەندى تەرجىمە قىلمايدىغان بولدى، باشقىلارنى "ئىت باي، مۇشۇك باي" دەپ ئاتايدىغان ئۇلۇقلارمۇ تەرجىمە قىلمايدىغان بولدى. رۇس تىلىنى ئۆگەنگەن جياڭ ئەپەندى بۇ ئىشقا ئەسلىدە ناھايىتى باپ ئىدى، ئەپسۇسكى ئۇ كېسەلدىن ساقايغاندىن كېيىن، ئاران «بىر ھەپتە ئىچىدە» دىگەن بىر ئەسەرنىلا چىقاردى، ۋاھالەنكى بۇنىڭ ياپونىيىدە خېلى بۇرۇنلا ئىككى خىل تەرجىمىسى چىققان ئىدى. جۇڭگو بىر چاغلاردا ۋاي دارۋىن، ۋاي نىسسىي دەپ يۈرگەن ئىدى، ياۋروپا ئۇرۇشى دەۋرىدە بولسا ئۇلارنى تىللاشقا باشلىدى. شۇنداق بولسىمۇ دارۋىن ئەسەرلىرىنىڭ تەرجىمىسىدىن ھازىر بىر خىلىلا بار، نىسسىينىڭ بولسا يېرىم قىسمى بار؛ ئېنگلىز، نېمىس تىللىرىنى ئۆگەنگەن ئالىملارنىڭ ۋە كاتتا ئەدىپلەرنىڭ چولىسى تەگمىگەچكە ياكى نەزىرىگە ئېلىنمىغاچقا بىرچەتكە قايرىلىپ قالغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرچە باشقىلار مەسخىرە قىلسىمۇ، تىللىسىمۇ پەرۋا قىلماي، ياپون تىلىدىكى تەرجىمىسىدىن تەرجىمە قىلىش ياكى ئەسلى نۇسخىسىنى تېپىپ ياپونچە تەرجىمىسىگە قاراپ تۇرۇپ ئۇدۇلمۇ-ئۇدۇل تەرجىمە قىلىش توغرا كەلسە كېرەك. مېنىڭ يەنە شۇنداق قىلغۇم بار ھەمدە تېخىمۇ كوپ شۇنداق قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ئۇزۇل-كېسىل قۇرۇق گەپ ئىچىدىكى بوشلۇقنى تولدۇرۇشىنى ئارزۇ قىلىمەن، چۈنكى بىزگە جياڭ ئەپەندىگە ئوخشاش "كۈلۈپ قويۇش" يارىمايدۇ، لياڭ ئەپەندىگە ئوخشاش "تاقەت قىلىپ كۈتۈپ تۇرۇش، كۈتۈپ تۇرۇش"مۇ كېرەك ئەمەس.

6

مەن باشتا "ئۆزىنى زورۇقچان-چىشىنى قاتتىق چىشلىگەن قىلىپ كورسەتكىنى بىلەن ئەملىيەتتە پاختىدەك بوش ئىكەنلىگى يېڭى ئاي جەمىيىتىنىڭ خۇسۇسىيىتى" دىگەن سوزلەرنى قىلغان ئىدىم، ئەمدى بۇ يەردە بۇ ماقالىنىڭ ئاخىرى سۈپىتىدە قىسقىچە بىرنەچچە ئېغىز سوزنى قوشۇپ قويۇشقا توغرا كەلدى.

«يېڭى ئاي» دۇنياغا كېلىش بىلەنلا "جىددى پوزىتسىيە"نى تەشەببۇس قىلىپ، تىللايدىغانلارنى تىللاش كېرەك، تەنە قىلغۇچىلارنى تەنە قىلىش كېرەك، دېگەن ئىدى. بۇمۇ جايىدا گەپ بولغان. بۇ دەل "ئۆزىنىڭ يولى بىلەن ئۆزىنى باپلاش" بولىدۇ. بۇ "ئىنتىقام ئېلىش"نىڭ بىر تۈرى بولسىمۇ، لېكىن ئۆز نەپسىگە چوغ تاتماسلىق كېرەك. 2 - جىلدنىڭ 6-ۋە 7 - قوشما سانىدىكى ئېلانىدا "بىز 'سەۋرى - تاقەت قىلىش' ("سەۋرى - تاقەتلىك" بولالمىغانلارغا سەۋرى - تاقەت قىلالمايدىغانلىقىمىزنى ھېساپقا ئالمىغاندا) پوزىتسىيىمىزنى ساقلاپ قالىمىز، بىز سالماقلىق، ئەقلىيلىككە مۇۋاپىق تەلىماتنى ياقتۇرىمىز" دېگەن سۆزلىرىمۇ بار. بۇ گەپلەرنىڭ يۇقۇرقى ئىككى جۈملىسىمۇ جايىدا، "كوزۇڭنى ئويغاننىڭ كۆزىنى ئوي، چىشىڭنى چاققاننىڭ چىشىنى چاق" دېگەندەك، دەسلەپكىسى بىلەن ئىزچىللىشىپ كەلگەن. لېكىن مۇشۇ يول بىلەن كېتىۋېرىدىغان بولسا، "زورلۇق كۈچكە زورلۇق كۈچ بىلەن قارشى تۇرۇش"قا دۇچكېلىپ قالىدۇ - دە، بۇمۇ يېڭى ئاي تەھرىراتىدىكى جاناپلار ياقتۇرىدىغان "سالماقلىق" بىلەن پېتىشالمايدۇ.

بۇ نوۋەت يېڭى ئاي تەھرىراتىنىڭ "ئەركىن سۆز"لىرى زۇلۇمغا ئۇچرىدى، كونا چارە بويىچە، زۇلۇم قىلغۇچىغا زۇلۇم قىلىشى كېرەك ئىدى. لېكىن «يېڭى ئاي»دا چىققان ئىنكاس پەقەت «سۆز ئەركىنلىكىگە زۇلۇم سالغۇچىلارغا» دېگەن بىرپارچە ماقالا بولدى، بۇنىڭدا ئاۋال قارشى تەرەپنىڭ مەسلىكى، ئاندىن كېيىن چەتئەل قانۇنلىرى، ئاخىردا شەرق ۋە غەرپنىڭ تارىخى مىساللىرى نەقىل كەلتۈرۈلۈپ، ئەركىنلىكنى

بوقۇقچىلار ھامان ھالاك بولىدۇ، دەپ، قارشى تەرەپنىڭ غېمىنى يەيدىغان ئاگاھلاندۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ.

دېمەك، يېڭى ئاي تەھرىراتىنىڭ "جىددى پوزىتسىيە"سى، "كوزۇڭنى ئويغاننىڭ كۆزىنى ئويۇش" ئۇسۇلى، تېگى - تەكتىدىن ئالغاندا، مەخسۇسلا كۈچتە تەڭ ياكى كۈچى ئاجىزراق ئادەملەرگىلا قارىتىلغان. ئەگەر كۈچى بارلاردىن مۇشت يەپ كۆزىنى ئىششىتىۋالىدىغان بولسا، ئادەتتىنى بۇزۇپلا ئۆزىنىڭ يۈزىنى قولى بىلەن ئېتىۋېلىپ، "ئۆزەڭنىڭ كۆزىگە دىققەت قىل!" دەپ توۋلاپ قويىدۇ، خالاس.

بىر نەچچە ”راۋان“ تەرجىمە

مۇشۇ بىر يىلدىن كوپرەك ۋاقىت ئىچىدە، ”قاتىمال“غا جان - جەھلى بىلەن ھۇجۇم قىلىدىغان مەشھۇر ئادەملەردىن 3 ئەۋلات پەيدا بولدى: بىرىنچىسى، پىرى بولغان لياڭ شىچيۇ جياۋ شۇ، ئىككىنچىسى، ئۇنىڭ شاگىرتى جاۋ جىڭشېن جياۋ شۇ، يېقىندا تالىپچاق — ئالى مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ياڭ جىڭخاۋ مەيدانغا چىقتى، بۇ 3 ئەۋلات ئىچىدە جاۋ جىڭشېن جياۋشۇنىڭ تەشەببۇسى ھەممىدىن بەك ئېنىق ۋە ئۈزۈل - كېسىل بولۇپ ئۇنىڭ مەيھۇمى مۇنداق:

”دۇرۇس بولۇپ راۋان بولمىغىنىدىن كوره، راۋان بولۇپ دۇرۇس بولمىغىنى تۈزۈك.“

بۇ ھېكمەتلىك سوز بىرئاز غەلىتە بولسىمۇ، لېكىن ئوقۇغۇچىلارغا كار قىلىدۇ. چۈنكى كىشى ”دۇرۇس بولۇپ راۋان بولمىغان“ تەرجىمىنى ئوقۇش بىلەنلا قىينىلىپ قالىدۇ؛ ئوز روھىغا كىتاپ بىلەن دەم بېرىدىغان كىتاپخانلار دەرۋەقە جاۋ جىڭشېن جياۋ شۇنىڭ ھېكمەتلىك سوزىگە قايىل بولار. ”راۋان بولسىمۇ، دۇرۇس بولمىغان“ تەرجىمىنى ئەسلىگە سېلىشتۇرمىغىچە، دۇرۇس بولمىغان يەرلىرىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدۇ. ھالبۇكى، ئەسلىگە سېلىشتۇرۇپ كورىدىغان

كىتاپخانىلاردىن جۇڭگودا قاچىلىك تېپىلاركىن - تاڭ. مۇنداق چاغدا، كىتاپخان تەرجىماندىنمۇ كوپرەك بىر نەرسىنى بىلىشى شەرت، شۇنىڭدىلا ئۇنىڭدىكى خاتالىقنى تاپالايدۇ - دە، ”دۇرۇس بولمىغان“ جايلىرىنى بىلىۋالىدۇ. ئۇنداق بولمىسا، ئۇقا - ئۇقمايلا مىڭىسىگە قارا - قويۇق قاچىلىۋالىدۇ.

مېنىڭ ئىلىم - پەن جەھەتتە بىلىدىغانلىرىم ناھايىتى ئاز، ئۇنىڭ ئۈستىگە قولۇمدا چەتئەل كىتاپلىرىمۇ بولمىغاچقا، تەرجىمە قىلىنغانلىرىنىلا ئوقۇشقا مەجبۇرمەن. لېكىن يېقىندىن بۇيان گۇمانلىق يەرلەرنى پات - پاتلا ئۇچرىتىپ قالىدىغان بولدۇم. شۇنداقلا بىر نەچچە مىسال كەلتۈرەي: «پۈتۈن كائىنات توغرىسىدىكى ئەسەرلەر خەزىنىسى» دىگەن كىتاپلار مەجمۇئەسىدىكى جۇ تەيشۇەن ئەپەندىنىڭ «بىئولوگىيە توغرىسىدا ئاددى ساۋات» دىگەن ئەسىرىدە مۇنداق بىر جۈملە بار ئىكەن:

”يېقىندا نىل ۋە ئېل ئەپەندىلەرنىڭ بوغداي توغرىسىدىكى ......“

مېنىڭ بىلىشىمچە شۋېتسىيىدە Nilsson—Ehle ناملىق مەشھۇر بىر بىئولوگ بولۇپ، ئۇ بوغداينىڭ ئىرسىيەت قانۇنىنى تەكشۈرىدىغان ئالىم ئىدى، لېكىن ئۇ قوش پەملىلىك بىر ئادەم، ئۇنىڭ ئىسمى ”نىلسون ئېل“ دەپ تەرجىمە قىلىنسا توغرا بولاتتى. ھازىر بولسا ”ئەپەندىلەر“ دەپ تەرجىمە قىلىنغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە ”ۋە“ سوزىمۇ قوشۇلغان. بۇنىڭ راۋانلىقىغۇ راۋان، لېكىن مەندە باشقا ئىككى ئادەم بولسا كېرەك دىگەن گۇماننى پەيدا قىلدى. بۇ كىچىك مەسىلە بولسىمۇ، بىئولوگىيە توغرىسىدا سوزلىنىۋاتقان ئىكەن، شۇنداق كىچىك تەرەپلىرىگىمۇ

سەل قارىماسلىق كېرەك. شۇنداق بولسىمۇ، بىز ھازىرچە سالاۋات قىلىپ تۇرايلى.

بۇ يىل 3-ئايلىق «ھېكايە» ژورنىلىدىكى فىك خۇشىڭ ئەپەندى تەرجىمە قىلغان «بوۋاي»دىمۇ مۇنداق بىر جۈملە بار ئىكەن:

"ئۇنىڭ كېزىك كېسىلى ئېغىر كېسەلگە، يەنى يۇقۇملۇق زۇكام (Influenza) غا ئۆزگىرىپ كەتتى......"

بۇمۇ ناھايىتى "راۋان"، لېكىن مېنىڭ بىلىشىمچە، يۇقۇملۇق زۇكام كېزىكتىن ئېغىر ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىرى نەپەس يوللىرىدا بولىدىغان كېسەل، يەنە بىرى ھەزىم يوللىرىدا بولىدىغان كېسەل. سەن ئۇنى ھەر قانچە "ئۆزگەر" تىسەڭمۇ "ئۆزگەر"تىپ كېتەلمەيسەن. پەقەت "تەپ" تۇتۇپ ياكى "جاڭداپ" قالغاندىلا ئۆزگىرىشى مۇمكىن. لېكىن ھېكايە «بىيولوگىيە توغرىسىدا ئاددى ساۋات»قا ئوخشىمايدۇ، بۇنىڭغىمۇ سالاۋات قىلىپ تۇرايلى. ئەمدى باشقا بىر ئۆتكە-ئاجايىپ تەجرىبىگە قاراپ باقايلى.

بۇ تەجرىبە خې دىڭجى بىلەن جاڭ جۈياۋ بىرلىشىپ تەرجىمە قىلغان، ئامېرىكىلىق Conklin يازغان «ئىرسىيەت ۋە مۇھىت»تىن چىقىپ قالدى. ئۇنىڭ تەرجىمىسى مۇنداق:

"...... ئۇلار ئاۋال توشقاننىڭ كوزىدىكى يىلىكسىمان خرۇستالنى ئېلىپ، ئۆي قۇشىغا ئوكۇل قىلدى، ئۆي قۇشىنىڭ كوزىدە تاشقىرىدىن كەلگەن ئاقسىل ماددىلىرىنى كورسىتىپ بىرەلەيدىغان 'خرۇستال سەپلەنمىسى' پەيدا بولغاندىن كېيىن، ئۆي قۇشىنىڭ قېنىنى ئېلىپ، بوغاز توشقانغا ئوكۇل قىلدى.

چىشى توشقانلار بۇ ئوكۇلغا بەرداشلىق بېرەلمەي تولىسى ئولۇپ كەتتى، لېكىن ئۇلارنىڭ كوزلىرىگە ياكى خرۇستاللىرىغا بىرەر زىيان يەتمىگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ ئۇرۇغدانلىرىغا تۇپلانغان ئۇرۇقلىرىغىمۇ بىرەر ئالاھىدە زىيان يەتمىگەن، چۈنكى ئۇلارنىڭ كېيىن تۇققان بوجىلىرىگە قارىغاندا، كوزلىرى مېيىپ بولۇپ تۇغۇلغان ئەمەس."

بۇ ئابزاستىكى جۈملىلەرمۇ ناھايىتى "راۋان" دەك، چۈشىنىشلىكتەك كورۇندۇ، لېكىن تەپسىلى ئويلاپ قارىغاندا، چۈشىنىكسىزلىكتىن خالى ئەمەس. 1. "يىلىكسىمان خرۇستال" دىگەن نىمە؟ چۈنكى، خرۇستال يىلىكسىمان، تېرىسىمان دەپ ئايرىلمايدۇ. 2. "خرۇستالنىڭ سەپلەنمىسى" دىگىنى نىمىسى؟ 3. "تاشقىرىدىن كەلگەن ئاقسىل ماددىلىرىنى كورسىتىپ بېرەلەيدىغان" دىگىنى قانداق گەپ؟ مەندە سېلىشتۇرۇپ كورۇشكە ئەسلى نۇسخىسى بولمىغاچقا ناھايىتى ئېچىم پۇشتى، ئۇنداق ئويلاپ-بۇنداق ئويلاپ، مۇنداق ئۆزگەرتىپ تەرجىمە قىلىش كېرەك ئىكەن دىگەن يەرگە كەلدىم:

"ئۇلار ئاۋال توشقاننىڭ كوزىدىكى شىلىمشىق تەييارلىغى بولىدىغان (ئوكۇل قىلىش ئۈچۈن) خرۇستالنى ئېلىپ ئۆي قۇشىغا ئوكۇل قىلدى، ئۆي قۇشى بۇ يات ئاقسىل ماددىسىنى (يەنى شىلىم ھالىتىدىكى خرۇستالنى) ئۆزلەشتۇرۇۋېلىپ 'خرۇستالغا قارشى ماددا' (يەنى ھېلىقى شىلىم ھالىتىدىكى خرۇستالغا قارشى ماددا)نى پەيدا قىلغان، ئاندىن كېيىن ئۇلار ئۇنىڭ قېنىنى ئېلىپ بوغاز توشقانغا ئوكۇل قىلغان......"

يۇقۇرقىلىرى ئۇتتۇر كەلگىنى بويىچە كەلتۇرۇلگەن بىر

نەچچە مىسالدىنلا ئىبارەت، بۇلاردىن باشقا، موھىتقا قاراپ پىكىر تۇيغۇنىڭ ئۆزگىرىپ تۇرۇشى بىلەن ئۇنتۇلۇپ قالغانلىرىمۇ ئاز ئەمەس، ئۆزەم بىلمەيدىغان بىر مۇنچىلىرىنى ئۆتكۈزۈۋەتكەن ياكى خاتا پىتىچە مىڭەمگە قاچىلىۋالغان بولۇشۇم تەبىي. شۇنداق بولسىمۇ، مۇشۇ بىر نەچچە مىسالدىنلا شۇنىڭغا ھوكۇم قىلغىلى بولىدۇكى، "تەرجىمە دۇرۇس بولۇپ، راۋانسىز" قىلىنسا، ھەر قانچە دىگەنىدىمۇ چۈشىنىكسىز چىقار، ئويلاپ كورگەندە چۈشىنىپ كەتكىلىمۇ بولار؛ تەرجىمە "راۋان بولسىمۇ دۇرۇس بولمىسا" ئازدۇرۇپ قويىدۇ، ھەر قانچە ئويلىغان بىلەنمۇ چۈشىنىپ ئالغىلى بولمايدۇ، ئەگەر چۈشەنگەندەك قىلغان بولسىڭىز، تۈيۇق يولغا كىرىپ كەتكەن بولىسىز.

ئات-كالا قاچىرىقلىرى

"دۇرۇس بولمىسىمۇ راۋان" تەرجىمە قىلىش ئۇسۇلىنى تەشەببۇس قىلىدىغانلارنىڭ سەركەردىسى جاۋ جىڭشېن ئەپەندى يېقىندىن بۇيان بىرەر چوڭ ئەسەرنى تەرجىمە قىلغىنى يوق. ئۇ ئەتىمالىم، «ھىكايە» ژورنىلىدا بىزگە «چەتئەل ئەدىبىياتى مۇنبىرىدىن خەۋەرلەر»نى تونۇشتۇرۇشقىلا تۇرغان بولسا كېرەك. دەرۋەقە، بۇنىڭغا ناھايىتى تەشەككۇر بىلدۇرىمىز. ئۇ خەۋەرلەرنى تەرجىمە قىلىپ تاپقانمۇ ياكى تونۇشتۇرغۇچى ئۆزى ئۇقۇشۇپ ۋە ياكى تەتقىق قىلىپ تاپقانمۇ؟ بۇنى ھېچنىمىدىن قىياس قىلالمىدۇق. تەرجىمە قىلىپ تاپقان دەيلى دىسەك، ئومۇمەن ئۇلارنىڭ مەنبى كورسىتىلمىگەن، بىزمۇ نەدىن سۈرۈشتۈرۈشنى بىلەلمىدۇق. دەرۋەقە "دۇرۇس بولمىسىمۇ راۋان" تەرجىمە قىلىش ئۇسۇلىنى تەشەببۇس قىلىۋاتقان جاۋ ئەپەندى بۇلارغا ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمىسە كېرەك؛ بىر ئاز "دۇرۇس بولماي" قالسىمۇ بەرىبىر مەقسىدى ئىشقا ئاشقان بولىدۇ-دە.

شۇنداق بولسىمۇ، گۇمانلىق يەرلىرى يەنىلا ماڭا ئۇچراپ تۇرۇۋاتىدۇ.

«ھىكايە» ژورنىلىنىڭ 2-ئايلىق سانىدا، جاۋ جىڭشېن ئەپەندى «يېڭى ئامما يازغۇچىلىرىنىڭ يېقىنقى خەۋەرلىرى»نى بىزگە يەتكۈزۈپتۇ. بۇلارنىڭ بىرىدە: "ئاكروبات سىرك

ئويۇننىڭ Alay Oop ناملىق رەسىملىك ھېكايىسىنى يېزىپ پۈتتۈردى" دەپتۇ. بۇ سۆز ناھايىتى "راۋان" ئەمما، كېيىن بۇ رەسىملىك كىتاپقا قارىسام، سىرك ئەمەس ئىكەن. ئىنگلىزچە لۇغەتنى قەرىسىز ئىلىپ كېلىپ، كىتاپنىڭ ئىسمى ئاستىغا ئىزاھلاپ "Life and Love Among the Acrobats Tod Entire yin Pictures" دەپ يېزىلغان 2 قۇر ئىنگلىزچە سۆزلەرنى بىر قۇر تەكشۈرۈپ كورسەم، ئەسلىدە "سىرك"نىڭ ھېكايىسى ئەمەس، بەلكى "سىرك ئوينايدىغان سىركچىلار"نىڭ ھېكايىسى ئىكەن. دېمەك، بۇ گەپكە قارىغاندا، دەرۋەقە، ئۇ بىر ئاز "راۋان" بولماي چىقتى. لېكىن مەزمۇن ئەنە شۇنداق تۇرسا، بۇ ھەقتە ئويلاشقا نىمە چارە بولسۇن؟ "سىركچىلار" بولغاچقا، "elove" دىگەن سۆز كەلگەن ـ دە.

«ھېكايە» ژورنىلىنىڭ 11 ـ ئايلىق سانىدا، جاۋ جىڭشىن ئەپەندى بىزگە يەنە "سېپىس 4 توملۇق رومانىنى پۈتتۈردى"، ئۇنىڭ ئۈستىگە "ھەتتا يېرىمى ئادەم، يېرىمى كالا سۈرەتلىك دىۋە، (Der Zentaur) دىگەن ئاخىرقى قىسمىمۇ بۇ يىل نەشىردىن چىقتى" دەپ خەۋەر قىپتۇ. مانا ئەمدى "Der" دىگەن سۆزى ئادەمنىڭ كوزلىرىنى چەكچەيتۈرۈۋەتتى، چۈنكى بۇ كامىن تىلى بولغاچقا، لۇغەتتىن تەكشۈرۈپ كورۈپ باقاي دىگەن بىلەن، ئۇنداق لۇغەتنى "تۇگجى" مەكتۇپىمۇ تاپالمىغان يەردە، باشقىچە خىيالدا بولۇشقا قانداقمۇ پىتىنغىلى بولسۇن. ھالبۇكى، ئاستىدىكى بىر ئاتالغۇنى يازمىغان بولسىغۇ مەيلىدى، ئۇنى يازغانلىغى ئۇچۇن چىگىش كېسەلگە ئايلىنىپ قالغان. بۇ سۆز ئېھتىمال، يۇنان تىلىدىن چىققان بولسا كېرەك، ئىنگلىز لۇغەتلىرىدىمۇ

ئۇچرايدۇ، بىز ئۇنى بەزىلەرنىڭ دائىم رەسىم سىزىشتا ماتېرىيال قىلغانلىغىنىمۇ كورگەنمىز، ئەسلىدە بېلىنىڭ يۇقۇرىسى ئادەم، بېلىنىڭ تۆۋەيىنى كالا ئەمەس، ئات ئىدى. كالا بىلەن ئات ئوخشاشلا سۈت ئەمگۈچى ھايۋان، "راۋان"لاشتۇرۇش ئۇچۇن بىرەر قېتىم ئارىلاشتۇرۇۋەتسىمۇ ھېچقىسى يوق؛ شۇنداق بولسىمۇ ئات تاق تۇۋاقلىقلار تۈرىگە، كالا جۈپ تۇۋاقلىقلار تۈرىگە كىرىدۇ، بىر ئاز ئوخشاشمايدۇ، شۇڭا ئۇلارنى پەرق ئەتكەن ياخشى، "ئاخىرقى قىسمى نەشىردىن چىققان" چاغدا، قەستەن "كالا"لاشتۇرۇپ قويۇشنىڭ ھاجىتى يوق.

"كالا"لاشتۇرۇپ قويغانلىغى ئۇچۇن، جاۋ جىڭشىن ئەپەندىنىڭ مەشھۇر "كالا سۈتى يولى" ئىسمىگە چۈشۈپ قالدى. بۇ قارىماققا خېلىلا سوزمۇ ـ سوز تەرجىمە ياكى "قاتمال تەرجىمە"گە ئوخشاپ تۇرسىمۇ، ئەمىلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس، بۇ يەرگىمۇ سەۋەپسىزلا "كالا"نى كىرگۈزۈپ قويغان. بۇ ھېكايە توغرىسىدا لۇغەت ئاختۇرۇپ ئولتۇرۇشنىڭ زورۇرىيىتى يوق، بۇنى رەسىملىك كىتاپلاردىنمۇ كورگىلى بولىدۇ. يۇنان ئاساتىرلىرىدە ئېيتىلىشىچە، ئۇلۇق تەڭرى زېئۇس ئاياللارغا ناھايىتى خۇشتار تەڭرى ئىكەن، ئۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئادىمىزات ئارىسىغا كېلىپ، مەلۇم بىر خانىمدىن بىر ئوغۇل تېپىپتۇ. ھەر نەرسىنىڭ جۈپى بولىدۇ ـ دە، زېئۇسنىڭ خانىمى ناھايىتى قىزغانچۇق ئايال تەڭرى ئىكەن، ئۇ بىر كۈنى ئەھۋالنى بىلىپ قېلىپ، ئۇستەل ـ ئورۇندۇقنى ئۆرۈپ ـ چېقىپ (؟) دەرغەزەپ بولغاندىن كېيىن، ھېلىقى بالىنى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ، پەيتى كەلگەندە ئۇنى ئولتۇرۇۋەتمەكچى بوپتۇ. لېكىن بالا گودەك بولغاچقا، ھېچ

ئىشتىن خەۋىرى يوق، كۆنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ زىئۇس خېنىمنىڭ ئەمچىكىگە دۈچ كېلىپ قاپتۇ-دە، ئۇنى شورىۋاپتۇ، خېنىم قاتتىق چوچۇپ كېتىپ، ئۇنى بىر ئىتتىرىپتىكەن، ئۇ ئادىمىزات ئارىسىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، زىيانكەشلىككە ئۇچرىمايلا قالماستىن، بەلكى كېيىن قەھرىمان بولۇپ يېتىشىپتۇ. لېكىن ئۇنىڭ بىرلا شورىۋالغانلىقى ئۈچۈن، زىئۇس خېنىمنىڭ سۈتى جىرتلا قىلىپ چىقىپ، ئاسمانغا چېچىلىپ، سامان يولىغا، يەنى "كالا سۈتى يولى"—ياق، ھەقىقەتتە "ئىلاھى سۈت يولى"غا ئايلىنىپتۇ. لېكىن ئاق تەنلىكلەر "سۈت"نىڭ ھەر قاندىقىنى "Milk" دەيدۇ، بىز سۈت كانسىرۋالىرىدىكى خەتلەرنى كۆرۈپ ئادەتلىنىپ كەتكەن، بەزىدە خاتا تەرجىمە قىلىپ قويۇشتىن خالى بولالمايمىز، شۇنداق، بۇمۇ ھەيران قالغۇدەك بىر ئىش ئەمەس.

لېكىن تەرجىمە توغرىسىدا چوڭ تەشەببۇسلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ يۈرگەن مەشھۇر ئادەم ئاتنى كورگەندە كاللىسى ئايلىنىپ قالسا، كالىغا ئىجىل بولۇپ تۇرسا، "كالىنىڭ بېشى ئاتنىڭ ئاغزىغا توغرا كەلمەپتۇ" ("پايپاقا ناھال قاققاندەك" دېگەن ماقال ئورنىدا ئىشلىتىلىۋاتىدۇ—ت) دېگەندەك تەرجىمە قىلسا، بۇمۇ بىر شاڭخو ئۈچۈن دەستەك، —بۇ پەقەت باشقىلار توغرىسىدىكى شاڭخو ئۈچۈن دەستەك، ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ مۇناسىۋەت بىلەن يۇنان ئاساتىرىدىن بىر ئاز خەۋەردار بولۇپ قالدۇق، بۇنىڭ جاۋ جىڭشېن ئەپەندىنىڭ "دۇرۇس بولۇپ راۋان بولمىغىنىدىن كۆرە، راۋان بولۇپ دۇرۇس بولمىغىنى تۈزۈك" دېگەن ھېكمەتلىك سۆزىگە قىلچىلىك زىيىنى يوق. بۇنىڭ نامى "كەلسە كەلمەس تەرجىمە قىلىۋېرىش ياشىسۇن!" دەپ ئاتىلىدۇ.

يەنە بىر "راۋان" تەرجىمە توغرىسىدا

"راۋان" تەرجىمىنىڭ پەيدا بولغىنىغا خېلى ۋاقىت بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە چوڭ ئەدىپ ۋە چوڭ تەرجىمە نەزىرىيىچىلىرىنىڭ بولغاچقا، ئۇنىڭغا ھېچكىممۇ دىققەت قىلمايدۇ. لېكىن مەن توپلىغان «راۋان تەرجىمىلەر ئۈلگىلىرىنىڭ توپلىمى»دىن ئۇشتۇمتۇت مۇشۇنداق بىر ماددا ئۇچراپ قالغانلىقى ئۈچۈن، يەنە بىر قېتىم گەپ قىلىشقا توغرا كەلدى.

بۇ ماددىدىن گەپ باشلاي، جۇڭخۇا مىنگونىڭ 19-يىلى 8-ئاينىڭ 3-كۈنىدىكى «دەۋر»گېزىتىدە، «ئىككى قولىغا يىڭنە ئۆتكۈزۈلگەن......» دېگەن بىرىنچى نومۇرلۇق چوڭ ھەرپلەر بىلەن تىزىلغان مەۋزۇ ئاستىدا مۇنداق گەپ بار ئىكەن:

"كوممۇنىستلار تۇتۇپ كەتكەندىن كېيىن پۇل تولەپ چاڭشادىن قېچىپ چىققان بىر نەپەر جۇڭگولۇق سودىگەر ئۆزىنىڭ 2 نەپەر ئەگەشكۈچىسى بىلەن بىللە تۈنۈگۈن خەنكۇغا كەلدى، بۇ خوجايىن بىلەن چاكارلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۈستى-بېشى قان. ئۇلارنىڭ دوستلىرىنىڭ ئېيتىشىچە، چاڭشادا كوممۇنىستلارنىڭ پايلاقچىلىرى بار ئىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇرژۇئازلارنىڭ تولىسى 29-كۈنى سەھەردە قولغا ئېلىنىپتۇ. بۇلار بولسا 28-كۈنى كېچىدە قولغا

ئۆلىنىپتۇ-دە، بۇلارنىڭ قوللىرىغا يىڭنە ئۆتكۈزۈپ، جىڭ بىلەن جىڭلاپتۇ. بۇلار بۇ ئەھۋالنى سوزلەپ بەرگىنىدە ئىككى قوللىرىنى چىقىرىپ، لاتىلىرىنى يېشىپ، يىڭنە ئۆتكۈزۈلگەن تۇشۇكلىرىنى كورسەتتى، قانغا مىلەنگەن...... (دىيەنتۇڭشې ئاگېنتلىقىنىڭ 2-كۈنى خەنكۇدىن بەرگەن دىيەنباۋسى)"

ئازغىنە دىققەت قىلغاندا، بۇنىڭدىن ئاز-پاز گۇمانلىق يەرلىرىنى تاپقىلى بولسىمۇ، لېكىن سوزى "راۋان" ئەلۋەتتە. مەسىلەن: بىرىنچىدىن، خوجايىن بۇرژۇئاز بولغاچقا، "قانغا مىلەنگەن" بولۇشى تەبىي؛ 2 نەپەر چاكىرى ھەرھالدا كەمبەغەل بولسا كېرەك، شۇنداق تۇرۇقلۇق نىمىشقا ئۇلارمۇ بىللە "قانغا مىلەنگەن" بولىدىكەن؟ ئىككىنچىدىن، "قوللىرىغا يىڭنە ئۆتكۈزۈپ، جىڭ بىلەن جىڭلاپ" نىمە قىلىدىكەن، ئۇلارنىڭ ۋەزنىگە قاراپ جىنايىتىنى بېكىتەمدىكەن-يا؟ لېكىن، شۇنداق بولسىمۇ، ماقالا-گەپ يەنە "راۋان"، چۈنكى جەمىيەتتە، كوممۇنىستلارنىڭ ھەركەتلىرىنى ئاجايىپ-غارايىپ دەيدىغان گەپلەر ئەسلىدىنلا بار؛ ھالبۇكى، "ئاخىرەتنامە"نى ئوقۇغانلا ئادەم 10 قات دوزاقنىڭ مەلۇم بىرىدە گۇناكارنى تارازىغا سېلىپ جىڭلايدىغان ئۇسۇلنىڭ بار ئىكەنلىگىنى بىلىدۇ، شۇڭا، "جىڭ بىلەن جىڭلىغان"نىڭ ھەيران قالغۇچىلىگى يوق. لېكىن جىڭلىغاندا "جىڭنىڭ ئىلمىگىنى ئىشلەتمەي"، "يىڭنە" ئىشلەتكەنلىگى بىر ئاز باشقىچەرەك بولۇپ قاپتۇ.

بەختىمگە يارىشا، شۇ كۈنكى ياپون تىلىدىكى گېزىت — «شاڭخەي گېزىتى»دىمۇ دىيەنتۇڭشې ئاگېنتلىقىنىڭ شۇ مەزمۇنىدىكى دىيەنباۋ خەۋىرىگە لىپپىدە كوزۇم چۈشتى-دە، «دەۋر» گېزىتىدىكىسىنى تەرجىمانىنىڭ "قاتمال تەرجىمە"گە بىرىلمەي، "راۋان" قىلىشقا بېرىلگەنلىگى ئۈچۈن، بىر ئاز "دۇرۇس" قىلمىغانلىقىنى چۈشەندىم. ئەگەر "دۇرۇس بولغىنى بىلەن راۋان ئەمەس"دەك تەرجىمە قىلىنسا، ئومۇمەن مۇنداق بولۇشى كېرەك:

"......ئۇلار — خوجايىن ۋە چاكارلىرى تەشۋىشلىك ۋە قانلىق ئەھۋاللار توغرىسىدا مۇبالىغە قىلىنغان كەچۈرمىش پاراڭلىرىنى سوزلەپ بەردى، ئۇلار ئېيتىدۇ: شۇ يەردىكى جۇڭگولۇقلارنىڭ ئېيتىشىچە، كوممۇنىستلار قوشۇنى ئىچىدە چاڭشانىڭ ئەھۋالىنى ئوبدان بىلىدىغانلار بار ئىكەن،...... بىز 28-كۈنى يېرىم كېچىدە تۇتۇلدۇق، ھەيدەپ ئېلىپ ماڭغاندا، بېغىشلىرىمىزنى تېشىپ سىم ئۆتكۈزدى، بىرنەچچە ياكى نەچچە ئون ئادەمنى بىر قىلىپ چاتتى. ئۇلار سوزلەپ بېرىۋېتىپ، قان بولۇپ كەتكەن لاتىغا تېڭىقلىق قوللىرىنى كورسەتتى......"

مانا ئەمدى ئېنىق چۈشىنىلدىكى، "قانغا مىلەنگەن"لەر "ئۇلار — خوجايىن ۋە چاكارلار" ئەمەس"، بەلكى ئۇلارنىڭ سوزلەپ بەرگەن "كەچۈرمىش پاراڭلىرى" ئىكەن، ئىككى چاكارنىڭ قولىدا ھەقىقەتەن بىرەر تۇشۇكمۇ يوق ئىكەن. قولىنى تېشىپ ئۆتكۈزىدىغان نەرسىنى ياپونچە "زىخچە"دىسىمۇ، لېكىن تەرجىمىدە "سىم"دەپ تەرجىمە قىلىش توغرا كېلىدۇ، "يىڭنە" ئەمەس، يىڭنە كىيىم تىكىدىغان نەرسە. "جىڭ بىلەن جىڭلىغان" دىگەن سوزگە كەلسەك، ئۇنىڭ سايىسىمۇ يوق.

بىزنىڭ "دوست دولەتلەر"دىكى ياخشى دوستلىرىمىز جۇڭگودىكى غەلىتە-غەلىتە ئىشلارنى بولۇپمۇ "كوممۇنىستلار"نىڭ ئىشلىرىنى يېپىشقا ناھايىتى خۇشتار، بۇندىن 4 يىل ئىلگىرى "يالىڭاچ نامايىش ئۇتكۇزۇش"نى خۇددى راستەكلا چوپىلىمە-چوچەك قىلىشقان ئىدى، شۇنىڭ بىلەن جۇڭگولۇقلارمۇ بىرنەچچە ئاي دوس تارتىشقان ئىدى. ئەمىلىيەتتە بولسا، ساقچىلارنىڭ مۇستەملىكىلەردىكى ئىنقىلاپچىلارنىڭ قوللىرىغا سىم ئۇتكۇزۇپ، چاتما-چىتىق قىلىپ ھەيدەپ مېڭىشى ئاتالمىش "مەدىنىيەتلىك" خەلقنىڭ ھەركىتى. جۇڭگولۇقلار ئۇنداق قىلىشنى تېخى بىلمەيدۇ، سىممۇ يېزا ئىگىلىك جەمىيىتىنىڭ مەھسۇلاتى ئەمەس. تاڭ دەۋرىدىن تارتىپ سۇڭ دەۋرىگىچە، خۇراپاتلىق سەۋەبى بىلەن، "جادۇگەر"لەر ئۇزگىرىشتىن ساقلىنىشنىڭ ئامالى سۇپىتىدە ئۇخۇرەك سوڭىكىگە سىم ئوتكۇزۇۋېلىش ئۇسۇلىنى قوللانغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئۇسۇللار ئۇزۇن زامانلاردىن بۇيان ئىشلىتىلمەي، بۇنى بىلگۇچىلەرمۇ يوق دىيەرلىك بولۇپ قالغان. مەدىنى دولەت ئادەملىرى ئۇزلىرى قوللانغان مەدىنى ئۇسۇلنى جۇڭگوغا زومۇ-زو دوڭگىگەن. ئەپسۇسكى، جۇڭگولۇقلاردا تېخى ئۇنداق مەدىنىيەت يوق، ھەتتا شاڭخەيدىكى تەرجىمانلارمۇ چۇشەنمەي، سىم ئوتكۇزمەستىن، دوزاختىكى چارە بويىچە "جىڭلاپ"لا ئىشنى تۇگەتكەن.

پىتنىخورلارنىڭمۇ ۋە پىتنە قىلىشىپ بەرگۇچىلەرنىڭمۇ ئەسلى قىياپىتى ئاشكارىلاندى.

تەرجىمە توغرىسىدا خەت

كەلگەن خەت

موھتەرەم يولداش:

سىز تەرجىمە قىلغان «تارمار»نىڭ نەشر قىلىنغانلىغى جۇڭگونىڭ ئەدىبىي تۇرمۇشىدا ناھايىتى خاتىرلەشكە ئەرزىيدىغان ئىش. دۇنيا پۇرولېتارىيات ئىنقىلاۋى ئەدىبىياتى بويىچە مەشھۇر ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىش ۋە جۇڭگو كىتاپخانلىرىغا سىستېمىلىق تونۇشتۇرۇش (بولۇپمۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەشھۇر ئەسەرلىرىنى، چۇنكى ئۇلار ئۇلۇق ئوكتەبىر، گىراژدانلار ئۇرۇشى ۋە بەش يىللىق پىلان "قەھرىمان"لىرىنى كونكىرىت ئوبراز، بەدىي روناق بىلەن كىتاپخانلارغا تەقدىم قىلالايدۇ.) — جۇڭگو پۇرولېتار ئەدىپلىرىنىڭ موھىم ۋەزىپىلىرىدىن بىرى. دەرۋەقە، ھازىر بۇ ئىش تامامەن دىگۇدەك شەخسەن سىزنىڭلا ۋە يولداش Z نىڭلا تىرىشچانلىغىغا باغلىق بولۇپ قالدى؛ لېكىن، بۇنى خۇسۇسى ئىش دەپ كىم ئېيتالىسۇن؟! كىم؟! «تارمار»، «تومۇر ئېقىن» ۋەھاكازالارنى نەشر قىلىشنى جۇڭگونىڭ بارلىق ئىنقىلاۋىي ئەدىپلىرىنىڭ مەجبۇرىيىتى دەپ قاراش كېرەك. ئىنقىلاۋىي ئەدەبىيات سېپىدىكى ھەر بىر

جەڭچى، ھەر بىر ئىنقىلاۋىي كىتاپخان بۇ غەلىبىنى تەبرىكلىشى كېرەك؛ گەرچە بۇ كىچىككىنە غەلىبە بولسىمۇ.

سىزنىڭ تەرجىمىڭىز ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن ساداقەتلىك بىلەن ئىشلەنگەن؛ "كىتاپخانلارنى ھەرگىزمۇ ئالدىمايمەن" دېگەن جۈملە ھەرگىزمۇ بايانات ئەمەس! بۇنىڭدىن سەممىيەتلىك، ئوت يۈرەك، يورۇقلۇق ئۈچۈن كۈرەش قىلىدىغان ئادەمنىڭ جاپاغا چىداملىق ۋە مەسئۇلىيەتچان بولماي قالمايدىغانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ. 20 ـ ئەسىرنىڭ ماھارەت ئىگىلىرى ۋە پەرەڭلىشىپ كەتكەن مەشھۇر جاناپلار "ئازغىنە ئەمگەك بىلەن چوڭ ئابروي" تېپىشى مۇمكىن، لېكىن ئۇنداق ئادەملەر ئۈزۈل ـ كېسىل ھالدا ئۆزىنى ئۆزگەرتمەيدىغان بولسا، ھەرقاچان "سالون" (Salon)لاردىكى پەستە كۈچۈكلاردىن بولۇپ قېلىۋېرىدۇ. ھازىرقى كۈندىكى بولۇشىچە قوپال ئىشلەنگەن تەرجىملەر ياكى ئەنە شۇنداقلارنىڭ ئىشى ياكى بەزى كىتاپپۇرۇشلارنىڭ ھايانكەشلىكى، سىزنىڭ تىرىشچانلىقىڭىز ـــ مەن ۋە ھەممىمىز شۇنداق تىرىشچانلىقنىڭ كوللىكتىپ تىرىشچانلىققا ئايلىنىشىنى ئارزۇ قىلىمىز ـــ داۋاملاشسۇن، كېڭەيسۇن، چوڭقۇرلاشسۇن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەنمۇ، خۇددى سىزگە ئوخشاشلا، بۇ «تارمار»نى كۆرۈۋېتىپ ناھايىتى ھاياجانلاندىم: مەن ئۇنىڭغا خۇددى ئۆز پەرزەندىمگە كۆيۈنگەندەك، سۆيۈنۈپ كەتتىم. بىزنىڭ بۇنداق كۆيۈنۈشىمىز بىزنىڭ قۇدرىتىمىزنىڭ ئۆسۈشىگە، كىچىككىنە مەشغۇلاتىمىزنىڭ كېڭىيىشىگە چوقۇم ياردەم بېرەلەيدۇ. تەرجىمىنىڭ ـــ ئەسلى مەزمۇنىنى جۇڭگو كىتاپخانلىرىغا تونۇشتۇرۇپ بېرەلىگەندىن باشقا ـــ يەنە بىر ناھايىتى

مۇھىم رولى بار: جۇڭگونىڭ يېڭى، زامانىۋى تىلنى يارىتىشىمىزغا ياردەم بېرىدۇ. جۇڭگونىڭ تىلى (يېزىقى) شۇنچە گادايكى، ھەتتا كۈندىلىك ئىستېمال بۇيۇملىرىنىڭمۇ ناملىرى يوق. جۇڭگونىڭ تىلى گويا ئاتالمىش "ئىشارەت تىلى" دەرىجىسىدىن پۈتۈنلەي قۇتۇلۇپ كەتمىگەن ـــ ئادەتتىكى گەپ ـ سۆزلىرىمىزمۇ ھەتتا "قول ئىشارىتى"دىن دېگۈدەك قۇتۇلۇپ كەتمىگەن. ھالبۇكى، نازۇك پەرقلەرنى ۋە مۇرەككەپ مۇناسىۋەتلەرنى ئىپادىلەپ بېرىدىغان سۈپەت، پېئىل، سۆز ئالدى قوشۇمچىلىرى يوق دېيەرلىك. پاتىرىيارخال ـ فېئوداللىق ئوتتۇرا ئەسىردىن قالغان سالقىتلار جۇڭگولۇقلارنىڭ (يالغۇز ئىشچى، دېھقانلار ئامىسىنىڭلا ئەمەس!) جانلىق تىلىنى تېخىچە چىڭ چىرماپ تۇرماقتا؛ مۇشۇنداق شارائىتتا، يېڭى تىل يارىتىش تولىمۇ زور ۋەزىپە. بۇ ۋەزىپىنى ياۋروپادىكى تەرەققىي تاپقان دۆلەتلەر بۇنىڭدىن 2 ـ 3يۈز يىل، 4 ـ 5يۈز يىل بۇرۇن ئومۇمەن ئورۇنلاپ بولغان. ھەتتا تارىختا ئارقىدىراق قالغان روسىيەمۇ "چېركاۋ سلاۋىيان تىلى"غا بۇنىڭدىن 150 ـ 160 يىل ئىلگىرى خېلىلا خاتىمە بەرگەن. ئۇلاردا بۇ ئىشنى بۇرژۇئازىيىنىڭ ئەدەبىي ئويغىنىش ھەرىكىتى ۋە مەرىپەتچىلىك ھەرىكىتى ئورۇنلىدى. مەسىلەن روسىيەدە لومونوسوۋ......پۇشكىن. لېكىن جۇڭگو بۇرژۇئازىيىسىدە ئۇنداق ئىقتىدار يوق. دۇرۇس، جۇڭگودىكى پەرەڭلىشىپ كەتكەن تۆرە ـ سودىگەرلەر، مەسىلەن، خۇشىزىدەك بىرنىمىلەر، بۇ ھەرىكەتنى باشلاپ باقتى. لېكىن بۇ ھەرىكەتنىڭ نەتىجىسى شۇ ھەرىكەتنىڭ سىياسى جەھەتتىكى خوجايىنى بىلەن ئوخشاش بولۇپ چىقتى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ۋەزىپىنى داۋاملىق

ئۇزۇل-كېسىل ئورۇنلاش، بۇ ھەركەتكە رەھبەرلىك قىلىش پۈرولېتارىياتقا توغرا كەلدى. تەرجىمە ھەقىقەتەن بىزنىڭ بىرمۇنچە يېڭى سوز، يېڭى جۇملە، كەڭ مەزمۇنلۇق ئاتالغۇ ۋە نازۇك، مۇكەممەل، توغرا ئىپادىلەرنى يارىتىشىمىزغا ياردەم بېرەلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز جۇڭگونىڭ زامانىۋى يېڭى تىلىنى يارىتىش يولىدا كۈرەش قىلىۋاتقان ئىكەنمىز، تەرجىمىگە تەلەپ قويماي تۇرالمايمىز: مۇتلەق توغرا ۋە مۇتلەق جۇڭگو ئومۇمى ئەدىبىي تىلى كېرەك. بۇ—ئامما يېڭى مەدىنى تىلنى تونۇشتۇرسۇن.

يەن جىداۋنىڭ تەرجىمىسىنى تىلغا ئېلىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. ئۇ دەيدۇ:

تەرجىمە دۇرۇس، ئۇقۇملۇق، پاساھەتلىك بولسۇن؛
ئەسەر شىيا، يىن، جۇ دەۋرلىرىدىكىدەك بولسۇن.

ھەقىقەتتە ئۇ "دۇرۇس" ۋە "ئۇقۇملۇق" بولۇشنى "پاساھەتلىك"دىگەن سوزى بىلەن يوققا چىقارغان. يېقىندا تىجارەت كىتاپخانىسى «يەن تەرجىمە قىلغان مەشھۇر ئەسەرلەر»نى كوچۇرۇپ بېسىپتۇ، بىلەلمىدىم، ئۇلارنىڭ "غەرىزى نىمكى-تاڭ!" بۇ گويا جۇڭگو خەلقى ۋە ياشلىرى ھېساۋىغا ئويناشقانلىق. قەدىمقى كىتاپلاردىكى يېزىق ئەدىبىي تىلى بىلەن قانداقمۇ "دۇرۇس" تەرجىمە قىلغىلى بولسۇن؛ ھازىرقى، كەلگۈسىدىكى كەڭ كىتاپخانلارغا قانداقمۇ "ئۇقۇملۇق" قىلغىلى بولسۇن!

مانا ئەمدى جاۋ جىڭشېندەك بىرنىمىلەر تەلەپ قويۇشۇۋاتىدۇ:

خاتا بولسا بولسۇنكى، راۋان بولسۇن؛

گىدە-گاراڭ بولمىسۇنكى، دۇرۇسلا بولسۇن.

جاۋ غوجىنىڭ تەشەببۇسى، ئەمەلىيەتتە، چىڭخۇاڭمياۋ بۇتخانىسىدىكى پەرەڭ ھېكايىلىرىنى سوزلەيدىغان مەددالار بىلەن بىر توشۇكتىن نەپەس ئالغانلىق. بۇ-ئۇزى چەتئەل تىلىنى بىلىۋېلىپ (؟) بەزى كىتاپ-گېزىتلىرىنى ئوقۇپ، قولىغا قەلەم ئېلىپلا قانداقتۇ راۋان دېيىلگەن، جۇڭگو تىلىدا ئۇز مەيلىچە بولار-بولماس بىرنەچچە جۇملە يازغانلىق. بۇ—جۇڭگو كىتاپخانلىرىنى ئۇچۇقتىن-ئۇچۇق بوزەك قىلىپ، چەتئەللىچە غەلىتە گەپلەرنى ۋالاقلاپ سوزلەپ كەتكەنلىك. بىرىنچىدىن، ئۇنىڭ "راۋان" دىگىنى ئازراق "خاتا" بولىسمۇ بولۇۋېرىدىغان "راۋان" ئىكەن، بۇ ئەلۋەتتە جۇڭگونىڭ چاكىنا تىلىغا يول قويۇپ، ئەسلى مەنانى يوققا چىقىرىشنىڭ چارىسى. بۇ—يېڭى تىل ياراتقانلىق ئەمەس، بەلكى جۇڭگونىڭ بەدىۋلەر تىلى سەۋىيىسىنى ساقلاپ قېلىشقا، ئۇنىڭ تەرەققىياتىنى توسۇشقا بېرىلگەنلىك. ئىككىنچىدىن، "خاتا"راق بولىسمۇ مەيلىكەن، دىمەك بۇ-كىتاپخانلارنى قايمۇقتۇرغانلىق، كىتاپخانلارنى ئاپتورنىڭ ئەسلى مەقسىدىنى چۈشىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلماسلىق بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئېيتىمەنكى، جاۋ جىڭشېننىڭ تەشەببۇسى خەلقنى نادانلىقتا تۇتىدىغان سىياسەت، ئىلىم-بىلىمنى چاڭگىلىغا ئېلىۋالىدىغان بىلىم زوراۋانلىغى. بۇ گەپ ئازراقمۇ ئوشۇقچىلىق قىلمايدۇ. يەنە، ئۈچىنچىدىن روشەنكى، ئۇ پۈرولېتارىيات ئەدەبىياتىغا قارشى تۇرۇشقا ئىشارەت قىلغان (ۋاي ئەبگا "ئالاھىدە يۇندىخور"!) ئۇنىڭ بۇ قىلمىشى—پۈرولېتارىيات ئەدەبىياتىغا قارشى تۇرغانلىغى،

پۇرولېتارىيات ئەدەبىياتىغا دائىر بەزى نەزىرى ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىش ۋە ئىجادىيەتلەرنى تەرجىمە قىلىشنى دارىتمىلاپ ئەيىپلىگەنلىكى. بۇ ــ پۇرولېتارىيات ئەدەبىيات دۈشمەنلىرىنىڭ سۆزى.

لېكىن، پۇرولېتارىيات ئەدەبىياتى توغرىسىدىكى خەنزۇچە كىتابلارنىڭ ھەقىقەتەن بىرمۇنچىسىنىڭ تەرجىمىسى "راۋان" ئەمەس. بۇ ــ بىزنىڭ ئۆزىمىزنىڭ ئاجىزلىقى، دۈشمەنلەر ئەنە شۇ ئاجىزلىقتىن پايدىلىنىپ ھۇجۇم قىلىۋاتىدۇ. بىزنىڭ غەلىبە قىلىش يولىمىز، ئەلۋەتتە، دۈشمەن قوشۇنىغا تازا قاخشاتقۇچ زەربە بېرىشلا ئەمەس، بەلكى ئۆز قوشۇنىمىزنىمۇ تېخىمۇ رەتكە سېلىش. بىزنىڭ ئۆز ـ ئۆزىمىزنى تەنقىت قىلىش جاسارىتىمىز كۆپ ھاللاردا دۈشمەنلەرنى قورالسىزلاندۇرالايدۇ. ھازىر، ئاتالمىش تەرجىمە ھەققىدىكى مۇنازىرە جېڭى توغرىسىدا، بىزنىڭ يولداشلىرىمىز مۇنداق خۇلاسە چىقارماقتا:

"تەرجىمىدە خاتالىققا مۇتلەق يول قويۇلمايدۇ. لېكىن، بەزىدە، تەرجىمە قىلىنىدىغان ئەسەرنىڭ مەزمۇنىنىڭ خاراكتېرىغا قاراپ، ئەسلى روھىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، ئاز ـ تولا راۋان بولمىسىمۇ، ئۇنىڭغا يول قويۇش مۇمكىن."

بۇ پەقەت "مۇداپىئە جەڭنۇسى"دىنلا ئىبارەت. پلېخانوپ بىيەنجېڭفاچى ۋېيۋۇلۇنچىلار "مۇداپىئەدىن ھۇجۇمغا ئۆتۈش"نى بىلىش كېرەك، دېگەن. بىرىنچىدىن، بىز ھەممىدىن ئاۋال شۇنى ئېيتىشىمىز كېرەككى، بىز چۈشەنگەن "راۋان" دېگەنلىك جاۋ جىڭشېن قاتارلىقلارنىڭ ئېيتقىنىغا ئوخشىمايدۇ. ئىككىنچىدىن، بىزنىڭ تەلەپ قىلىدىغىنىمىز: مۇتلەق توغرا ۋە مۇتلەق

ئومۇمىي ئەدەبىي تىل. مۇتلەق ئومۇمىي ئەدەبىي تىل دېگىنىمىز شۇكى، ئۈنلۈك ئوقۇغاندا چۈشەنگىلى بولىدىغان بولسۇن. ئۈچىنچىدىن، بىز شۇنى ئېتىراپ قىلىمىزكى: پۇرولېتارىيات ئەدەبىياتىنىڭ تەرجىمىسى ھازىر تېخى بۇ دەرىجىگە يەتمىدى، بىز داۋاملىق تىرىشىمىز. تۆتىنچىدىن، بىز جاۋ جىڭشېن قاتارلىقلارنىڭ ئۆز تەرجىمىلىرىنى يالىڭاچلاپ، ئۇلارنىڭ "راۋان" دېگەن تەرجىمىلىرىنىڭ ئەمەلىيەتتە لياڭچىچاۋ بىلەن خۇشىزىنىڭ خالىدا تېپىشىپ قېلىشى بىلەن پەيدا بولغان شالغۇت ـ يېزىق تىلى دېسە يېزىق تىلى ئەمەس، ئومۇمىي ئەدەبىي تىل دېسە ئومۇ ئەمەس، يېرىم ئۆلۈك، يېرىم جانلىق تىل؛ ئۇ كۆپچىلىك ئامما ئۈچۈن بۇرۇنقىدەكلا "راۋان"سىز.

بۇ يەردە، سىز يېقىندا نەشر قىلدۇرغان «تارمار»غا ئۆتەي، شۇنى ئېيتىش مۇمكىنكى، ئۇنىڭدا "توغرا" بولۇش تەلىۋى ئورۇنلانغان، لېكىن "مۇتلەق ئومۇمىي ئەدەبىي تىل"دا بولۇش تەلىۋى ئورۇنلانمىغان.

تەرجىمىدە مۇتلەق ئومۇمىي ئەدەبىي تىل قوللىنىلسا، "ئەسلى ئەسەرنىڭ روھىنى ساقلاش" مۇمكىن بولمايدۇ ئەمەس. ئەلۋەتتە، بۇنداق قىلىش خېلى تەس، ئۇنىڭغا خېلى ئەجرى كېتىدۇ. لېكىن بىز قىيىنچىلىقتىن ھەرگىز قورقمايمىز، بارلىق قىيىنچىلىقلارنى تىرىشىپ يېڭىمىز.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، يالغۇز تەرجىمىدىلا ئەمەس، ھەتتا ئۆزى يازغان ئەسەرلەردىمۇ ئەھۋال ئوخشاش، ھازىرقى ئەدىبلەر، پەيلاسوپلار، سىياسىي مۇھاكىمىچىلەر ۋە بارلىق ئادەتتىكى كىشىلەر ھازىرقى جۇڭگو جەمئىيىتىدە ۋۇجۇتقا كەلگەن يېڭى

مۇناسىۋەتلەرنى، يېڭى ھادىسىلەرنى، يېڭى شەيئىلەرنى، يېڭى ئۇقۇملارنى ئىپادىلەشنى ئارزۇ قىلىدىغان بولسا، ھەممىسىنىڭ "ساۋجىيى" بولۇشى، يەنى ھەركۈنى يېڭى سۆز، يېڭى جۈملە يارىتىشى توغرا كېلىدۇ. ئەمىلىي تۇرمۇشنىڭ تەلىۋى شۇنداق. 1925 - يىلىنىڭ باشلىرىدا شاڭخەيدىكى شياۋشادۇدا ئامىغا "ئىش تاشلاش" دىگەن سۆزنى يارىتىپ بەرمىگەنمىدۇق؟ "پارتىزان"، "پارتىزانلىق ئۇرۇشى"، "ئوڭچىل"، "سولچىل"، "قۇيرۇقچىلىق" ھەتتا ئادەتتىكى "ئىتتىپاقلىق"، "قەتئىي"، "ئارىسالدىلىق" ۋەھاكازالارمۇ بار......ئېيتىپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان بۇ يېڭى سۆزلەر بارا - بارا ئاممىنىڭ ئېغىز تىلىغا سىڭىپ كەتتى، تولۇق سىڭىپ بولمىغانلىرى بولسىمۇ، سىڭىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. يېڭى جۈملە شەكلىگە كەلسەك، بۇلارنى سېلىشتۇرۇپ كۆرۈش قىيىنراق، لېكىن ئېغىز تىلىدا، جۈملە شەكلىمۇ ناھايىتى كۆپ ئۆزگەرمەكتە، ناھايىتى ئىلگىرىلىمەكتە، ئۆزىمىز سۆزلەپ تۇرغان تىل بىلەن كونا رومان قىسسىلەردىكى دىئالوگلارنى سېلىشتۇرۇپ قارايدىغان بولساقلا، پايقاپ ئالالايمىز. ئەمما بۇ يېڭى سۆز ۋە جۈملىلەرنى ئىجات قىلىشتا ئاڭسىز ۋە تەبىي ھالدا جۇڭگو ئومۇمى ئەدەبىي تىلىنىڭ گىرامماتىكىلىق قانۇنىيىتىگە رىئايە قىلىنماقتا. "ئومۇمى ئەدەبىي تىل"دىكى بۇ قانۇنىيەتلەرگە خىلاپ يېڭى سۆز ۋە جۈملە شەكىللىرى — يەنى ئېغىزغا چۈشمەيدىغانلىرى — تەبىي يوسۇندا شاللاپ چىقىرىلماقتا، مەۋجۇت تۇرۇش ئىمكانىيىتىدىن مەھرۇم بولماقتا.

شۇنىڭ ئۈچۈن، "راۋان"نىڭ نىمە ئىكەنلىكى ئۈستىدە

سۆزلىگەندە شۇنى ئېيتىش كېرەككى، ھەقىقى ئومۇمى ئەدەبىي تىل ھەقىقى راۋان ھازىرقى زامان جۇڭگو تىلى. بۇ يەردە ئېيتىلغان ئومۇمى ئەدەبىي تىل "ئائىلىۋى ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار" بىلەن چەكلىنىدىغان ئومۇمى تىل، يەنى ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ ئادەتتىكى گەپ - سۆزلىرىدىن تارتىپ تاكى ئالىي مەكتەپ جياۋشۇلىرى دەرس ئۆتكەندە ئىشلىتىدىغان ئېغىزدىكى ئومۇمى ئەدەبىي تىل. جۇڭگولۇقلارنىڭ ھازىر پەلسەپە، پەن، سەنئەت......ئۈستىدە سۆزلىگەندە قوللىنىدىغان ئاغزاكى ئومۇمى ئەدەبىي تىلى بار. شۇنداق ئەمەسمۇ - يا؟ شۇنداق ئىكەن، قەغەزگە يېزىلغان گەپلەر (يېزىق) ئەلۋەتتە شۇنداق ئومۇمى ئەدەبىي تىل بولىدۇ، بىراق ئۇ بىر ئاز ئىخچام، بىر ئاز رەتلىك ئۇيۇشتۇرۇلغان بولىدۇ، خالاس. بۇنداق يېزىقنى ھازىرمۇ ئومۇمەن ئانچە - مۇنچە ساۋادى چىققان بىرمۇنچە ئامما يەنىلا ئوقۇپ چۈشىنەلمەيدۇ، چۈنكى بۇنداق تىلنى ئومۇمەن خەت ساۋادى يوق ئاممىمۇ ئاڭلاپ چۈشىنەلمەيدۇ؛ شۇنداق بولسىمۇ، بىرىنچىدىن، بۇنداق ئەھۋال يېزىقنىڭ ئۆزىدە ئەمەس، بەلكى پەقەت ئەسەرنىڭ مەزمۇنى بىلەنلا چەكلىنىدۇ؛ شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىككىنچىدىن، بۇنداق يېزىق جانلاندى، ئۇ ئاما تەرىپىدىن سىڭدۈرۈلۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە، ئۇ جانلىق تىل.

دىمەك، يېزىقتىكى ئومۇمى ئەدەبىي تىلدا، ئەگەر جۇڭگو ئومۇمى ئەدەبىي تىلىنىڭ گىرامماتىكىلىق قانۇنىيىتىگە ئەھمىيەت بەرمەستىن، جۇڭگو ئومۇمى ئەدەبىي تىلىنىڭ ئەسلى قانۇنىيىتىگە رىئايە قىلماستىن، يېڭىسى يارىتىلىدىغان بولسا، "راۋانسىز"

دېيىلگەن تەرەپكە ئاسانلا ئوتۇپ كېتىش مۇمكىن. بۇ ــ يېڭى سوز، يېڭى جۇملە شەكلى يارىتىشتا ئادەتتىكى ئاممىنىڭ ئاغزاكى سوز قىلىش ئادىتىگە زادىلا قارىماستىن، يېزىق تىلىنى ئاساس قىلغانلىقنىڭ نەتىجىسى. شۇنداق يېزىلغان يېزىقنىڭ ئوزى ئولۇك تىل بولۇپ قالىدۇ.

شۇنىڭ ئۇچۇن، مېنىڭچە، بۇ مەسىلە توغرىسىدا باتۇرلۇق بىلەن ئوز ئوزىمىزنى تەنقىت قىلىدىغان روھتا بولۇپ، يېڭى كۇرەشنى باشلىشىمىز كېرەك. سىزنىڭچە قانداق؟

مېنىڭ پىكرىم: تەرجىمىدە ئەسلى ئەسەرنىڭ تۇپ مەنىسىنى جۇڭگو كىتابخانىلىرىغا پۇتۇنلەي توغرا تونۇشتۇرۇش كېرەك، جۇڭگو كىتابخانىلىرى چۇشەنگەن ئۇقۇم ئىنگلىز، رۇس، ياپون، نېمىس، فرانسۇز......كىتابخانىلىرىنىڭ ئەسلى ئەسەردىن ئالغان ئۇقۇمى بىلەن ئوخشاش بولسۇن، مۇشۇنداق ئۇدۇل (تۇپ - تۇز) تەرجىمىنى جۇڭگولۇقلار ئېغىزدا سوزلىشىدىغان ئومۇمى ئەدىبىي تىل بىلەن يېزىش كېرەك. ئەسلى ئەسەرنىڭ روھىنى ساقلاش ئۇچۇن، "ئاز - پاز راۋانسىز"لىققا يول قويماسلىق كېرەك. ئەكسىچە، "ئاز-پاز راۋانسىزلىق"قا (ئېغىزدىكى ئومۇمى ئەدىبىي تىلنى ئىشلەتمەسلىككە) يول قويۇلىدىكەن، ئەسلى ئەسەرنىڭ روھى ئاز - تولا يوقىلىپ كېتىدۇ.

دەرۋەقە، بەدىي ئەسەرلەردە تىل جەھەتتىكى تەلەپ تېخىمۇ قاتتىق بولىدۇ، ئۇنىڭ تىلى ئادەتتىكى نەزرىيىۋى ماقالىلارنىڭكىدىنمۇ نازۇك بولىدۇ. چۇنكى ئۇنىڭدا ھەرخىل ئادەملەرنىڭ ھەرخىل تەلەپپۇزلىرى، ھەرخىل سوزلىرى، ھەر خىل ئاھاڭ ئۇرغۇلىرى، ھەرخىل كەيپىياتلىرى ......بولىدۇ،

ھەمدە بۇلار دىئالوگ بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. بۇلارغا جۇڭگونىڭ ئېغىزدىكى گاداي ئومۇمى ئەدىبىي تىلى بىلەن جاۋاپ بېرىش پەلسەپە، پەن......لەرگە ئائىت نەزرىيىۋى ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىشتىنمۇ قىيىن. لېكىن بۇ قىيىنچىلىق بىزنىڭ ۋەزىپىمىزنى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرىدۇكى، بۇ ۋەزىپىمىزنى يوققا چىقىرىۋەتمەيدۇ.

ھازىر «تارمار»نىڭ تەرجىمىسىدىكى بىر نەچچە مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇشۇمغا رۇخسەت قىلىڭ. پۇتۇن ئەسەرنى تېخى تولۇق ئوقۇپ بولالمىدىم، ئەسلىسىگە سېلىشتۇرۇپ ئوقىغىنىم ناھايىتى ئاز. بۇيەردە ۋ. فرىتسىنىڭ كىرىش سوزىدە نەقىل كەلتۇرۇلگەن ئەسلى تېكىستى بىلەنلا سېلىشتۇرۇپ كوردۇم (ئەسلى تېكىستنىڭ تەرتىۋى بويىچە بەت نومۇرى سالدىم، سىزنىڭ تەرجىمىڭىزدىن نەقىل كەلتۇرمىدىم، ئوزىڭىز مەن سالغان بەت نومۇرى بويىچە كىتاپتىن تاپارسىز. كىرىش سوزنىڭ تەرجىمىسىدىكى خاتالىقلار ئۇستىدە بۇيەردە توختالمىدىم).

(一) 结算起来，还是因为他心上有一种——“对于新的极好的有力量的慈善的人的渴望，这种渴望是极大的，无论什么别的愿望都比不上的。”更正确些：

结算起来，还是因为他心上——

“渴望着一种新的极好的有力量的慈善的人，这个渴望是极大的，无论什么别的愿望都比不上的。”

(二) “在这种时候，极大多数的几万万人，还不得不

过着这种原始的可怜的生活，过着这种无聊得一点儿意思都没有的生活，——怎么能够谈得上什么新的极好的人呢。”

（三）“他在世界上，最爱的始终还是他自己，——他爱他自己的雪白的肮脏的没有力量的手，他爱他自己的唉声叹气的声音，他爱他自己的苦痛，自己的行为——甚至于那些最可厌恶的行为。”

（四）“这算收场了，一切都回到老样子，仿佛什么也不曾有过，——华理亚想着，——又是旧的道路，仍旧是那一些纠葛——一切都要到那一个地方……可是，我的上帝，这是多么没有快乐呵！”

（五）“他自己都从没有知道过这种苦恼，这是忧愁的疲倦的，老年人似的苦恼，——他这样苦恼着的想：他已经二十七岁了，过去的每一分钟，都不能再回来，重新换个样子再过它一过，而以后，看来也没有什么好的……（这一段，你的译文有错误，也就特别来得“不顺”。）现在木罗式加觉得，他一生一世，用了一切力量，都只是竭力要走上那样的一条道路，他看起来是一直的明白的正当的道路，象莱奋生，巴克拉诺夫，图皤夫那样的人，他们所走的正是这样的道路；然而似乎有一个什么人在妨碍他走上这样的道路呢？而因为他无论什么时候也想不到这个仇敌就在他自己的心里面，所以，他想着他的痛苦是因为一般人的卑鄙，他就觉得特别的痛恨和伤心。”

（六）“他只知道一件事——工作。所以，这样正当的人，是不能不信任他，不能够不服从他的。”

（七）“开始的时候，他对于他生活的这方面的一些思想，很不愿意去思索，然而，渐渐的他起劲起来了，他竟写了两张纸……在这两张纸上，居然有许多这样的字眼——谁也想不到莱奋生会知道这些字眼的。”（这一段，你的译文里比俄文原文多了几句副句，也许是你引了相近的另外一句了罢？或者是你把弗理契空出的虚点填满了？）

（八）“这些受尽磨难的忠实的人，对于他的亲近的，比一切其他的东西都更亲近，甚至于比他自己还要亲近。”

（九）“……沉默的，还是潮湿的眼睛，看了一看那些打麦场上的疏远的人，——这些人，他应当很快就把他们变成为自己的亲近的人，象那十八个人一样，象那不做声的，在他后面走着的人一样。”

（这里，最后一句，你的译文有错误。）

بۇ تەرجىمەلەرنى ئۆزىڭىز ياپونچىسى بىلەن نېمىسچىسىگە سېلىشتۇرۇپ كۆرۈڭ؛ بۇنىڭ توغرا قىلىنغان ئۇدۇل تەرجىمە ئىكەنلىگىنى ياكى ئەمەسلىگىنى سېلىشتۇرۇپ بىلگىلى بولىدۇ. مېنىڭ تەرجىمەم جۇڭگونىڭ جانلىق تىل ئاساسىدىكى جۈملە تۈزۈلۈشلىرى ۋە ئىستىلىستىكىسى بويىچە ئىشلەنگەندىن باشقا، بەزىلىرى ئەسلى تېكىستىگە نىسبەتەن ئاستىن-ئۈستۈن قىلىپ ئىشلەندى؛ بەزىدە ئىگە، پېئىل، تولدۇرغۇچىلار تەكرار ئېلىندى. بۇلاردىن باشقىسى تامامەن ئۇدۇل تەرجىمە قىلىندى.

بۇ يەردە بىر مىسال كەلتۈرەي: (8) ماددىدىكى "甚至于比他自己还要亲近……" دېگەن جۈملىدىكى سۆزلەرنىڭ ئورنى رۇسچىسى بىلەن تامامەن ئوخشاش. شۇنىڭ بىلەن بىللە، بۇ سۆزلەرنى ئېغىزدا ئېيتقاندا ئەسلى روھىنى تولۇق ئىپادىلەپ بەرگىلى بولىدۇ. لېكىن سىزنىڭ "较之自己较之别人，还要亲近的人们" دېگەن تەرجىمىڭىزدە خاتالىق بار (ئېھتىمال ياپونچە، نېمىسچە تەرجىمىلىرىدىن كەلگەن خاتالىقتۇر). خاتالىق شۇ يەردىكى، (1) "甚至于" دېگەن سۆز چۈشۈپ قالغان؛ (2) جۇڭگونىڭ كىتابى تىل گىراماتىكىسىنى قوللانغاندا، شۇ سۆزنىڭ روھىنى ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمايدۇ.

مەن بۇ سۆزلىرىمنى، خۇددى ئۆزەم سۆزلەپ، ئۆزەم ماختىغاندەك، تارتىنمايلا يازدىم. دەرۋەقە بۇ، چاكىنا ئادەملەر نەزىرىدە "ئەدەپسىزلىك" بولار، لېكىن بىز بىر-بىرىمىزگە كۆڭلىمىز شۇنداق يېقىن ئادەملەرمىزكى، دىدار كۆرۈشمىگەن چاغلاردىمۇ بىر-بىرىمىزگە كۆڭلىمىز شۇنداق يېقىن. بۇ ھېسسىيات مېنى سىز بىلەن سۆزلەشكەندە، خۇددى ئۆزەمگە ئۆزەم گەپ قىلغاندەكلا ئۆزەم بىلەن ئۆزەم مەسلىھەتلەشكەندەكلا، سۆزلەشكە مۇۋەپپەق قىلدى.

ئەمدى، يەنە بىر مىسال بار، بۇ خېلى موھىم، بۇ يالغۇز تەرجىمە ئۇسۇلىدىكىلا مەسىلە ئەمەس. يەنى («تارمار»نىڭ تەرجىمىسىدىكى — ت) "يېڭى……ئادەم" مەسىلىسى.

«تارمار»نىڭ تېمىسى — يېڭى ئادەمنىڭ بارلىققا كېلىشى. بۇ يەردە ۋىلىچمۇ، فادېيېۋمۇ ئەسلى رۇسچىسىدا ئادەتتىكى

"ئادەم" دېگەن سۆزنىڭ بىرلىك شەكلىنى ئىشلەتكەن. دېمەك، ئىنسانىيەت دېگەن سۆز بولمايلا قالماستىن، بەلكى "ئادەم" دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك شەكلىمۇ ئەمەس. بۇ يەردە گەپ ئىنقىلاپ، گراژدانلار ئۇرۇشى……جەريانىدا بىر خىل يېڭى تىپتىكى ئادەم، بىر خىل يېڭى "ئۈلگە" (Type) — بەدىئىلەشتۈرۈپ تەرجىمە قىلغاندا تىپ دېيىلسە بولار — پەيدا بولۇۋاتقانلىقى ئۈستىدە بارىدۇ. بۇنى پۈتۈن «تارمار»دىن كۆرگىلى بولىدۇ. ھازىر سىزنىڭ تەرجىمىڭىزدە "ئىنسانلار" دەپ يېزىلغان. لېۋىنسون بىر خىل يېڭى……ئىنسانلارنى ئارزۇ قىلىدۇ. بۇنىڭدا باشقا بىر تېمىغا ئۆتۈپ كەتكەن دەپ خاتا چۈشىنىلگەن بولۇشى مۇمكىن. گويا ئومۇمەن پۈتۈن سوتسىيالىستىك جەمئىيەتنى ئارزۇ قىلىۋاتقاندەك. ئەمەلىيەتتە، «تارمار»دىكى "يېڭى ئادەم" — نوۋەتتىكى كۈرەشنىڭ جىددىي ۋەزىپىسى، يەنى كۈرەش داۋامىدا بىر خىل يېڭى تىپتىكى ئادەمنى ۋە موروزكا، مېتىكا……قاتارلىق بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان شەخسلەرنى يارىتىش، چېنىقتۇرۇش، ئۆزگەرتىپ يېتىشتۈرۈش. لېكىن بۇلار ھازىرقى ئادەم، ھازىرقى بەزى ئادەملەر، ئاما ئىچىدىكى تايانچ ئادەملەر؛ ئەمما ئومۇمەن ئىنسانلار ئەمەس، قارا-قويۇق ئىنسانىيەت ئەمەس، دەل ئاما ئىچىدىكى بەزى ئادەملەر، رەھبەرلەر، پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ يېڭى باشلامچىلىرى.

بۇ ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ. دەرۋەقە، تەرجىمىدىكى خاتالىق پەقەت بىرلا سۆز ئۈستىدىكى خاتالىق: "ئادەم" بىر سۆز، "ئىنسانلار" باشقا بىر سۆز. پۈتۈن كىتاپ ھازىرمۇ ئالدىمىزدا تۇرۇپتۇ، سىز ئۆزىڭىزنىڭ خاتىمىسىدىمۇ «تارمار»نىڭ

تېمىسىنى ناھايىتى توغرا چۈشەنگەن. بىراق، تەرجىمىنى قىيامىغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن، ھەر بىر سۆزنى مۆلچەرلەپ كۆرۈشكە توغرا كېلىدۇ.

«تارمار»نىڭ نەشر قىلىنغانلىقى ھەرقاچان خاتىرلەشكە ئەرزىيدۇ. سىزنى مۇبارەكلەيمەن. مېنىڭ پىكرىمنى نەزەرگە ئېلىشىڭىزنى، تەرجىمە مەسىلىسى، ئومۇمەن تىل ئىنقىلاۋى مەسىلىسى توغرىسىدا يېڭى كۈرەش باشلىنىشىنى ئۈمىت قىلىمەن.

J.K.

1931 - يىل 12 - ئاينىڭ 5 - كۈنى.

جاۋاپ خەت

موھتەرەم يولداش JK:

تەرجىمە توغرىسىدىكى خېتىڭىزنى ئوقۇغاندىن كېيىن ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم. بۇلتۇر تەرجىمە كەلكۈنى يامرىغاندىن بۇيان، بىرمۇنچە ئادەملەر قاپىغىنى تۈرۈپ ئاھ ئۇردى، ھەتتا سوغاق گەپلەرنىمۇ قىلدى. مەنمۇ ئارىلاپ - ئارىلاپ كىتاپ تەرجىمە قىلىدىغان ئادەملەردىن بىرى بولغاچقا مېنىڭمۇ بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلىشىم لازىم ئىدى، لېكىن تا ھازىرغىچە ئېغىز ئېچىپ باقمىدىم. "گەپكە گەپ كەلگەندە ئاتاڭدىن يانما" دىگەن گەپ بار، بۇنداق قىلىش باتۇرانە ھەركەت بولسىمۇ،

لېكىن مېنىڭ ئەمەل قىلىپ كەلگىنىم "سۈنى سەپ سىڭەر يەرگە، گەپنى قىل سىغار يەرگە" دىگەن كونا گەپ بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئالدىمىغا كەلگەنلەر ئومۇمەن قەغەز ئادەم، قەغەز ئات، قۇلاقتا تونۇشراق قىلىپ ئېيتسام، "ھارۇت - مارۇتلار" تۇرسا، مۇنداقلارنىڭ كومشىرىغا ئۇرۇشقا ھەقىقەتەن ئامالمۇ بولمايدىكەن. جىياۋ شۇ جاۋ جىڭشېن خوجامنى مىسال كەلتۈرسەم، ئۇ بىر تەرەپتىن ئىلمىي ئەدەبىيات - سەنئەت نەزىرىيىلىرىنىڭ تەرجىمىلىرى يارىمايدۇ، دەپ ھۇجۇم قىلىۋاتىدۇ، ئېزىلگەن يازغۇچىلارغا ئىسمىنى يوشۇرۇپ كۈلكىگە قالدى دەپ بوھتان قىلىۋاتىدۇ؛ يەنە بىر تەرەپتىن، بۇنداق تەرجىمىلەرنى ئاما چۈشىنەلمەي قالارمىكىن، دەپ مېھرىۋانلىق قىلىۋاتىدۇ. گويا ئۇنىڭ ئۆزى ھەر كۈنى ئاممىغا چارە - تەدبىر تېپىپ بېرىۋاتقاندەك، باشقا تەرجىمانلار بولسا، ئۇنىڭ سەپلىرىنى مالىمان قىلىۋاتقاندەك، بۇ خۇددى روسىيە ئىنقىلاۋىدىن كېيىن، ياۋروپالىق، ئامېرىكىلىق بايلارنىڭ روسىيىگە كېلىپ كۆرۈپ كەتكەندىن كېيىن بېشىنى چايقاپ تەرىنى تۈرۈپ، ماقالىلار يېزىپ، ۋاي ئىشچى - دىخانلار ئۇنداق ئازاپ چېكىۋېتىپتۇ، مۇنداق ئاچارچىلىقتا قاپتۇ دەپ، پۈتۈنلەي پاجەلىك قىلىپ تەسۋىرلىگىنىگە ئوخشايدۇ. گويا پەقەت ئۇنىڭ ئۆزىلا ئىشچى - دىخانلارنىڭ بىرمۇللاق ئېتىپلا ئوردا - سارايلارغا كىرىپ ئولتۇرۇشىنى، نازۇ - نېمەتلەرنى يەيدىغان، لوم - لوم ئورۇندۇقلاردا يېتىپ راھەت كۆرىدىغان بولۇشىنى تولىمۇ ئۈمىت قىلىپ كەلگەن بىر ئادەم ئىمىش، لېكىن، ئۇنىڭ كۈتكىنىنىڭ تەتۈرسىچە، ئۇلار يەنىلا جەۋرى - جاپا چەكمەكتىمىش، شۇنىڭ

ئۇچۇن روسىيىنىڭ ئىشى قاملاشماپتۇمىش، ئىنقىلاپ يامان بولغانىمىش، ئاپلا، ئەستەغپۇرۇللا، تولىمۇ قەبىھ بولغانىمىش. مانا مۇشۇنداق يىغلاڭغۇغا نىمە دىگۈلۈك؟ ئەگەر ئۇنىڭدىن بىزار بولسىڭىز، مېنىڭچە، قەغەز بىلەن يەملەنگەن ئىسكەتىدىن تىرنىقىڭىز بىلەن ئەپلەپ بىر تۆشۈك ئېچىپ قويسىڭىزلا كۇپايە قىلىدۇ.

جاۋ خوجام تەرجىمە ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزۈپ، يەن يۇلىڭنى①شىپى كەلتۈرگەن ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاھ ئۇرغان ئىدى، شۇڭا سىزنىڭ خېتىڭىزدىمۇ دەشنام يەپتۇ. لېكىن، مېنىڭچە، ئۇۋال قىلىنىپتۇ. يەن خوجام بىلەن جاۋ خوجامنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەمىلىيەتتە يولۋاس بىلەن ئىتنىڭ پەرقىدەك پەرق بار. بۇنىڭ ناھايىتى روشەن مىسالى شۇكى، يەن يۇلىڭ كىتاب تەرجىمە قىلىش ئۈچۈن، خەن، جىن ۋە 6 سۇلالە زامانىسىدىكىلەرنىڭ بۇددا كىتابلىرىنى تەرجىمە قىلىش ئۇسۇللىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرگەن ئىكەن؛ جاۋ خوجام يەن يۇلىڭنى غايىۋانە سىرداش قىلىۋالغانۇ، يەن يۇلىڭ تەرجىمە قىلغان كىتابلارنى كۆرۈپ باقمىغان. يەن تەرجىمە قىلغان كىتابلارنىڭ ھەممىسى ھازىر نەشر قىلىندى، ئۇلارنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى بولمىسىمۇ، لېكىن يەنىنىڭ قانچىلىك ئەجرە قىلغانلىقىنى شۇ كىتابلاردىن تەكشۈرۈپ بىلگىلى بولىدۇ. مېنىڭ ئەسلىشىمچە، ئۇ تەرجىمە قىلىشتا ھەممىدىن بەك قىينالغان ۋە ئوقۇغان ئادەمگىمۇ ھەممىدىن بەك تەس كېلىدىغان كىتاب — «مىللىنىڭ مەشھۇر

① يەن يۇلىڭ — يەن فۇ؛ يەن جىداۋ دەپمۇ ئاتىلىدۇ. — ت.

تەلىماتى»① ۋە «جامائەتنىڭ ئۆزلۈك ھوقۇقى ساھەسى توغرىسىدا»② دېگەن ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورى يازغان كىرىش سۆز ئاندىن قالسا شۇ ئەسەرنىڭ ئۆزى بولغان. قانداق بولدىكىن تاڭ، كېيىن بۇ ئەسەرنىڭ ئىسمى «ھوقۇق ساھەسى»گە ئۆزگەرتىلگەن، كىتابنىڭ نامىنى چۈشىنىشمۇ تەس. ھەممىدىن ئاسان چۈشەنگىلى بولىدىغىنى، تەبىئىكى، «تەبىئي تەرەققىيات توغرىسىدا»③، بۇنىڭدىن تۈكچىلىكلارنىڭ پۇرىغى چىقىپ تۇرىدۇ، بۇنىڭدا ھەتتا سۆزلەرنىڭ ئۇرغۇلۇق ئاھاڭلىرىغىمۇ ئەھمىيەت بېرىلگەن، بېشىڭىزنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ ئوقۇيدىغان بولسىڭىز، ئاھاڭ ئۇرغۇلىرى جاراڭلاپ كېتىدۇ-دە، بېشىڭىزنىڭ قېيىۋاتقانلىقىنى تۇيمايسىز. مانا بۇ تەرىپى تۈكچىلىكلار تەرەپدارى بولغان ئاقساقال ۋۇرۇلۇننىمۇ تەسىرلەندۈرۈۋەتكەن، شۇڭا ئۇ: "جۇ، چىن زامانلىرىدىكى موللىلارنىڭكىدىنمۇ قېلىشمايدىكەن" دېگەن. لېكىن يەن يۇلىڭ بۇنداق تولىمۇ "ئوقۇملۇق" تەرجىمە قىلىش ئۇسۇلىنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى بىلگەچكە، ئۇ بۇنى "تەرجىمە" دەپ ئاتىماي، "خۇگۇەنىلىك يەن فۇ مەپھۇمىنى ئۇختۇرغان" دەپ يېزىپ قويغان. ئۇ ئۆزىنىڭ كىرىش سۆزلىرىدە "دۇرۇس، ئوقۇملۇق، پاساھەت" دېگەن بىر نىمىلىرى ئۈستىدە بىر قۇر گەپ ساتقاندىن كېيىن، ئاخىرىدا: "شى پەمىلىلىك

① توغرا تەرجىمىسى مۇنداق: «جون. ستۇئارت. مىلىل: لوگىكا سىستېمىسى توغرىسىدا». — ت.

② توغرا تەرجىمىسى: «ئەركىنلىك توغرىسىدا». — ت.

③ توغرا تەرجىمىسى: «تەدرىجى تەرەققىيات توغرىسىدا» ياكى «ئېۋوليۇتسىيە». — ت.

راهىپ ـ خەلپەت 'مېنى دورىساڭ كېسەلگە گىرىپتار بولىسەن' دەپتىكەن، ۋارىسلار كوپىيىۋاتىدۇ، بۇ كىتاپتىكىلەرنى راست ئىكەن دەپ ئويلاپ قالماڭلار؟" دەپ بايانات ئېلان قىلىپ قويغان. گويا ئۇ جاۋ خوجامنىڭ قارىسىغىلا سىردىشىم دەۋالىدىغانلىقىنى 40 يىل ئىلگىرى پەملەپ، قۇيىقا چىپچى تىك تۇرغان. پەقەت مۇشۇ بىرنۇقتىغىلا ئاساسلىنىپ شۇنى ئېيتىمەنكى، يەن ئۇستاز بىلەن جاۋ ئۇستاز ئوتتۇرىسىدا يولۋاس بىلەن ئىتتەك پەرق بار، بۇلارنى ئوخشاش دەپ قارىغىلى بولمايدۇ.

ئۇنداق بولسا، ئۇ نىمىشقا بۇنداق رەڭۋازلىق قىلىدۇ؟ جاۋاپ: ئۇ چاغدا چەتئەللەردە ئوقۇپ كەلگەن ئوقۇغۇچىلار ھازىرقىدەك سولەتلىك ئەمەس ئىدى، جەمىيەتتە ئومۇمەن، غەرپلىكلەر ماشىنا ــ بولۇپمۇ ئوزى جىرىڭلايدىغان سائەت ــ ياساشنىلا بىلىدۇ، چەتئەللەردە ئوقۇپ كەلگەنلەر بولسا چەتئەللىك ئالۋاستىلارچە سوزلەشنىلا بىلىدۇ، شۇڭا ئۇلارنى "ئوقۇمۇشلۇق" دىگىلى بولمايدۇ دەپ قارىلاتتى. شۇنىڭ ئۇچۇن ئۇ جاراڭلاتقىلى تۇردى. ئۇنىڭ جاراڭلىتىشى مۇناسىۋىتى بىلەن ۋۇرۇلۇنمۇ ئۇنىڭغا كىرىش سوز يېزىپ بەردى، ئەنە شۇ كىرىش سوز مۇناسىۋىتى بىلەن باشقا ئىش ـ ئوقەتكىمۇ كوپلەپ تۇتۇش قىلدى ـ دە، شۇنىڭ بىلەن "مەشھۇر تەلىمات" "قانۇن ماھىيىتى"①، "تەبىي بايلىق" ۋە ھاكازالارنى پەيدا قىلغان. لېكىن ئۇ كېيىنكى چاغلاردىكى تەرجىمىلىرىدە "ئوقۇملۇق ۋە

① توغرا تەرجىمىسى: "قانۇننىڭ روھى توغرىسىدا". ــ ت.

پاساھەتلىك" بولۇشقا قارىغاندا، "دۇرۇس" بولۇشىغا كوپرەك ئەھمىيەت بەرگەن.

ئۇنىڭ تەرجىمىلىرى، ھەقىقەتەن، خەن، تاڭ دەۋرلىرىنىڭ دىنى كىتاپلارنى تەرجىمە قىلىش تارىخىنىڭ كىچىك كارتىنىسى. جۇڭگودا بۇددا سۇترا (نامە)لىرىنى تەرجىمە قىلىشتا، خەن دەۋرىنىڭ ئاخىرىدا ئۇدۇلىسىغا تەرجىمە قىلىش ئۇسۇلىنى قوللانغان، يەن فۇمۇ بۇ ئۇسۇلغا تەقلىت قىلمىغان. 6 سۇلالە دەۋرىدىكى تەرجىمىلەر ھەقىقەتەن "ئوقۇملۇق" ۋە "پاساھەتلىك" بولغان، يەن فۇ «تەبىي تەرەققىيات توغرىسىدا»نى تەرجىمە قىلىشتا ئەنە شۇنى ئۇلگە قىلغان. تاڭ دەۋرىدە بولسا "دۇرۇس" قىلىش ئاساس قىلىنغان، يۇزە قارىغاندا زادىلا چۇشەنگىلى بولمايدۇ، بۇ يەن فۇنىڭ كېيىنكى چاغلاردىكى تەرجىمىلىرىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. سۇترا ـ نامەلەر تەرجىمىسىنىڭ ئاددى ئۇلگىسى سۇپىتىدە، جىلىندىكى سۇترا ـ نامە باسمىخانىسى توپلاپ باسقان «ماخايانا ئېتىقادىنىڭ مەنبەسى توغرىسىدا»نىڭ 3 خىل تەرجىمە نۇسخىسى بار، بۇلارمۇ جاۋ خوجامنىڭ كۇشەندىسى.

لېكىن، مەن ئويلايمەنكى، بىزنىڭ تەرجىمە قىلغان كىتاپلىرىمىز ئۇنداق ئاددى بولماسلىقى كېرەك، ئالدى بىلەن، ئاممە ئىچىدىكى قانداق كىتاپخانلارغا تەرجىمە قىلىپ بېرىدىغانلىقىمىزنى مۇئەييەنلەشتۇرۇش كېرەك. بۇ ئاممىنى ئاددى ھالدا پەرقلەندۇرگەندە: A ــ خېلى ئوبدان ئوقۇغانلار، B ــ ئاز ـ پاز خەت ساۋادى بارلار، D ــ ھېچقانچە خەت ساۋادى يوقلار دەپ ئايرىلىدۇ، D خىلىغا كىرىدىغانلار "كىتاپخانلار"نىڭ قاتارىدىن مۇستەسنا بولۇپ، بۇلارنى ئويغىتىش ئىشى ــ رەسىم،

نۇتۇق، تىياتىر ۋە كىنونىڭ ۋەزىپىسى، بۇ ھەقتە بۇ يەردە توختالمىساممۇ بولار. لېكىن A بىلەن B گىمۇ ئوخشاش كىتاپنى بەرگىلى بولمايدۇ، ئۇلارنىمۇ ئۆزىگە لايىق كىتاپلار بىلەن تەمىنلەش كېرەك. B گە تەرجىمە قىلىنغان كىتاپلارنى بەرگىلى بولمايدۇ، ھېچبولمىغاندا ئۆزگەرتىپ يېزىلغان كىتاپلارنى ئەڭ ياخشىسى ئىجادىي كىتاپلارنى بېرىش كېرەك، لېكىن بۇ ئىجادىي كىتاپلاردا كىتاپخانلارنىڭ دىتىغا يېقىشىنى، كىتاپخانلارنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشىنى، كۆپرەك ئوقۇشىنىلا مەقسەت قىلماسلىق كېرەك. A خىلغا كىرىدىغان ئوقۇغۇچىلارغا بېرىلىدىغان تەرجىمىلەر توغرىسىدا — مەيلى نىمە بولسا - بولسۇن — مەن ھازىرغىچە "راۋان بولمىسا مەيلىكى، دۇرۇس بولسۇن" دەپ تەشەببۇس قىلىپ كېلىۋاتىمەن. دەرۋەقە "راۋان بولمىسىمۇ مەيلى" دېگەن سۆز ھەرگىز "تىزلىنىش" دېگەن سۆزنى "تىزنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇش" دەپ، "سامان يولى"نى "كالا سۈتى يولى" دەپ تەرجىمە قىلىۋېرىش كېرەك دېگەن سۆز ئەمەس، بەلكى چاينى غۇتتىدا ئىچىۋەتكەندەك، ئاشنى خولۇپپىدە يۇتۇۋەتكەندەك نەچچە يالماپ يۇتۇۋەتمەستىن، چىش بىلەن چاينىغۇدەك قىلىپ بېرىش كېرەك دېگەن سۆز. بۇ يەردە: نىمىشقا پۇتۇنلەي جۇڭگوچىلاشتۇرۇپ، كىتاپخانلارغا بىر ئاز ئاسانلىق تۇغدۇرۇپ بەرمەيمىز؟ شۇنداق جاپا بىلەن چۈشىنىلىدىغان نەرسىنى قانداقمۇ تەرجىمە دېگىلى بولسۇن دېگەن سوئال كېلىپ چىقىدۇ. بۇنىڭغا بېرىدىغان جاۋاۋىم شۇكى: بۇمۇ تەرجىمە. بۇنداق تەرجىمە يېڭى مەزمۇنلارنى كىرگۈزۈش بىلەنلا قالماستىن، يېڭى ئىپادە شەكىللىرىنىمۇ كىرگۈزىدۇ. جۇڭگو يېزىغى ياكى

تىلى، ئىپادە شەكلى جەھەتتە، ھەقىقەتەن تولىمۇ مۇكەممەلسىز؛ ماقالا يېزىشنىڭ ئەپلىك چارىسى شۇكى ھەممىگە تونۇش بولغان سۆزلەر بىرچەتكە قايرىپ قويۇلىدۇ، قوشۇمچە سۆزلەر چىقىرىپ تاشلىنىدۇ، ئەنە شۇنداق ماقالا ياخشى ماقالا ھېساپلىنىدۇ، سۆز قىلغاندىمۇ كۆپىنچە ئىستىمال قىلىنىغان سۆزلەر مەقسەتنى ئۇقتۇرۇپ بېرەلمەيدۇ، بۇ سۆزلەرنىڭ يېتىشمەيدىغانلىغىنى كۆرسىتىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئوقۇتقۇچىلار دەرس بەرگەندىمۇ بورغا مۇراجەت قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. گىرامماتىكىدىكى بۇ مۇكەممەلسىزلىك پىكىر قىلىشنىڭ مۇكەممەلسىزلىگىنى، ئىككىنچى تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا مىڭىنىڭ بىرئاز دۆتلۈگىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. ئەگەر مۇشۇنداق دۆتلەرچە گەپ مەڭگۈ ئىشلىتىلىۋېرىدىغان بولسا، ھەتتا شارىلداپ ئوقۇغان تەقدىردىمۇ، ئېلىنىدىغان نەتىجە ئاخىر يەنە شۇ دۆتلۈك بولۇپ چىقىدۇ. بۇ كېسەلنى ساقايتىش ئۈچۈن، مېنىڭچە داۋاملىق ھالدا بىر ئاز جاپاتارتىپ، قەدىمقى، باشقا ئۆلكە، باشقا ۋىلايەتلەرنىڭ، چەتئەللەرنىڭ غەيرى - غەيرى جۇملە شەكىللىرىنى مىڭىگە قۇيۇپ، ئاندىن كېيىن ئۇلارنى ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىش كېرەك. بۇ قۇرۇق خىيال بىلەن بولىدىغان ئىش ئەمەس. يىراقتىن ياپونىيىنى مىسالغا ئالسام، ئۇلارنىڭ ماقالىلىرىدا ياۋروپالاشقان گىراممماتىك قائىدىلەر ئىنتايىن ئادەتتىكى بىرنەرسە بولۇپ قالغان، لياڭ چىچاۋ «ياپونچىنى خەنزۇچە ئوقۇش ئۇسۇلى»نى يازغان دەۋر دىكىگە زادىلا ئوخشىمايدۇ؛ يېقىنقى مىسال ئۈچۈن مانا بۇ ئەۋەتكەن خېتىڭىزدا ئېيتىلغىنىنى ئالسام، 1925 - يىلى ئاممىغا "ئىش تاشلاش" دېگەن سۆز يارىتىپ بېرىلگەن، بۇ سۆز ئەسلىدە

بولمىغان بولسىمۇ، لېكىن ھازىر ئامما چۈشىنىدىغان بولۇپ كەتتى.

يەنە، مېنىڭچە، B خىلدىكى كىتاپخانىلارغا بېغىشلاپ تەرجىمە قىلىنىدىغان كىتاپلارغىمۇ پات - پات يېڭى سۆز، يېڭى گىراماتىكا قائىدىلىرىنى كىرگۈزۈپ تۇرۇش كېرەك، لېكىن، تولىمۇ كۆپ بولۇپ كەتمىسۇن، ئارىلاپ - ئارىلاپ ئۇچراپ قالغاندا، ئويلاپ كۆرۈش ياكى سوراش بىلەنلا چۈشىنىۋالالىغۇدەك بولسا كۇپايە. ئەنە شۇنداق قىلغاندىلا، ئاممىنىڭ تىلىنى ئاندىن بېيىتقىلى بولىدۇ.

ھەر قانداق ئادەم ئوقۇپ چۈشىنىپ كېتەلەيدىغان كىتاپ ھازىرچە تېپىلماس. بۇددا مۇرىتلىرىنىڭ "ئوم" (an—唵) دېگەن سۆزىنى "ھەممە ئادەم چۈشىنەلەر" مىش، ئەپسۇسكى "ھەركىمنىڭ شەرھىلىشى ئوخشاش ئەمەس". ھەتتا ماتېماتىكا ياكى خىمىيە كىتاپلىرىدا جاۋ خوجام چۈشەنمەيدىغان بىرمۇنچە "ئاتالغۇلار"نى يوق دېگىلى بولماس. لېكىن جاۋ خوجام بۇلارنى تىلغا ئالمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭغا يەن يۇلىڭ تولىمۇ بەك ياد بولۇپ كەتكەن.

ئەدىبىيات - سەنئەت تەرجىمىسىگە كەلسەم، ئەگەر A خىلدىكى كىتاپخانىلار نىشان قىلىنىدىغان بولسا، مەنىمۇ ئۇدۇل تەرجىمە قىلىش ئۇسۇلىنى تەشەببۇس قىلىمەن. مېنىڭ تەرجىمە قىلىش ئۇسۇلۇم مۇنداق: مەسىلەن "تاغ ئارقىسىدا كۈن ئولتۇرۇپ كەتتى". بۇ راۋان بولمىسىمۇ، لېكىن بۇنى ھەرگىز "كۈن تاغنىڭ تەسكىرىسىگە ئولتاردى" دەپ ئۆزگەرتمەيمەن. چۈنكى ئەسلىدە تاغ ئاساس قىلىنغان، ئۆزگەرتىلگەندە كۈن ئاساس

بولۇپ قالىدۇ. ئىجادىي ئەسەردىمۇ ئاپتور شۇنداق پەرق ئېتىشى كېرەك. بىر تەرەپتىن ئىمكان قەدەر چەتتىن قوبۇل قىلىش كېرەك، بىر تەرەپتىن ئىمكان قەدەر ھەزىم قىلىش، ئۆزلەشتۈرۈش كېرەك، شۇنداق قىلغاندا كارغا يارايدىغانلىرى ئومۇر سۈرۈپ كېتىۋېرىدۇ، داشقاللىرى چۆشۈپ قېلىۋېرىدۇ.

دېمەك، ھازىرقى ۋاقىتتا "ئاز - تولا راۋانسىز" لىققا يول قويۇشنى "مۇداپىئە قىلىش" قاتارىغا چىقىرىۋەتكىلى بولمايدۇ، ھەقىقەتتە بولسا، ئۇ يەنىلا "ھۇجۇم قىلىش" بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. ھازىر ئاممىنىڭ ئاغزىدىكى سۆزلەر جايىدا، ھەممىسى "راۋان"، لېكىن ئاممىنىڭ ئېغىز تىلىدىن توپلانغان خام سۆزلەرنىمۇ ئەمەلىيەتتە راۋان قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن مەنمۇ "راۋانسىز" لىققا يول قويۇشنى تەشەببۇس قىلىدىغانلارنىڭ بىرى.

لېكىن بۇ ئەھۋالمۇ مەڭگۈلۈك بولىۋەرمەيدۇ، ئەلۋەتتە. بۇلارنىڭ بىرقىسمى "راۋانسىز" لىقتىن "راۋان"غا ئۆتىدۇ، بىرقىسمى بولسا تېگىدىن "راۋانسىز" بولغانلىقى ئۈچۈن شاللىنىپ چىقىپ تېپىك يەيدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىدىن موھىمى ئۆزىمىزنىڭ باھالىشىغا باغلىق. يازغان خېتىڭىزدە كەلتۈرۈلگەن تەرجىمە مىساللىرىنى ئالسام، سىزنىڭ تەرجىمىلىرىڭىزنىڭ مېنىڭ تەرجىمىلىرىمدىنمۇ "ئۇقۇملۇق" ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىمەن، مېنىڭكىدىنمۇ "دۇرۇس" ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلىمەن، بۇ تەرجىمانىغىمۇ، كىتاپخانىلارغىمۇ ناھايىتى چوڭ پايدىلىق. بىراق، بۇلار پەقەت A خىلدىكى كىتاپخانىلارغىلا چۈشىنىشلىك، B خىلدىكى كىتاپخانىلارغا بولسا تولىمۇ چوڭقۇرلۇق قىلىدۇ.

دىمەك، ھازىرقى ۋاقىتتا، تۈرلۈك كىتاپخانلار قاتلىمىنى پەرق ئېتىپ، ئۆز لايىغىدىكى تەرجىمە ئەسەرلەرنى بېرىش كېرەك.

B خىلدىكى كىتاپخانلار ئۈچۈن تەرجىمە قىلىش ئۇسۇلى توغرىسىدا تەپسىلى ئويلىنىپ كۆرمىگەن ئىكەنمەن، ھازىر بۇھەقتە بىرنەرسە دېيەلمەيمەن. لېكىن ئومۇمەن ئېيتقاندا، ھازىر تېخى ئېغىز تىلى — ھەرقايسى جايلارنىڭ ھەرخىل يەرلىك لەھجىلىرى — بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، بىرخىل ئالاھىدە ئومومى ئەدەبىي تىلغا ياكى مەلۇم بىرەر جاي بىلەنلا چەكلىنىدىغان ئومۇمى ئەدەبىي تىلغا ئايلاندۇرغىلى بولمايدۇ. كېيىنكى بىر خىلدىكىسىنى شۇ مەلۇم جايدىن باشقا جايلاردىكى كىتاپخانلار چۈشەنمەي قالىدۇ، بۇنىڭ كەڭرەك تارقىلىشى ئۈچۈن ئالدىنقى خىلىنى قوللىنىش توغرا كەلگەندىمۇ، بىراق ئۇمۇ يەنىلا ئالاھىدە بىرخىل ئومۇمى ئەدەبىي تىل بولۇپ قالىدۇ ـ دە، يېزىق ئەدەبىي تىلى ئامىللىرىمۇ كۆپىيىپ كېتىدۇ. مەن بىرەر جاي بىلەنلا چەكلىنىدىغان يەرلىك لەھجە قوللىنىشقا قارشى، مەسىلەن رومانلاردا دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان "别说"، "别闹" دىگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى ئالاي، ئەگەر بېيجىڭغا بارمىغان بولسام، چوقۇم "另外去说" "另外捣乱" دىگەن مەنىدە چۈشەنگەن بولاتتىم، ئۇ ھەقىقەتەن بىرقەدەر يېقىن زامان يېزىق ئەدەبىي تىلىدىكى "不要" دىگەن سۆزدەك ئاسان چۈشىنىشلىك ئەمەس. دىمەك، بىر جايدا ئېقىپ تۇرغان ئېغىز تىلىنى، زادىلا ئىلاجى بولماي قالمىسا، قوللىنىشتىن ساقلىنىش كېرەك. «ئەل قىسسە ۋە يەسلى ـ بايان» تەرزىدىكى رومانلارنىڭ يېزىلىش ئۇسلۇبى ناھايىتى تونۇش بولسىمۇ، ئۇلارنى

قوللىنىۋېرىش ھاجەتسىز. مەسىلەن:

"لىن چۇڭ كۇلۇپ تۇرۇپ ئېيتتى: ئەسلىدە سىز تونۇيدىكەنسىز ـ دە،" ۋە "ئەسلىدە تونۇيدىكەنسىز ـ دە. — دىدى لىن چۇڭ كۇلۇپ تۇرۇپ." بۇ 2 مىسالنىڭ كېيىنكىسى قارىماققا ئەجنەبىچىرەك تۇرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە بىز سۆزلىگەن چاغلىرىمىزدا پات ـ پات ئىشلىتىپ قالىمىز، ئاڭلاۋېرىپ "قۇلاققا سىڭىپ" قالغان. شۇنداق بولسىمۇ، جۇڭگولۇقلار رومان ئوقۇيدۇ، شۇڭا ئالدىنقى مىسالنى "كۆزگە تونۇش" دەپ قارايدۇ ـ دە، كىتاپلاردا كېيىنكى مىسالدىكىدەك يېزىش ئۇسلۇبى ئۇچراپ قالسا، ياتتەك تۇيۇلىدۇ. ئىلاجى يوق، ھازىرچە مەددالارنىڭ ئۇسۇلىنى قوللىنىش ۋە لېكىن لوللىقلىرىنى چىقىرىپ تاشلاش، قۇرۇق گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىمۇ ئۇنىڭ چېچىلاڭغۇ قىسىملىرىنى چىقىرىپ تاشلاش، ئاممىنىڭ ئېغىز تىلىدىن كەڭ پايدىلىنىپ ئۇنىڭدىن كۆپچىلىك ئوبدانراق چۈشىنەلەيدىغان سۆز ـ جۈملىلەرنى ساقلاپ قېلىش يولى بىلەن ھېچنىمىگە ئوخشىمايدىغان ئومۇمى ئەدەبىي تىل قىلىۋېلىشقا مەجبۇرمىز. بۇنداق ئومۇمى ئەدەبىي تىل جانلىق بولىدۇ، جانلىق بولۇشنىڭ سەۋەۋى شۇكى، بەزىلىرى ئاممىنىڭ جانلىق ئېغىز تىلىدىن ئېلىنىدۇ، بەزىلىرى شۇنىدىن باشلاپ جانلىق ئاما ئىچىگە سىڭدۈرۈلىدۇ.

ئاخىردا، خېتىڭىزنىڭ تۈگەنچىسىدە كەلتۈرۈلگەن 2 مىسالدىن ناھايىتى مەمنۇن بولدۇم. بىرىنچىدىن، مەن "......ھەتتا ئۆزىدىنمۇ يېقىن كۆرىدۇ" دىگەن سۆزنى "ئۆزىدىنمۇ، باشقىلاردىنمۇ يېقىن كۆرىدىغان ئادەملەر" دەپ تەرجىمە قىلىشتا نېمىسچە، ياپونچە تەرجىمىلىرىدىكى سۆزدىن ئۆدۈلىسىغا تەرجىمە

قىلغان، بۇ ئېھتىمال ئۇلارنىڭ گىراماتىكىسىدا شۇنداق تەلەپ-
پۇزنى "ھەتتا" دېگەن سۆزدەك ئەپچىل ۋە ئېنىق ئىپادىلەپ
بېرەلەيدىغان سۆز بولمىغانلىقىدىن بولسا كېرەك، شۇنىڭ ئۈچۈن
بۇ سۆز ئايلىنىپ يۈرۈپ شۇنداق قامالاشمىغان بىرگەپ بولۇپ
قالغان. ئىككىنچىدىن، "يېڭى......ئادەم" دېگەن جۈملىدىكى
"ئادەم"نى "ئىنسانلار" دەپ تەرجىمە قىلىپ قويۇش مېنىڭ
خاتالىقىم، تولىمۇ تېشىپ كىرىپ كەتكەنلىكىدىن كېيىن بولغان
خاتالىق. لۇشۈننىڭ خاماندىكى ئادەملەرنى كۆرۈپ، ئۇلارنى
ھازىرقى جەڭنىڭ ئادەملىرىدىن قىلىپ يېتىشتۈرمەكچى بولغان.
مەن بۇنى چۈشەنگەن ئىدىم. لېكىن ئۇ "يېڭى......ئادەم"نى
خىيالىغا كەلتۈرگىنىدە، مەن خېلى كۆپ ئويلاندىم: (1) "ئادەم"
سۆزىنىڭ ئەسلىسى ياپونچىغا "ئادىمىزات" دەپ، نېمىسچىسىغا
"Mensch" دەپ تەرجىمە قىلىنغان، ھەممىسى بىرلىك سان،
لېكىن بەزىدە بۇلارنى "ئادەملەر" دەپ چۈشىنىشمۇ مۇمكىن؛
(2) ئۇنىڭ ھازىرلا "يېڭى، ناھايىتى ياخشى، قۇۋۋەتلىك، شەپ-
قەتلىك ئادەم"نىڭ بارلىققا كېلىشىنى ئارزۇ قىلغانلىقى تولىمۇ
بىھۇدە، تولىمۇ قۇرۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۇنىڭ كېلىپ
چىقىشى سودىگەر بالىسى، زىيالى ئىكەنلىكىنى كۆز ئالدىمغا
كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭ كۈرەش قىلىشتىن مەقسىدى سىنىپىي كۈرەش-
تىن كېيىنكى سىنىپسىز جەمئىيەت ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلىپ،
ئۇ تەسەۋۋۇر قىلغان ھازىرقى ئادەملەرنى ئۆزەمنىڭ جۈگۈەن
خاتالىقىم بىلەن بىللە كېلەچەككە يوتكەپ **قويغان** ھەمدە
"ئادەملەر"گە — ئىنسانلارغا ئايلاندۇرۇپ **قويغان**. سىز بۇنى
كۆرسىتىپ بېرىشتىن ئىلگىرى، مەن تېخى بۇ **چۈشەنچەمنى**

قالتىس جايىدا دەپ ئويلاپ يۈرەتتىم. بۇنى كىتابخانلار ئالدىدا
دەرھال تۈزىتىدىغانلىقىمنى ئېلان قىلىمەن.

ئومۇمەن، بۇ يىل قانداقلا بولمىسۇن بۇ خاتىرە تېشى بولغان
رومانىنى بۇ يەردىكى كىتابخانلارغا سوغا قىلدىم. تەرجىمە قىلىش
ۋاقتىدا ۋە باستۇرۇش ۋاقتىدا، بىر مۇنچە قىيىنچىلىقلارنى تارتقان
ئىدىم، ھازىر بۇ قىيىنچىلىقلار ئەس-خاتىرەمدىن چىقىپمۇ كەتتى،
لېكىن ھەقىقەتەن سىز ئۆز خېتىڭىزدا يازغىنىڭىزدەك، ئۇنى ئۆز
ئوغلۇمدەك ياخشى كۆرىمەن ۋە ئۇنىڭ سەۋىيىسى بىلەن ئوغلۇم-
نىڭ ئوغلىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرىمەن. «تومۇر ئېقىن»نىمۇ
ناھايىتى ياخشى كۆرىمەن. بۇ 2 رومان قوپاللىراق ئىشلەنگەن
بولسىمۇ، لېكىن كەلسە-كەلمەس قىلىپ بولۇشچە ئىشلەنگەن
ئەمەس؛ ئۇلاردىكى پولاتتەك ئادەملەر ۋە قانلىق كۈرەشلەر
ئالدىدا، غەمگۇزار-كېسەلچان مىرزىلارنى ۋە ناز-كەرەشمە
بىلەن تىتاڭلاپ يۈرىدىغان سەتەڭلەرنى بولۇشىچە تەسۋىر-
لىگەن ئاتالمىش "گۈزەل ئەسەر"لەر ھېچنىمىگە ئەرزىمەس
پۇچەك نەرسە بولۇپ قالىدۇ. مەنىمۇ سىزگە ئوخشاشلا، بۇنى
كىچىككىنە بىرغەلىبە دەپلا قارايمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن كوپرەك
ئادەمنىڭ ھەمكارلىشىپ تېخىمۇ كۆپ تونۇشتۇرۇشىنى، ھېچبول-
مىغاندا بۇندىن كېيىنكى 3 يىل ئىچىدە گىراژدانلار ئۇرۇشى
دەۋرىنىڭ ۋە قۇرۇلۇش دەۋرىنىڭ خاتىرىسى بولۇپ قالغان
ئەدەبىي كىتابلاردىن 8 - 10 خىلىنىڭ تونۇشتۇرۇلۇشىنى، بۇندىن
باشقا پرولېتارىيات ئەدەبىياتى دەپ ئاتالسىمۇ، لېكىن ئۇششاق
بۇرژۇئازىيىنىڭ بىر تەرەپلىمە قاراشلىرىدىن (مەسىلەن، ھىنرى
باربۇسىنىڭ) ۋە كاتولىك سوتسىيالىزىمى كۆز قارىشىدىن

(مەسلەن: سىنكلىرنىڭ) خالى بولالمىغان ۋەكىللىك خاراكتېردىكى ئەسەرلەرنىڭ جىددى تەنقىت بەرگەن هالدا ياخشىلىغى نەدە، يامانلىغى نەدە، سېلىشتۇرۇپ پايدىلىنىش ئۈچۈن تەھلىل ۋە جىددى تەنقىت قوشۇلغان هالدا تەرجىمە قىلىنىشىنى ئارزۇ قىلىمەن. شۇنداق بولغاندا، كىتاپخانلار كوز قاراشلىرى كۈندىن-كۈنگە روشەنلىشىش بىلەنلا قالماستىن، يېڭى ئىجاتكارلارمۇ توغرا ئۈلگىگە ئىگە بولالايدۇ.

لۇشۈن

(1931-يىل 12-ئاينىڭ 28-كۈنى)

لۇشۈن تەرجىمە قىلغان، يازغان كىتاپلارنىڭ تىزىمى

1921-يىل

«ئىشچى سۋىرىوۋ» (روسىيىلىك M. ئارىسباشىۋ يازغان، پوۋېست. تىجارەت باسمىخانىسى نەشر قىلغان «ئەدىبىي تەتقىقات جەمىيىتى مەجمۇئەلىرى»نىڭ بىرسى؛ كېيىن «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتىنىڭ قولىغا ئۆتۈپ، «نامسىز مەجمۇئەلەر»نىڭ بىرى سۈپىتىدە نەشر قىلىنغان. هازىر مەتبە نۇسخىسى يوق.)

1922-يىل

«بىر ياشنىڭ چۈشى» (ياپونىيىلىك ۋۇجى شياۋلۇشىدۇ يازغان دىراما. تىجارەت باسمىخانىسى نەشرقىلغان «ئەدىبىي تەتقىقات جەمىيىتى مەجمۇئەلىرى»نىڭ بىرسى؛ كېيىن «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتى «نامسىز مەجمۇئەلەر»نىڭ بىرى سۈپىتىدە نەشر قىلغان، هازىر مەتبە نۇسخىسى يوق.)

«ئېروشىنكو چۆچەكلىرى» (تىجارەت باسمىخانىسى نەشر-قىلغان «ئەدىبىي تەتقىقات جەمىيىتى مەجمۇئەلىرى»نىڭ بىرسى).

1923 - يىل

«ھالىرەك بۇلۇت» (روسىيىلىك V. ئېروشىنكو يازغان چۆچەك دىراما. «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتى نەشر قىلغان «نامسىز مەجمۇئەلەر»نىڭ بىرسى.)

«چۇقان» (ھېكايىلەر توپلىمى، 1918 — 1922 - يىللىرى يېزىلغان، جەمى 14 پارچە. نەشر قىلىنىشى يۇقۇرىدىكىگە ئوخشاش.)

«جۇڭگو ھېكايىلىرىنىڭ قىسقىچە تارىخى»، بىرىنچى قىسمى (بېيجىڭ داشۆي ئەدەبىيات بۆلۈمىنىڭ تۈزىتىلگەن كونسپېكتى. نەشر قىلىنىشى يۇقۇرىدىكىگە ئوخشاش.)

1924 - يىل

«دەرت - ھەسرەتنىڭ سىمۋولى» (ياپونىيىلىك چۇچۇەنبەيسۇك يازغان ئىلمىي ماقالا. «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتى نەشر قىلغان «نامسىز مەجمۇئەلەر»نىڭ بىرسى.)

«جۇڭگو ھېكايىلىرىنىڭ قىسقىچە تارىخى»، ئىككىنچى قىسمى (نەشر قىلىنىشى يۇقۇرىدىكىگە ئوخشاش. كېيىن بىرىنچى قىسمىغا قوشۇپ بىر تومغا ئايلاندۇرۇلغان.)

1925 - يىل

«ئىسسىق شامال» (1918 - يىلدىن 1924 - يىلغىچە يېزىلغان قىسقا مۇلاھىزىلەر. نەشر قىلىنىشى يۇقۇرىقىغا ئوخشاش.)

1926 - يىل

«تېڭىرقاش» (ھېكايىلەر توپلىمىنىڭ 2 - قىسمى، 1924 — 1925 - يىللىرى يېزىلغان، جەمى 11 پارچە. نەشر قىلىنىشى يۇقۇرىقىغا ئوخشاش.)

«سايىۋەن» (قىسقا مۇلاھىزىلەر توپلىمىنىڭ 2 - سى، 1925 - يىلى يېزىلغان. نەشر قىلىنىشى يۇقۇرىقىغا ئوخشاش.)

«سايىۋەن — داۋامى» (قىسقا مۇلاھىزىلەر توپلىمىنىڭ 3 - سى، 1926 - يىلى يېزىلغان. نەشر قىلىنىشى يۇقۇرىقىغا ئوخشاش.)

«ھېكايىلەر توغرىسىدىكى كونا رىۋايەتلەردىن خاتىرىلەر» (كونا ئەسەرلەردىن تەرمە؛ دىلىللايدىغان ماقالىلارمۇ بار. نەشر قىلىنىشى يۇقۇرىقىغا ئوخشاش.)

«پىل چىشى مۇنارىدىن چىققان» (ياپونىيىلىك چۇچۇەنبەيسۇك يازغان پارچە خاتىرىلەردىن تاللاپ تەرجىمە قىلىنغان، «نامسىز تەھرىرات» نەشر قىلغان «نامسىز مەجمۇئەلەر»نىڭ بىرسى؛ ھازىر «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتىنىڭ ئىختىيارىدا.)

1927 - يىل

«قەۋرە» (1907 - يىلدىن 1925 - يىلغىچە يېزىلغان ئىلمىي ماقالاۋە پارچە خاتىرىلەر. «نامسىز تەھرىرات» نەشر قىلغان؛ ھازىر مەتبە نۇسخىسى گورودە، نەشر قىلىش مۇمكىن ئەمەس.)

«كەچتە ئۈزۈلگەن سەھەر غۇنچىسى» (10 پارچە ئەسلىمە. «نامسىز تەھرىرات» نەشر قىلغان «نامسىز يېڭى توپلاملار»نىڭ بىرسى. ھازىر مەتبە نۇسخىسى گورودە؛ «شىمال يېڭىلىقلىرى»

نەشرىياتى باشقىدىن تىزىپ باسماقتا.)

«تاك، سۈك ئاساتىرلىرى»، 10 جىلد (نەزمە ۋە دىيىللار. «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتى نەشر قىلغان)

1928-يىل

«كىچىك يۈھەننا» (گوللاندىيىلىك F. ۋان ئېدېن يازغان چۆچەك. «نامسىز تەھرىرات»نەشر قىلغان «نامسىز مەجمۇئەلەر»نىڭ بىرسى. ھازىر مەتبە نۇسخىسى گورودە، نەشر قىلىش مۇمكىن ئەمەس.)

"ياۋا گىيا"(نەسرى نەزمە. «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتى نەشر قىلغان.)

«خالاس» (قىسقا مۇلاھىزىلەر توپلىمىنىڭ 4-سى، 1927-يىلى يېزىلغان. نەشر قىلىنىشى يۇقۇرقىغا ئوخشاش.)

«تەپەككۇر، تاغۇ-دەريالار، ئادەملەر» (ياپونىيىلىك خېجىيە نيۇپۇ يازغان پارچە خاتىرىلەردىن تاللاپ تەرجىمە قىلىنغان. نەشر قىلىنىشى يۇقۇرقىغا ئوخشاش. ھازىر مەتبە نۇسخىسى يوق.)

1929-يىل

«تام تۈۋىدىكى تەرجىملەر» (روسىيە ۋە ياپونىيە يازغۇچىلىرىنىڭ، تەنقىتچىلىرىنىڭ مۇھاكىملىرى. نەشر قىلىنىشى يۇقۇرقىغا ئوخشاش.)

«يېقىنقى زامان تەسۋىرىي سەنئەت تارىخى ئېقىمى توغرىسىدا» (ياپونىيىلىك بەنخېگىنسۇي يازغان. نەشر قىلىنىشى

يۇقۇرقىغا ئوخشاش.)

«لۇگۇ خۇگىيېرنىڭ رەسىملىرىدىن تاللانما» (بېغىشلىما سوزىمۇ تەرجىمە قىلىنغان. «سەھەر غۇنچىسى» تەھرىراتى نەشر قىلغان «سەنئەت گۈلزارلىقىنىڭ سەھەر غۇنچىسى»نىڭ بىرسى. ھازىر مەتبە نۇسخىسى يوق.)

«پۈرولېتارىيات ئەدەبىياتىنىڭ نەزىرىيىسى ۋە ئەمەلىيىتى» (ياپونىيىلىك پىيەنشاڭشىڭ يازغان. «ئەزىم دەريا» كىتاپخانىسى نەشر قىلغان «ئەدەبىيات-سەنئەت نەزىرىيىسىگە دائىر رىسالەلار»نىڭ بىرسى.)

«سەنئەت توغرىسىدا» (سوۋېت ئىتتىپاقلىق A. لۇناچارىسكى يازغان. نەشر قىلىنىشى يۇقۇرقىغا ئوخشاش.)

1930-يىل

«سەنئەت توغرىسىدا» (روسىيىلىك G. پلېخانوپ يازغان. «نۇرلۇق جۇڭگو» نەشرىياتى نەشر قىلغان «ئىلمىي سەنئەت نەزىرىيىسىگە دائىر مەجمۇئەلەر»نىڭ بىرسى.)

«ئەدەبىيات-سەنئەت ۋەتەنقىت» (سوۋېت ئىتتىپاقلىق لۇناچارىسكىنىڭ مۇھاكىملىرى ۋە نۇتۇقلىرى. «كوپۇك» كىتاپخانىسى نەشر قىلغان شۇ نامدىكى مەجمۇئەلەرنىڭ بىرسى.)

«ئەدەبىيات-سەنئەت سىياسىتى» (سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەدەبىيات-سەنئەت توغرىسىدىكى يىغىنلىرىنىڭ خاتىرىلىرى ۋە قارارلىرى. يۇقۇرقىغا ئوخشاش.)

«ئوكتەبىر» (سوۋېت ئىتتىپاقلىق A. ياكوۋلېۋ يازغان رومان. «مۇقەددەس ئەل نۇرى» تەھرىراتى قوبۇل قىلغان «ھازىرقى

زامان ئەدەبىيات ـ سەنئىتىگە دائىر مەجمۇئەلەر»نىڭ بىرسى، هازىر تېخى بېسىلىپ چىقمىدى.)

1931 ـ يىل

«دورا ئۇسۇملۇكلىرى» (ياپونىيىلىك يىمىدافۇ يازغان. تىجارەت باسمىخانىسى قوبۇل قىلىپ، «تەبىئەت دۇنياسىدا» پارچىلاپ چىقىرىۋاتىدۇ.)

«تارمار» (سوۋېت ئىتتىپاقلىق A. فادېيېۋ يازغان رومان. «3 بىكار» كىتابخانىسى نەشر قىلغان.)

تەرجىمە قىلىنغان ۋە يازغانلىرىدىن باشقا، سېلىشتۇرۇپ توغرىلىغانلىرى

تاڭ دەۋرىدىكى ليۇ شيۇننىڭ «گۇاڭدۇڭ موجىزىلىرى»، 3 جىلد (تاڭ، سۇڭ زامانلىرىدىكى كاتولوكلارغا ئاساسەن «يۈكلىپ دىۋانى» سېلىشتۇرۇپ كورۇلگەن ھەممە چالىسى تولدۇرۇلغان. بېسىلمىدى.)

ۋېي دەۋرىدىكى ھوكۇما جۇگسەننىڭ «جىكاڭ ئەسەرلىرى»، 10 جىلد (مىڭ دەۋرىدىكى مەجمۇئەخانا كوچۈرمە نۇسخىسى سېلىشتۇرۇپ كورۇلگەن ھەممە چالىسى تولدۇرۇلغان. بېسىلمىدى.)

رەتلىگەنلىرى

«قەدىمقى ھىكايىلەردىن قىزىلىملار»، 36 جىلد (جۇ دەۋرىدىن

سۇي دەۋرىگىچە چىچىلىپ يۈرگەن ھىكايىلەرنى رەتلىگەن. بېسىلمىدى.)

شيې چېڭنىڭ «كېيىنكى خەن تارىخى»دىن رەتلەنگەن 5 جىلد (ۋاڭ ۋېنتەي رەتلىگەن نۇسخىدىن كوپ. بېسىلمىغان.)

تەھرىرلىگەنلىرى

«دەشت ـ باياۋان» (ھەپتىلىك ژورنال. بېيجىڭدا چىقىدىغان «جىڭباۋ» گېزىتىگە قوشۇپ تارقىتىلغان؛ كېيىن نەشرىدىن توختىغان.)

«تىل رىشتىسى» (ھەپتىلىك ژورنال. بېيپىڭدە مەنى قىلىنغاندىن كېيىن شاڭخەيگە كوچۈرۈپ بېرىپ، 4 ـ جىلدتىن 5 ـ جىلدنىڭ يېرىمىغىچە چىقىرىلغان. «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتى نەشر قىلغان، كېيىن نەشر قىلىنماس بولغان.)

«ئۇركەش» (1 ـ جىلد 1 ـ ساندىن 2 ـ جىلد 5 ـ سانىغىچە چىقىرىلغاندىن كېيىن توختىتىلغان. «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتى نەشر قىلغان.)

«ئەدەبىيات ـ سەنئەت توغرىسىدا تەتقىقات» (پەسىللىك ژورنال. پەقەت 1 ـ سانىلا چىقىرىلغان. «ئەزىم دەريا» كىتابخانىسى نەشر قىلغان.)

تاللاپ بېكىتكەنلىرى، ئىملاسىنى كورۇپ بەرگەنلىرى

«يۈرتۇم» (شۇي چىڭۋېن يازغان ھىكايىلەر توپلىمى. «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتى نەشر قىلغان «ئارىلاش مەجمۇئەلەر»نىڭ بىرى).

«دىل قىدىرىش» (چاقچۇك يازغان زاۋېنلار توپلىمى. يۇقۇرقىغا ئوخشاش.)

«گىرىمسان چۈش» (شاڭ پېيلياڭ يازغان ھېكايىلەر توپلىمى. يۇقۇرقىغا ئوخشاش.)

«ئۇنتۇلغان دەريا سۈيى» (جېنۇۋنىڭ شېئىرلار تاللانمىسى. «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتى نەشر قىلغان.)

سېلىشتۇرۇپ كورگەنلىرى، ئىملاسىنى كورۇپ بەرگەنلىرى

«سوۋېت روسىيىسىدىكى ئەدىبىي مۇنازىرە» (سوۋېت ئىتتىپاقىلىق چۇشاك ۋە باشقىلارنىڭ مۇھاكىمىلىرى، قوشۇمچە «پلېخانوپ ۋە سەنئەت مەسىلىسى»؛ رېن گوجېڭ تەرجىمە قىلغان. «شىمال يېڭىلىقلىرى» نەشرىياتى نەشر قىلغان «نامسىز مەجمۇ-ئەلەر»نىڭ بىرسى.)

«12» (سوۋېت ئىتتىپاقىلىق A. بلوك يازغان داستان، خۇشياۋ تەرجىمە قىلغان؛ يۇقۇرقىغا ئوخشاش.)

«ئەركىنلىك ئۇچۇن كۇرەش دولقۇنى» (روسىيىلىك A. دانچېنكو ۋە باشقىلار يازغان ھېكايىلەر توپلىمى، دۇڭ چيۇفاڭ تەرجىمە قىلغان. يۇقۇرقىغا ئوخشاش.)

«باتۇر يۇھەننا» (ۋېنگرىيىلىك فىتوفى. ساندور يازغان خەلق داستانلىرى. سۇن يۇڭ تەرجىمە قىلغان. «كول مەنزىرىسى» نەشرىياتى نەشر قىلغان.)

«ھاۋا ئانا خاتىرىسى» (مارك. تۋېن يازغان ھېكايە، لى لەن تەرجىمە قىلغان. «كول مەنزىرىسى» نەشرىياتى نەشر قىلغان «دۇنياۋى مەشھۇر ئەدىبىي ئەسەرلەرنىڭ تەرجىمە مەجمۇ-

ئەلىرى»نىڭ بىرسى.)

كورۇپ بەرگەنلىرى

«2 - ئاي» (رۇشى يازغان پوۋېست. «سەھەر غۇنچىسى» تەھرىراتى نەشر قىلغان. ھازىر مەتبە نۇسخىسى يوق.)

«ئازغىنە 10 يىل» (يې يۇڭچېڭ يازغان رومان. «باھار دولقۇنى» نەشرىياتى نەشر قىلغان.)

«كەمبەغەل» (روسىيىلىك F. دوستويېۋسكى يازغان رومان. ۋېي سۇڭفۇ تەرجىمە قىلغان. «نامسىز تەھرىرات» نەشر قىلغان «نامسىز مەجمۇئەلەر»نىڭ بىرسى.)

«قارا چۇمپەردىلىك ئادەم» (روسىيىلىك L. ئاندرىيېۋ يازغان دىراما. لى جىيې تەرجىمە قىلغان. يۇقۇرقىغا ئوخشاش.)

«قىزىل كۇلكە» (چيەنرېن يازغان ھېكايە، مېيچۇەن تەرجىمە قىلغان. تىجارەت باسمىخانىسى نەشر قىلغان.)

«كىچىك فېوتېر» (ۋېنگرىيىلىك H. زىل. مىرون يازغان چۆچەك؛ شۈي شيا تەرجىمە قىلغان. «سەھەر غۇنچىسى» تەھرىراتى نەشر قىلغان. ھازىر مەتبە نۇسخىسى يوق.)

«تەرەققىيات ۋە چېكىنىش» (جۇ جيەنرېن تەرجىمە قىلغان بىئولوگىيىگە دائىر مۇھاكىمىلەر تاللانمىسى. «نۇرلۇق جۇڭگو» باسمىخانىسى نەشر قىلغان.)

«فائۇست ۋە شەھەر» (سوۋېت ئىتتىپاقىلىق A. لۇناچارىسكى يازغان دىراما، رۇشى تەرجىمە قىلغان. «مۇقەددەس ئەل نۇرى» نەشرىياتى نەشر قىلغان «ھازىرقى زامان ئەدەبىيات-سەنئىتىگە دائىر مەجمۇئەلەر»نىڭ بىرسى.)

«تىنچ دون» (سوۋېت ئىتتىپاقىلىق M. شولوخوۋ يازغان رومان، 1 ـ قىسمى، خې پېي تەرجىمە قىلغان. يۇقۇرقىغا ئوخشاش.)

«14 ـــ 69 ـ زەرەھلىي پويىز» (سوۋېت ئىتتىپاقىلىق V. ئىۋانوۋ يازغان ھىكايە. شى خېڭ تەرجىمە قىلغان، يۇقۇرقىغا ئوخشاش. نەشردىن چىقمىغان.)

نەشر قىلغانلىرى

«‹سېمېنت›نىڭ رەسىملىرى» (گېرمانىيىلىك C. مېففېرتىنىڭ 10 پارچە ياغاچ ئويما رەسىمى. كوللوتىپ باسمىسى)

«تومۇر ئېقىن» (سوۋېت ئىتتىپاقىلىق A. سىرافىموۋىچ يازغان رومان. ساۋجىڭخۇا تەرجىمە قىلغان.)

«تومۇر ئېقىنىنىڭ رەسىملىرى» (سوۋېت ئىتتىپاقىلىق I. بىسكىلىيىۋنىڭ 4 پارچە ياغاچ ئويما رەسىمى. بېسىلىۋاتقاندا ۋەيرانچىلىقتا ئۇچرىغان.)

مەن تەرجىمە قىلغان، يازغان كىتاپلارنى جىڭسۇڭ ماڭا تىزىملاپ بەرگەن ۋە «لۇشۇن ۋە ئۇنىڭ ئەسەرلىرى توغرىسىدا»غا كىرگۈزگەن ئىدى، لېكىن تولۇق ئەمەس ئىكەن. بۇ نوۋەت پارچە تەسىراتنامىلىرىمنى رەتلەش مۇناسىۋىتى بىلەن، ئۆزەمگە ئالاقىدار بولغان كىتاپلار قاچىلانغان ساندۇقنى ئېچىپ، يۇقۇرقىدەك باشقا بىر تىزىمنى تەييارلىدىم①.

بۇنى «3 بىكار» توپلىمىنىڭ ئاخىرىغىمۇ كىرگۈزۈپ قويىماقچىمەن، بۇنىڭدا ئۆزەمنى، باشقىلارنىمۇ كۆزدە تۇتتۇم. تىزىم بويىچە قارىغاندا، ئوتكەن ئون يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە سەرپ قىلغان كۈچۈم ھەقىقەتەن ئاز ئەمەس؛ باشقىلارنىڭ تەرجىمىلىرىنى، ئەسەرلىرىنى تەھرىرلەپ ـ سېلىشتۇرۇشتىمۇ ھەرپىمۇ ـ ھەرپ كوردۇم، ھەرگىز چالا ـ بۇلا كورۇش بىلەن ئوتكۈزۋېتىپ، ئاپتورلارنىڭ ۋە كىتاپخانىلارنىڭ كوزىنى بويايدىغان ئىشنى قىلمىدىم، شۇ تەرجىمە ۋە ئەسەرلەردىن پايدىلىنىۋالاي دىگەن نىيەتتىمۇ بولمىدىم. بۇ ئىشلارنى "بىكار" چىلىق سەۋىۋى بىلەن ئىشلىدى دىگەن گەپلەر بولدى، لېكىن ئۇ چاغلاردا كۈنىگە 8 سائەت ۋاقىتىمنى تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈچۈن سېتىشقا مەجبۇر بولدۇم؛ تەرجىمە قىلىش ۋە تەھرىرلەپ سېلىشتۇرۇش ئىشىنى پۈتۈنلەي شۇندىن باشقا چاغدا ئىشلىدىم، كۆن بويى دەم ئالماي ئىشلىگەن چاغلىرىم كوپ بولدى. پەقەت يېقىنقى 4 ـ 5 يىلدىن بۇيان غەيرىتىم ئىلگىرىكىدەك بولماي قالدى.

لېكىن داۋاملىق سەرپ قىلغان ئومرۇم ھەقىقەتەن زايا كەتمىدى. بەزى تەنقىتچىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، قىلغان ئىشلىرىم، قاتتىق جازا بېرىشكە تېگىشلىك جىنايەتمىش. "لەئنەتكەردى" بولۇپ قالغىنىمغىمۇ 4 ـ 5 يىل بولدى، دەسلەپتە "ئەسكى" سانالدىم، كېيىن "جاجىسىنى يىگەن" ھېساپلاندىم، ھەتتا بىرنەچچە مەمەدانىلار ماڭا بىرقانچە تەنە، تەھدىت ۋە "ئانچە ـ مۇنچە ھوزۇرلىنارلىق" "سەمىمى نەسىھەت" قىلغانىمۇ بولدى. شۇنداق بولسىمۇ مەن پۈتۈنلەي ئۇنداق ئويلىمىدىم. مېنىڭچە، مەن ھازىرمۇ ھايات تۇرۇپتىمەن؛ پەقەت ئون

---

① ئەسلى تىزىم بۇ تەرجىمىدە قىسقارتىلدى. ـــ ت.

يىلچە بولاي دىدى، ئىجادىي بىر نەرسە يازمىدىم، ھالبۇكى بەزىلەرنىڭ يەنىلا مېنى "يازغۇچى" دەپ ئاتاپ يۇرگەنلىكى ناھايىتى كۇلكىلىك ئىش.

مەن ئويلايمەنكى، بۇنىڭ بەزى سەۋەپلىرى ئۇزەمدە، بەزى سەۋەپلىرى يېڭى چىققان ياش ھەۋەسكارلاردا. ئۇزەمدىكىسى شۇكى، مەن ھەققەتەن تەرجىمە قىلىشتا، يېزىشتا ئەستايىدىل ئىشلىدىم؛ ماڭا ھۇجۇم قىلغان ئادەملەرنىڭ ئېيتقىنىدەك ئۇستىلىق، پۇرسەتپەرەسلىك قىلغىنىم يوق، مېنىڭ قولۇمدىن چىققان بىرمۇنچە كىتاپلارنىڭ خاسىيىتى ياكى جىنايىتى ئۇستىدە ھازىرچە ئېغىز ئاچماي تۇراي؛ ئۇلارنىڭ ھەممىسى جىنايەت بولۇپ چىققان تەقدىردىمۇ، مەتبۇئات ساھەسىدە خېلى چوڭ بىر توقۇناق بولۇپ قالدى، بۇنى "تېپىپ تاشلاش" ئۇچۇن پۇتىنىڭ خېلى چوڭ ماغدۇرى بولۇشى كېرەك. قۇرۇقتىن-قۇرۇق قىلغان ھۇجۇملىرى ۋاقتىنچە ئاز-پاز ئۇنۇم بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن ھەممىدىن بەتتەر بولغىنى شۇكى، ئۇلارنىڭ ئۇزلىرى خۇددى كولەڭگۇدەك غايىپ بولۇپ كەتتى.

ئەمدى ئۇز قولۇمدىن چىققان كىتاپلارنىڭ تىزىمىغا قاراپ باقسام، ئۇ نەرسىلەر مەزمۇن جەھەتتە خېلىلا پۇچەك ئىكەن. ھەممىدىن يامىنى شۇكى، ئىجادىيەت جەھەتتە ئۇلۇق ئىستىدادىم بولمىغاچقا، تا ھازىرغىچە بىرەر كاتتا ئەسەر يازغىنىم يوق؛ تەرجىمە جەھەتتە چەتئەل تىلىنى ئۇگىنىشكە قۇربىم كەملىك قىلغانلىغى ئۇچۇن، دۇنيا بويىچە مەشھۇر بولغان بىرەر كاتتا ئەسەرنى تەرجىمە قىلىشقا پېتىنالماي، تەلمۇرۇپ تېڭىرقاپ يۇردۇم. يېڭى چىققان ياش ھەۋەسكارلارمېنىڭ ئەكسىچە ئىش

قىلىدىغان بولسا، مېنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش بىلەنلا قالماستىن، بەلكى دەرھال مەندىن ئۇزۇپ كېتىدۇ. لېكىن شىخۇ كولى بويىدا چىڭقىلىپ توقۇپ چىققان قانداقتۇ ئاجايىپ بىر يېڭى شېئىرنى تەشۋىق قىلىش بىلەنلا بولۇپ كېتىش، چەتئەللەرگە بېرىۋېلىپ بىرەر مىليون سوزلۇك رومان يېزىش جانغا ئەسقاتمايدۇ. چۇنكى گەپ تولىمۇ چوڭ بولۇپ كەتسە ئەمىلىيەتكە ئۇيغۇنلاشمايدۇ، ئىنتىلىش تولىمۇ يۇكسەك بولۇپ كەتسە، پىكىرنى بىر يەرگە يىغقىلى بولمايدۇ، بۇنىڭدىن پەقەت كىشىنى ھەيران-ھەس قالدۇرىدىغان قۇرۇق خەۋەر تارقاتماقتىن باشقا پايدا چىقمايدۇ؛ جىمجىت كېچىدە خىيال سۇرۇپ ئولتۇرۇپ، خىياللىرىمنىڭ تېگىگە يېتەلمىگەنلىگىمنى سېزىپ، ئىچىم تىتىلداپ كەتتى، شۇ ھالدا قارا كولەڭگىنىڭ خۇددى ناھايىتى يوغان "پۇتىلكاشاڭ تاش" تەك ئالدىمدا تۇرغانلىغىغا بىردىنلا كوزۇم چۇشتى.

ماڭا شەخسى مەنپەئەتىنى كوزلەپ ئەمەس، چوڭ مەقسەتلەرنى كوزلەپ تۇرۇپ ھۇجۇم قىلىشسا، مەيلى قانداق ئۇسۇلنى ئىشلەتسە ئىشلەتسۇن، مەن ھەرگىز چىشىمنى يېرىپ زارلانمايمەن. لېكىن قەلەم بىلەن جەمىيەتكە قەدەم قويۇش ئارزۇسىدا بولۇپ يۇرگەن ياشلارغا، ئۇزەمنىڭ بىرنەچچە يىللىق تەجرىبەمگە ئاساسەن، سەمىمى كوڭلۇم بىلەن كويۇپ-پىشىپ مۇنداق نەسىھەت قىلغۇم بار: بىرەر-يېرىم يىل ۋاقىت ئىچىدە، بىرنەچچە پارچە ماقالا يېزىش ياكى بىرنەچچە سان ژورنال چىقىرىش بىلەنلا مىسلى كورۇلۇپ باقمىغان ئۇلۇق توھپە يارىتىمەن دىگەن خىيالدا بولماي، داۋاملىق (!) تىرىشىش كېرەك. يەنە بىرى: باشقىلارغا ھەدەپ كوز يۇمۇپ، ئۇلارنىمۇ

ئۆزگە ئوخشاش سەمەرسىز قىلىپ قويۇشنىڭلا كويىدا يۈرمەي، دەست تۇرغان ئالدىنقى ئادەملەردىن ئۆزۈپ، ئۇلاردىنمۇ بەستلىك بولۇش كېرەك. مەيدانغا يېڭى چۈشكەن چاغدا، گودەكلىك ۋە نادانلىق ھېچگەپ ئەمەس، لېكىن داۋاملىق(!) ئۆسكەن ياخشى. ئەدەبىيات ـ سەنئەت نەزىرىيىسىنى بىلمەي تۇرۇپ، پىتنە ـ ئىغۋا پەيدا قىلىدىغان تەقرىزلەرنى خالىغىنىچە ئوتتۇرىغا چىقىرىش، ئۆزىدىن باشقىلارنى قۇرۇق گەپ بىلەن ھالاك قىلىدىغان قىسقا ئەنزارلارنى يېزىش، بىرنەچچە چوچەكنى تەرجىمە قىلىش بىلەنلا باشقا ھەممە تەرجىملەرنى يوققا چىقارماقچى بولۇش، تېگى ـ تەكتىدىن ئالغاندا، ئۆزى ئۈچۈنمۇ، ئۆزگە ئۈچۈنمۇ "ئېچىنارلىق پايدىسىز ئەجرە قىلىش" بولۇپ ھېساپلىنىدۇ، "ئەقىل دۈمبىسىگە ئوتۇپ قالغان" دىگەن گەپ ئەنە شۇ.

"ئىلغار ياش"لار ماڭا تىل ۋە قەلەم نەشتەرلىرى بىلەن ھۇجۇم قىلىۋاتقاندا، مەن "تېخى 50 كە كىرمىگەن" ئىدىم، ھازىر بولسا يېشىم ھەقىقەتەن 50 تىن ئېشىپ كەتتى. رېنان (E. Renan) نىڭ ئېيتىشىچە، ئادەم بىرئاز ياشانغاندا، مىجەزى چۈس بولۇپ قالىدىكەن. مەن بۇنداق ئاجىزلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا بارلىق كۈچۈم بىلەن تىرىشماقچىمەن. چۈنكى ئېنىق چۈشىنىمەنكى، دۇنيا ھەرگىز مەن بىلەن بىللە ئۆلۈپ كەتمەيدۇ، ئۈمىت كېلەچەكتە. لېكىن چىراق تۈۋىدە يالغۇز ئولتۇرغىنىمدا، باھار كېچىسى ماڭا ناھايىتى خۇنۇك تۇيۇلدى، شۇ جىمجىتلىق ئىچىدە مۇشۇنداق گەپلەرنى يېزىپ قويدۇم.

(1932 ـ يىل 4 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى؛ لۇشۈن، شاڭخەينىڭ شىمالىدىكى تۇرالغۇمدا)

تەرجىمە توغرىسىدا

بۇ يىل "مىللى مال يىلى" بولۇپ قالدى، "ئامېرىكا بۇغدىيى"دىن باشقا، ئاز ـ پاز ئەجنەبىلىك پۇرىقى چىقىپ تۇرىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى يوقىتىلماقچى. سىچۇەندە، ئەمىر ـ پەرمانغا بىنائەن، كوچىدىكى ئادەملەرنىڭ ئۇزۇن يەكتەكلىرى قايچا بىلەن كېسىپ تاشلىنىۋاتقان بولسىمۇ، شاڭخەيدىكى بىر سەخى ياۋروپاچە كىيىمدىن بىزار بولۇپ، پاۋزى (يەكتەك) ئۈستىگە ماگۇا (كەمزۇل ياكى جىلىتكە) كىيىشنى سېغىنىپ يۈرمەكتە. تەرجىمىگىمۇ پىشكەللىك يەتمەكتە، ئۇنىڭغا "قاتمال تەرجىمە"، "قالايمىقان تەرجىمە" دىگەن تومتاق قاشقا چاپلىنىپ قالدى. لېكىن مېنىڭ بىلىشىمچە، بۇ "تەنقىدچى"لەر يەنە بىر تەرەپتىن "ياخشى تەرجىمە" قىلغۇچىلارنىمۇ ئارزۇ قىلىشماقتا، ئەمما ئۇنداق تەرجىمانلارنىڭ بىرىمۇ يوق.

ئىجادىيەت ئۆز ئادەملەر ئۈچۈن تەرجىمىدىن يېقىملىق، چۈشىنىشلىك بولىدۇ؛ لېكىن سەللا بىخەستىلىك قىلىنىدىغان بولسا، "قاتمال ئەسەر"، "قالايمىقان ئەسەر" دىگەندەك نۇقسانلار ئاسانلا پەيدا بولۇپ قالىدۇ، بۇنداق نۇقسانلار تەرجىمىدىنمۇ بەتتەر يامان بولىدۇ. بىزنىڭ مەدەنىيەتتە ئارقىدا قالغانلىغىمىزدا گەپ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، ئىجادىيەت كۈچىمىزمۇ، دەرۋەقە،

ئەجنەبى شەيتانلارنىڭكىگە يەتمەيدۇ، ئەسەرلىرىمىزنىڭ ئۇلارنىڭكىگە قارىغاندا ئاجىزراق بولۇشى مۇقەررەر، ھەتتا چەتئەللەرنىڭكىگە پات-پات تەقلىت قىلىشىمۇ توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تەرجىمە بىلەن ئىجادىيەتنى تەڭ تەشەببۇس قىلىشىمىز كېرەك، ھەرگىز بۇلارنىڭ بىرىنى بېسىپ، يەنە بىرىنى يەنى ئىجادىيەتنى بىردەملىك ئەركە-نايناقتا ئايلاندۇرۇپ قويۇپ، بولۇشىغا قويۇۋېرىپ ئاجىزلاشتۇرۇپ قويماسلىقىمىز كېرەك. ھازىرمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، بۇنىڭدىن ئىلگىرى قايسى بىر يىلى چەتئەل ماللىرىنى چەتكە قېقىش يىلى بولغان ئىدى، شۇ چاغدا مىللى مالچىلار چەتئەللەرنىڭ چىش پاروشوگىنى ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ قۇتىسىنى بوشىتىپ، ئىككى قۇتىسىنى ئۈچ قۇتىغا ئايلاندۇرۇپ، مىللى مال دېگەن ماركىنى چاپلىغان، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى سېتىۋالغان ئادەملەر 3 تىن بىر قىسمىنى زىيان تارتقان؛ ئىسسىقلىق تاشقاندا ئىشلىتىدىغان بىر خىل سۇيۇق دورىمۇ بار ئىدى، ئۇنىڭ كورۇنۇشى ئەجنەبىلەرنىڭكىگە پۈتۈنلەي ئوخشايتتى، لېكىن باھاسى يېرىم ھەسسە ئەرزان ئىدى، ئەمما ئۇنىڭ شۇنداق بىر چوڭ كەمچىلىكى بار ئىدىكى، ئۇنى سۈركىگەندىن كېيىن زادىلا پايدا قىلمايتتى، دېمەك ئۇنى سېتىۋالغان ئادەملەر پۈتۈنلەي زىيان تارتاتتى.

تەرجىمىگە ئەھمىيەت بېرىپ، ئۇنى ئۈلگە قىلىش، ئەمەلىيەتتە، ئىجادىيەتكە تۈرتكە ۋە ئىلھامچى بولىدۇ. لېكىن بۇندىن بىر نەچچە يىل ئىلگىرى "قاتمال تەرجىمە" گە ھۇجۇم قىلىدىغان "تەنقىتچى"لەر پەيدا بولۇپ، كونا يارىنىڭ ئۈچىنى ئاز-پاز تاتىلاپ قويۇشتى، بۇ ئىشنى خۇددى مەلھەمگە قوشۇلغان

ئىپپاردەك ئەتىۋالاشتى، ئاز بولغىنى ئۈچۈن، ئۆزلىرىچە قەدىرلىك بولىدۇ دەپ ئويلاشقان بولسا كېرەك. بۇ كەيپىياتنىڭ ئەۋج ئېلىشى بىلەن بىر مۇنچە يېڭىدىن باش كوتەرگەن مۇلاھىزىچىلەر بۇ يىل ئېلىپ كېلىنگەن ئەجنەبى ماللارنى كوزىگە ئىلمايدىغان بولدى. ھەربىلەرنىڭ ھەدەپ ئايرۇپىلان سېتىۋالغانلىقىغا، شەھەر خەلقىنىڭ پىداكارلىق بىلەن ئىانە بېرىشلىرىگە قارىغاندا، "ئەدىپ" دېيىلگەنلەر ھەقىقەتەن تولىمۇ ھاماقەت ئادەملەر ئىكەن.

مەن شۇنى تەلەپ قىلىمەنكى، جۇڭگودا بىر مۇنچە ياخشى تەرجىمانلار بولۇشى كېرەك، بۇنىڭغا مۇمكىن بولمىسا، "قاتمال تەرجىمە"نى قوللاش كېرەك. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، جۇڭگودا نۇرغۇن كىتاپخانلار قاتلىمى بار، پۈتۈنلەي كىشىنى ئالدىمايدىغان نەرسىلەر بولسا، ئانچە-مۇنچە بولسىمۇ كىشىلەر ئۇنى قوبۇل قىلىدۇ-دە، بۇ قۇرۇق داستىخاننى يېپىپ قويغاندىن كورە پايدىلىق بولىدۇ. مەن ئۆزەممۇ ئەزەلدىن تەرجىمىدىن مىننەتدارمەن، بېرنارد شاۋنىڭ ئابرويىنىڭ توكۇلۇشى ۋە ھازىر ئوتتۇرىغا قويۇلۇۋاتقان ۋەقەلىك (سيوۋېت) ئىجابىيلىقى توغرىسىدىكى مەسىلىنى ئالسام، بۇ مەسىلىلەرگە ئەجنەبى ماللاردا ئاللىقاچان ئېنىق جاۋاپ بېرىلگەن. ئالدىنقى مەسىلە توغرىسىدا گېرمانىيىلىك كارل ۋىتتۇوگېل (Karl Wittvogel) «بېرنارد شاۋ ھەييار» دېگەن ماقالىسىدا مۇنداق دېگەن —

"شاۋنىڭ پورولېتارىيات ئىنقىلاۋىغا زوقىنىڭ بار-يوقلۇغى موھىم مەسىلە ئەمەس. 18-ئەسىردىكى فرانسىيىنىڭ مەشھۇر پەيلاسوپلىرىمۇ فرانسىيە زور ئىنقىلاۋىنى ئارزۇ قىلغان

ئەمەس. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلار يۈز بېرىشى مۇقەررەر بولغان ئىجتىمائى ئۆزگىرىش ئالدىدىكى مەنىۋى يىمىرىلىشكە يېتەكچىلىك قىلغان موھىم كۈچ ئىدى" (ليۇداجيې تەرجىمىسى «بېرنارد شاۋ شاگىخەيدە»دىن.)

كېيىنكى مەسىلە توغرىسىدا ئېنگېلس مىننا كائۇتسكى (Minna Kautsky، ھازىرقى كائۇتسكىنىڭ ئانىسى)غا يازغان خېتىدە ناھايىتى ئېنىق يوليورۇق بەرگەن، بۇ يوليورۇق ھازىرقى جۇڭگو ئۈچۈنمۇ ناھايىتى ئەھمىيەتلىك —

"بۇنىڭدىن تاشقىرى، ھازىرقىدەك شارائىتتا، رومان ئومۇمەن بۇرژۇئازىيە قاتلىمىدىكى كىتابخانلارغا ئاتالغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، مېنىڭچە، رېال مۇناسىۋەتلەرنى توغرا بايان قىلىپ، ئۇنىڭ ئۈستىنى قاپلىۋالغان ساختا كولەڭگىنى بۇزۇپ تاشلاپ، بۇرژۇئازىيە دۇنياسىنىڭ ئۈمىتۋارلىقىنى تەۋرەتكەن، مەۋجۇت تەرتىپلەرنىڭ مەڭگۇ ھوكۇم سۈرىدىغانلىقى ئۈستىدىن گۇمان پەيدا قىلغان، ئەنە شۇنداق سوتسىيالىستىك خاھىشتىكى ئەدىبىياتمۇ ئۆز ۋەزىپىسىنى تولۇق ئادا قىلغان بولىدۇ—ئاپتور شۇ چاغدا مۇئەييەن ھەل قىلىش چارىسىنى ئوتتۇرىغا قويمىغان بولسىمۇ ياكى ھەتتا ئاپتورنىڭ ئۆزى گايىدا قايسى تەرەپتە تۇرغانلىقىنى ئېنىق بىلدۈرمىگەن تەقدىردىمۇ" (ياپونىيىلىك شاگتىيەن جىنيۇەننىڭ تەرجىمىسى، «ئىدىيە»نىڭ 134 ـ سانىغا بېسىلغان.)

(8 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى)

تەرجىمىنى ئاقلايمەن

بۇ يىل تەرجىمىگە قورشاپ ھۇجۇم قىلىش يىلى بولۇپ قالدى.

بەزىلەر "قاتىمال تەرجىمە" بولۇپ قاپتۇ دىسە، بەزىلەر "قالايمىقان تەرجىمە" بولۇپ قاپتۇ دەيدۇ، بەزىلەر "ھازىر بىرمۇنچە تەرجىمانلار......كىتاپنى ئېچىپلا بىرىنچى قۇردىن باشلاپ تەرجىمىگە كىرىشىپ كېتىدىكەن، ئەسلى ئەسەرنى ئوقۇپ چۈشىنىۋېلىش دىگەن گەپ يوق ئىكەن"، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى ئوقۇغان ئادەم "نىمە دەۋاتقانلىقىنى بىلمەيدۇ" دەيدۇ.

تەرجىمانلار ئىچىدە بۇنداق ھادىسە دەرۋەقە ئاز ئەمەس، بۇ كىسەلنىڭ يىلتىزى "ئالدىنى قولدىن بەرمەسلىك"تە. جۇڭگولۇقلار ئەسلىدىن "ئالدىنى قولدىن بەرمەسلىك"كە ئامراق خەلق، تراموۋايغا چىقىشتا ياكى ئۇنىڭدىن چۈشۈشتە، پويىز بېلىتى سېتىۋېلىشتا، پوچتىغا زاكاز خەت سېلىشتا بىرىش بىلەنلا بىرىنچى بولۇشنى خالايدۇ. تەرجىمانلارمۇ بۇ مىسالدىن خالى ئەمەس. لېكىن كىتاپخانلارنىڭ ۋە كىتاپخانلارنىڭ ئوخشاش بىر ئەسەرنىڭ ئىككى خىل تەرجىمىسىنى قوبۇل قىلغۇدەك ھەپسىلىسىمۇ، قۇدرىتىمۇ يوق؛ ئەگەر بىرەر ئەسەر-

نىڭ بىرخىل تەرجىمىسى بولسىلا، باشقا تەرجىمە نۇسخىسىنى كىتابخانىلار نەشر قىلغىلى ئۇنىمايدۇ، ئۇلار: تەرجىمە قىلىنغان نۇسخىسى ئالىلقاچان چىقىپ بولغان، شۇڭا ئەمدى يەنە بىر خىل تەرجىمە نۇسخىسىنى ئالىدىغان خېرىدار چىقمايدۇ، دەپ ئەندىشە قىلىدىكەن.

بۇ يەردە بىر مىسال كەلتۈرەي: هازىرقى ۋاقىتتادارۋىننىڭ كونا كىلاسسىك ئەسەر بولۇپ قالغان «تۈرلەرنىڭ پەيدا بولۇشى»دىگەن ئەسىرىنىڭ ياپونىيىدە ئىككى خىل تەرجىمىسى بار، ئۇنىڭ ئاۋال نەشر قىلىنغىنىدا خاتالىق كوپ، كېيىن نەشر قىلىنغىنى ياخشى. جۇڭگودا دوكتۇر ماجۈنۋۇنىڭلا تەرجىمىسى بار، لېكىن ئۇنىڭ ئاساسلانغىنى ياپونچە ناچار تەرجىمە قىلىنغان نۇسخا؛ ئۇنى باشقىدىن تەرجىمە قىلىشنىڭ زورۇرىيىتى بار ئىدى. بىراق نەدىمۇ ئۇنى نەشر قىلىشقا ئۇنايدىغان كىتابخانا بولسۇن؟ تەرجىمانىنىڭ ئۆزى مىليونېر باي بولۇپ، ئۆزى بېسىپ چىقارمىغىچە ئامال يوق، بىراق ئۇ تەرجىماننىڭ ئۆزى مىليونېر باي بولىدىغان بولسا، ئۇ باشقىچە چوت سوقىدۇ-دە، تەرجىمە-پەرجىمە دىگەن ئىش بىلەن شۇغۇللانمايدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن، جۇڭگودا تارقىلىشقا كەلسەك، هەقىقەتەنمۇ ناهايىتى تېز غايىپ بولۇپ كېتىدۇ؛ بىرخىل ئىلىم ياكى ئەدىبىيات-سەنئەت جۇڭگوغا تونۇشتۇرۇلىدىكەن، كوپ بولسا بىر يىل، ئاز بولسا يېرىم يىل ئىچىدە، بۇسىمۇ قالمايدۇ. تەرجىمانلىق قىلىش بىلەن جان باقىدىغان تەرجىمانلار ئەگەر تۇجۇپىلەپ-قېتىقىنىپ تەرجىمە قىلىدىغان بولسا، ئۇ تەرجىمە-

سىنىڭ ئايىغىنى چىقىرىپ بولغىچە، جەمىيەتتە ئۇنىڭ هالىنى سۈرۈشتۈرىدىغان ئادەم بولماي قالىدۇ. جۇڭگودا تولستوينىڭ تۈرگېنېۋنىڭ ئەسەرلىرىنى تەرجىمە قىلىپ چىقىرىمىز دىگەن داۋراڭ كوتىرىلگەن ئىدى؛ كېيىن سىنكلېرنىڭ ئەسەرلىرىنى تەرجىمە قىلىپ چىقىرىمىز دىگەن داۋراڭمۇ بولغان ئىدى، لېكىن ئۇلارنىڭ تاللانما ئەسەرلىرىدىن بىرەرسىمۇ چىقمىدى. بولتۇر گومورو ئەپەندىنىڭ شوهرىتى مۇناسىۋىتى بىلەن «ئۇرۇش ۋە تېچلىق» نەشر قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇمۇ كىتابخانىلارنىڭ ۋە نەشرىيات ساهەسىدىكىلەرنىڭ هورۇنلۇغىنى ئوڭشىيالمىغان بولسا كېرەك. ئەهۋال مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، كىتابخانىلارنىڭمۇ، تەرجىمانلارنىڭمۇ، نەشرىياتچىلارنىڭمۇ هەپسىلىسى پىر بولۇشى، دىمەك بۇنداق ئەهۋالنىڭ ئايىغى چىقماسلىغى تۇرغان گەپ.

تەرجىمىنىڭ يارىماسلىغىدىكى جاۋاپكارلىقنىڭ تولىسى ئەلۋەتتە تەرجىمانلاردا؛ لېكىن كىتابخانىلارمۇ ۋە نەشرىياتچىلارمۇ، بولۇپمۇ تەنقىتچىلەرمۇ بىرقىسىم جاۋاپكارلىقنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشى لازىم. هېلىقىدەك شۇم تەقدىردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، توغرا تەنقىت بولۇشى، ناچارلىرىنى كورسىتىپ بېرىشى، ياخشىلىرىنى تەقدىرلىشى لازىم؛ ئەگەر ياخشىلىرى بولمىسا، ياخشىراقلىرى بولسىمۇ مەيلى. بىراق بۇنىڭغا قانداق مۇمكىن بولسۇن: ناچار تەرجىمىلەرنى ئەيىپلىسەك، هامىسىز-جۇرئەتسىز تەرجىمان بولسىغۇ كارايىتى چاغلىق؛ ئەگەر باشقا يولەنچۈگى بار ئادەم بولۇپ قالسا، ئۇ ساڭا قىزىل قالپاقتىن بىرنى كىيگۈزۈپ قويۇپ، جېنىڭنى ئالىدۇ. بۇ ئەهۋال تەنقىتچىلەر-

نىمۇ گەپنى مۇجمەل قىلىشقا مەجبۇر قىلىپ قويىدۇ.

بۇلاردىن باشقا، ھازىر تەرجىمە توغرىسىدىكى ناھايىتى ئومۇملاشقان نارازىلىق شۇكى، بەزىلەر، نەچچە ئون قۇرنى ئوقۇساممۇ چۈشىنەلمىدىم، دەيدۇ. لېكىن تەرجىمىنى پەرق ئېتىشكە توغرا كېلىدۇ. ئەگەر كانتنىڭ «ساپ ئىدراك پىپەنى» دىگەنگە ئوخشاش كىتاپلىرى بولسا، ھەتتا نېمىسلەرمۇ ئەسلى نۇسخىسىنى ئوقۇغاندا، ئەگەر ئۇلار مۇتەخەسسىس بولمىسا، دەرھال چۈشىنىپ كېتەلمەيدۇ. تەبىكى، "كىتاپنى ئېچىپلا بىرىنچى قۇرىدىن باشلاپ تەرجىمىگە كىرىشىپ كېتىدىغان" تەرجىمان تولىمۇ مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلغان بولىدۇ؛ لېكىن ئەسەرنىڭ قانداقلىغىنى پەرق ئەتمەي، ھەرقانداق تەرجىمە ئەسەرنىڭ بىرىنچى ۋارىغىنى ئېچىش بىلەنلا بىرىنچى قۇرىدىن ئوقۇپ چۈشىنىپ كەتكۈدەك بولۇشىنى تەلەپ قىلىدىغان كىتاپخانىلارمۇ تولىمۇ مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلغان بولۇشتىن خالى قالمىسا كېرەك.

(8 - ئاينىڭ 14 - كۈنى)

گاسلىقتىن گاچىلىققا

دوختۇرلارنىڭ بىزگە ئېيتىپ بېرىشىچە، بىرمۇنچە كېكەشلەر تىلىنىڭ گەپ قىلالماسلىغىدىن كېكەش بولۇپ قالغان ئەمەس. كىچىگىدىن تارتىپ قۇلىغىنىڭ گاس بولغانلىغى، چوڭ ئادەملەرنىڭ سوزىنى ئاڭلىيالمىغانلىغى، ئۇلاردىن ئۆلگە ئالالماي، ھەممىلا ئادەم ئاغزىنى ئېچىپ، ئا - ئا، ئى - ئى دىسە كېرەك دەپ ئويلىغانلىغى ئۈچۈن، ئۆزىمۇ ئا - ئا، ئى - ئى دەپ ئادەتلىنىپ قالغان. شۇنىڭ ئۈچۈن بىراندىس دانىيە ئەدەبىياتىنىڭ خاراپلىشىپ كەتكەنلىگى ئۈستىدە ئاھ ئۇرغاندا، مۇنداق دىگەن ئىكەن: ئەدەبىي ئىجادىيەت پۈتۈنلەي ھالاك بولدى، ئادىمىزات ئارىسىدىكى ياكى جەمىيەتتىكى ھەرقانداق مەسىلە ئىشتىياقىنى قوزغىيالمايدىغان بولدى، خەۋەر ۋە ژۇرنالدىن باشقىلىرى بىرەر مۇنازىرىنىمۇ قوزغىيالماس بولۇپ كەتتى. كۈچلۈك، مۇستەقىل ئىجادىي ئەسەرلەرنى كورمەيدىغان بولۇپ كەتتۇق. چەتئەللەرنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىدىن خەۋەردار بولۇشقا زادىلا ئىمكانىيىتىمىز قالمىدى، دىمەك، مەنىۋى "گاس"لىقنىڭ نەتىجىسىدە "كېكەش"لىكمۇ كېلىپ چىقتى. («19 - ئەسىر ئەدەبىياتىدىكى ئاساسىي ئېقىم»نىڭ بىرىنچى تومىدىكى كىرىش سوزگە قارالسۇن)

بۇ سوزلەرنى جۇڭگونىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىگە
باھا بېرىشتىمۇ قوللىنىشقا بولىدۇ. بۇ ھادىسە ۋە ئەيىپنى
پۇتۇنلەي زالىملارنىڭ زۇلمىغا ئارتىپ قويغىلى بولمايدۇ، 4 ـ
ماي ھەرىكىتى دەۋرىدىكى مەئرىپەتچىلەر ۋە كېيىنكى قارشى
چىققۇچىلارمۇ جاۋابكارلىقنى ئۇستىگە ئېلىشى كېرەك. مەئرىپەت-
چىلەر تېزرەك نەتىجە قازىنىشقا ئالدىراپ كەتكەچكە، قىممەتلىك
كىتاپلارنى تەرجىمە قىلىشمىدى؛ قارشى چىققۇچىلار بولسا
قەستەن تېرىكىپ ـ چېچىلىپ، تەرجىمانلارنى تېپىشتۇرغۇچى
دەللە دەپ ھاقارەتلەشتى، بەزى ياشلارمۇ ئۇلارغا گۇپپاڭچىلىق
قىلدى، بىرچاغلاردا ئوقۇغۇچىلار پايدىلانسۇن دەپ ئادەم، يەر
ئىسىملىرىنىڭ يېنىغا ئەسلى يېزىلىشى ئەسكەرتىپ قويۇلسا،
ئۇنى "كوز ـ كوزچىلىق" دەپ ھاقارەتلىدى.

مانا ئەمدى ئەھۋال نىمە بولۇۋاتىدۇ؟ [3] يۇرۇش ئوينىڭ
ئورنىنى ئالىدىغان كىتاپ ماگىزىنلىرى "سمالۇ كوچىسى"دا ئاز
ئەمەس، لېكىن ئۇنىڭ ئىچىدىكى جازىلار نىپىز كىتاپچىلار
بىلەن تولغان؛ بىرەر چوڭ كىتاپنى تېپىش خۇددى قۇم ئىچىدىن
ئالتۇن تاپماقتەك تەس. دۇرۇس، ھەم ئىنگىز، ھەم سىپمىز
بولغانلىكى ئادەم ئۇلۇق زات بولۇۋەرمەيدۇ؛ كوپ ھەم مۇرەككەپ
يېزىلغانلىكى كىتاپ مەشھۇر ئەسەر بولۇۋەرمەيدۇ، ھالبۇكى
"كەسمە ـ قۇراق"لىرىمۇ بولىدۇ. لېكىن "قانداقتۇ" ABCدىگەن-
دەك كىچىككىنە كىتاپ ھەرگىزمۇ بارلىق ئىلىم، ئەدەبىيات ـ
سەنئەتنى ئۆز ئىچىگە ئېلىپ كەتمەيدۇ. بىر ئېرىق لاي سۇ
پاكىزە بولغان بىر پىيالە سۈزۈك سۇغا يەتمەيدۇ، لېكىن سۈزۈل-
دۈرۈلگەن لاي سۇنىڭ بىر قىسمىدىن بىرقانچە پىيالە سۈزۈك

سۇ چىقىدۇ.

بىرقانچە يىلدىن بۇيانقى قۇرۇق داۋراڭ نەتىجىسىدە،
ئەدەبىيات ساھەسى قاغجىراپ كەتتى. ئەسەرلەر شەكىل
جەھەتتىن بىر ئاز رەتلىك بولۇپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن
جەڭگىۋارلىقى ئېلگىرىكىدىن ئارقىسىغا يېنىپ كەتتى. ئەدىپلەر
بىر ـ بىرىنى يولەش ياكى ماختاش سەۋىيى بىلەن ناھايىتى
تېز نام چىقىرىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار كۆچىنى ماختاش-
پۆيلەش ئۇچۇن سەرپ قىلغاچقا، شاكىلى يوغان، ئىچى كاۋاك
بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. بۇ كاۋاكلىق ئىچ پۇشۇغىنىڭ ئىپادىسى
دىگەن خاتا چۈشەنچە بىلەن، قالتىس نەرسە قىلىپ كىتاپخان-
لارغا سوزلەپ بېرىلىۋاتىدۇ؛ تېخىمۇ يامىنى شۇكى، بەزى
ئەدىپلەر ئوز يۇرىگىدىكى چىرىكلىكنى مەنىۋى گوھەر قىلىپ
ئوتتۇرىغا چىقىرىۋاتىدۇ. نەسرى ئەسەرلەر ئەدەبىيات زىمىنىدا
ھەر ھالدا مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇپ ھېساپلىنىۋاتىدۇ، لېكىن بۇ
يىلقى تاللانمىلارغا قارايدىغان بولسىڭىز، ئالدىنقى [3] ئورۇننى
ئىگىلىگەنلىرىمۇ كىشىدە "ئوزى مۇشتەك، قۇيرۇغى نوغۇشتەك"
دىگەن ھېسسىياتنى پەيدا قىلماقتا. ياشلارنى پۇچەك تېرىق
بىلەن باقسا، ھەرگىزمۇ چوڭىيالمايدۇ، ئۇلارنىڭ كەلگۇسىدىكى
نەتىجىلىرى تېخىمۇ ئاز بولىدۇ، تەققى ـ تۇرقى خۇددى نىسسى
تەسۋىرلىگەن "چاكىنا ئادەم"گە ئوخشاپ قالىدۇ.

لېكىن چەتئەللەرنىڭ ئىدىيىۋى ئېقىملىرىنى تونۇشتۇرۇش،
دۇنياۋى مەشھۇر ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىش، ئومۇمەن
مەنىۋى ئوزۇق ـ تولۇك توشۇش يولى ھازىرقى كۇندە گاسلىق
ۋە گاچىلىقنى پەيدا قىلىدىغانلار تەرىپىدىن توسۇلۇپ قېلىۋا-

تىدۇ. بۇ ئەھۋالغا ھەتتا ئەجنەبىلەرنىڭ يۇندىخورلىرىمۇ، بايلارنىڭ ئىچ كۇيۇغوللىرىمۇ دىمىغىدا كۈلۈپ قويۇشى مۇمكىن. ئۇلار ياشلارنىڭ قۇلىغىنى ئىتىپ قويۇپ، ياشلار گاسلىقتىن گاچا بولۇپ، قۇرۇپ-يىگىلەپ، "چاكىنا ئادەم" بولسۇن دىمەكچى، ھەممەيلەننى پەقەت باي باللىرى ۋە غوجالدىرا-ۋاقلار ساتىدىغان ئەيشى-ئىشرەت سۇرەتلىرىدىن كوزىنى ئۈزەلمەيدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويماقچى.

خاك-تۇپراق بولۇشنى خالايدىغان ئاپتورلار ۋە تەرجىمانلارنىڭ زادىلا كېچىكمەستىن كۈرەش قىلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى: جانغا ئەسقاتىدىغان مەنىۋى ئاشلىقنى كۈچىنىڭ يېتىشىچە توشۇپ كېلىپ، ياشلارنىڭ ئالدىغا قويۇشى، يەنە بىر تەرەپتىن گاس-گاچىلىقنى پەيدا قىلىدىغانلارنى گورگە ياكى بايلارنىڭ ئىنىغا كىرگۈزۈۋېتىشى كېرەك.

(8-ئاينىڭ 29-كۈنى)

تەرجىمە توغرىسىدا (1)

مېنىڭ بىرپارچە قىسقا ماقالا يازغانلىغىم سەۋىۋى بىلەن، مۇمۇتيەن ئەپەندىنىڭ «گەپنى ‹تەرجىمىنى ئاقلايمەن›دىن باشلاپ، لۇتەرجىمە قىلغان 20-ئەسىردىكى ياۋروپا ئەدىبىياتى ئۇستىدە توختىلىمەن» (9-كۈنىدىكى «ئەركىن پاراڭ»غا بېسىلغان) دىگەن ماقالىسى كېلىپ چىقتى. بۇ مەن ئۇچۇن چوڭ شەرەپ، ئۇ ماقالىدا ئەيىپلەنگەن نۇقتىلارمۇ ھەقىقەتەن خاتالىق بولسا كېرەك. لېكىن ئاپتورنىڭ ئىلاۋىسى ئاز-پاز سوزلەپ قويسامۇ قىلچىلىك ئەھمىيەتسىز بولۇپ چىقماسلىغى ئېھتىمال بولغان بىرمەسىلىنى ئېسىمگە كەلتۈردى. ئۇ ئىلاۋىدا مۇنداق گەپلەر بار ئىكەن—

"199-بەتتە بۇنداق رومانلار ئىچىدە يېقىندا ئاكادېمىيە (تەرجىماندىن: بۇ يەردە ئەسلى ئەسەرنىڭ ئاپتورى تەۋە بولغان روسىيە كوممونىزىم ئاكادېمىيىسى كوزدە تۇتۇلسا كېرەك) تەرىپىدىن تاللانغان لۇئىس بىرتراندىنىڭ ئولمەس ئەسەرلىرى 'ھەممىدىن ئېسىل' دىگەن سوزلەر بار ئىكەن. مېنىڭچە، بۇ يەردىكى 'Academie' فرانسىيىنىڭ خانلىق مەدرىسىسى بولسا كېرەك. سوۋېت ئىتتىپاقى ئىلىم-سەنئەت راۋاج تاپقان مەملىكەت بولسىمۇ، لېكىن جاھانگىر

يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن تاللانما چىقارماس. لۇ ئەپەن-
دى نىمە ئۈچۈن شۇنداق قالايمىقان ئىزاھات بەردىكىن
تاڭ.»

زادى قايسى مەملىكەتنىڭ Academie سى؟ بۇنى، مەن
بىلمەيمەن. ئەلۋەتتە، فرانسىيىنىڭ خانلىق مەدرىسىسى دەپ
قاراش ئەقىلغا ناھايىتى ئۇيغۇن. لېكىن بىز سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ
ئاكادېمىيىسى "جاھانگىر يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن تاللانما
چىقارماس" دەپ ھۆكۈم قىلالمايمىز. بۇندىن ئون يىل ئىلگىرى
بولغان بولسا، چىقارماسلىقى چوقۇم؛ چۈنكى بۇنىڭ سەۋەبى
ماددى كۈچنىڭ چەكلىك بولغانلىقىدىلا ئەمەس؛ ئۇلار ئىنقىلاپنىڭ
بوۋاق بالىسىنى ئاسراپ قىلىش ئۈچۈن، بوۋاق بالىغا ئوزۇق
بولىدىغان يېمەكلىكلەرنىمۇ، پايدىسىز، زىيانلىق يېمەكلىكلەرنىمۇ
ئۇنىڭ ئالدىغا ھېچبىر پەرق ئەتمەستىن قويۇپ بىرىۋەرمەيدۇ.
ھازىر مۇمكىن بولۇپ قالدى، بوۋاق بالا چوڭايدى،
قورامىغا يەتتى، ئەقىل تاپتى، ئۇنىڭغا ئەپيۇننى ياكى مورفىننى
كۆرسەتسىمۇ، ھېچقانچە چوڭ خەۋپ تۇغۇلمايدۇ. لېكىن دانا-
لارنىڭ: بۇلارنى چەكسەك خۇمار تۇتىدىغان بولىدۇ. خۇمارنىڭ
تۇتقاندىن كېيىن كېرەكتىن چىقىپ كېتىسەن، ياكى جەمىيەتكە
زىيانلىق مىتە بولۇپ قالىسەن، دەپ يولىيورۇق كۆرسىتىشىنىڭ
زورۇر ئىكەنلىكىدە گەپ يوق.

ئەمىلىيەتتە، مەن سوۋېت ئىتتىپاقى Academia سى تەرىپى-
دىن يېڭى تەرجىمە قىلىنىپ بېسىپ چىقىرىلغان ئەرەپلەرنىڭ
«مىڭ بىر كېچە» سىنى، ئىتالىيىنىڭ «ئون كۈنلۈك پاراڭ»نى،
ئىسپانىيىنىڭ «دون-كىخوت ئەپەندى» سىنى، ئەنگلىيىنىڭ

«رۇبىنزون كرۇزو»سىنى كۆرگەنمەن؛ تولستوينىڭ تاللانما
ئەسەرلىرى بېسىلغانلىقىنى، گيۇتېنىڭ ئەسەرلىرى—تېخىمۇ
تولۇق توپلىمى—تەييارلانغانلىقىنى گېزىتلەر خەۋەر قىلدى.
بىرتراند كاتولىك دىنىنىڭ تەشۋىقاتچىسى بولۇش بىلەنلا
قالماستىن، سۇلالەپەرەستلىكنىڭمۇ جارچىسى، لېكىن، ئۇنىڭ
ئەسەرلىرى 19-ئەسىرنىڭ باشلىرىدىكى گېرمانىيە بۇرژۇئا
ئەدىبى گيۇتېنىڭ ئەسەرلىرىگە قارىغاندا ئانچە زىيانلىق ئەمەس.
دېمەك، مەن ئويلايمەنكى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇنىڭ تاللانما
ئەسەرلىرىنى چىقىرىشى ھەقىقەتەن ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن.
لېكىن شۇ كىتاپلارنىڭ بېشىغا ئىنچىكە تەھلىل ۋە توغرا تەنقىت
قىلىنغان، تەپسىلى كىرىش سۆز كىرگۈزۈشى چوقۇم.

ئاپتورنىڭ كىتاپخانلار بىلەن تەقدىرداشلىقى قانچىكى يىراق
بولسا، ئۇنىڭ ئەسەرلىرى كىتاپخانلارغا شۇنچە زىيانسىز بولىدۇ.
كونا توقام بولۇپ قالغان، ئەكسىيەتچىل، ئاڭ شەكلى جەھەت-
تىن بىر-بىرىگە زادىلا ئوخشىمايدىغان ئەسەرلەر، ئومۇمەن،
يېڭى ياشلارنىڭ يۈرەك تارلىرىنى چېكەلمەيدۇ (دەرۋەقە، توغرا
يېتەكچىلىكمۇ بولۇشى كېرەك)، ئەكسىچە، ئۇلار ئۇنىڭدىن
تەسۋىرلەش ماھارىتىنى، ئاپتورنىڭ تىرىشچانلىقىنى ئۆگىنەلەيدۇ،
مەسىلەن، يوغان بىرپارچە مەرگىمۇشنى ئالساق، ئۇنى كۆزدىن
كەچۈرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئادەم ئولتۇرۇش قۇۋۋىتىنى ۋە
خرۇستاللىق تۈزۈلۈشىنى، يەنى دورىگەرلىك ۋە مەئدەنشۇناسلىق
جەھەتتىكى بىلىملەرنى ھاسىل قىلغىلى بولىدۇ. ئەكسىچە،
قورقۇنچلۇقى-يېمەكلىكلەرگە ئازغىنە مەرگىمۇشنى ئارىلاشتۇ-
رۇپ، ياشلارغا تۇيدۇرماستىن يېگۈزۈۋېتىش. قارىماققا راستەك

تۇرغان، ئەملىيەتتە يالغان "ئىنقىلاۋىي ئەدەبىيات"، قەستەن كەسكىنلىك تۇسگەكىرگۈزۈلگەن «تارىختا ۋېيۋۇلۇنچە قارا شقا تەنقىت» ئەنە شۇنىڭ جۈملىسىگە كىرىدۇ. مانا بۇنىڭدىن ھەزەر ئەيلەش كېرەك.

مەن ياشلارنىڭ "جاھانگىرلار"نىڭ ئەسەرلىرىنىمۇ ئوقۇپ بېقىشىنى تەشەببۇس قىلىمەن، يەنى قەدىمقىلارنىڭ "ئۆزەڭنى بىل، ئۆزگىنىمۇ بىل"دىگەن ماقالى بار، ياشلار يولۋاسنى، بۆرىنى كۆرۈش ئۈچۈن، تاقتا قورۇق قول بارىدىغان بولسا تەلۋىلىك قىلغان بولىدۇ؛ لېكىن يولۋاس بىلەن بۆرىنىڭ قورقۇنچلۇق بولغانلىقىنى تۇيەيلىدىن، ھەتتا يولۋاس ۋە بۆرە تومۇر شادىغا سولاپ قويۇلغان ھايۋانات باغچىسىغا بېرىشقىمۇ پېتىنالمىسا، ئۇنداق ئادەمنى كۆلكىلىك كالۋا دىمەي مۇمكىن ئەمەس. زىيانلىق ئەدەبىياتنىڭ تومۇر شادىسى نىمە؟ ئۇ ــ تەنقىتچى.

(9 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى)

قوشۇمچە ئىزاھ: بۇ ماقالا مەتبۇئاتتا چىقىشقا مۇۋەپپەق بولالمىدى.

(9 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى)

تەرجىمە توغرىسىدا (2)

مەن «تەرجىمىنى ئاقلايمەن» دىگەن ماقالامدا تەنقىتچىلەردىن 3 نۇقتىنى، يەنى 1. ناچارلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىشنى؛ 2. ياخشىلىرىنى تەقدىرلەشنى؛ 3. ئەگەر ياخشىلىرى بولمىسا، ياخشىراقلىرىنىمۇ تەقدىرلەشنى ئۈمىت قىلغان ئىدىم. مۇمۇتيەن ئەپەندى ئەملىيەتتە بىرىنچى جۈملەمدىكىدەك قىلدى. كېيىنچە، باشقا تەنقىتچىلەر قالغان سوزلىرىم ئۈستىدە بىرنەرسە دىيىشى مۇمكىن. ئويلاپ قارىسام، بۇھەقتەتەن چوڭ سوئال ئىكەن.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزەم يەنە بىرنەچچە ئېغىز قوشۇمچە قىلاي: ئەگەر ياخشىراقلىرىمۇ بولمىسا، ناچار تەرجىملەرنى كۆرسىتىپ بەرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ يەنە قايسى جايلىرىنىڭ كىتاپخانلارغا پايدىلىق ئىكەنلىكىنىمۇ كۆرسىتىپ بېرىش كېرەك.

تەرجىمانلار، ئاپتورلار بۇندىن كېيىن يەنە ئارقىغا چېكىنىپ كېتىۋېرىدىغاندەك تۇرىدۇ. خەلقنىڭ كەمبەغەللىشىپ كېتىۋاتقانلىغىنى، بايلىقنىڭ تۈگەپ كېتىۋاتقانلىغىنى ھازىرچە تىلغا ئالماي تۇرۇپ، يەرلىرىمىزگە ۋە نوپۇسىمىزغا قاراپ باقايلى. توت ئۆلكىمىزنى ياپونلار ئېلىپ كەتتى، بىر تالاي يەرلىرىمىزنى سۇ بېسىپ كەتتى، بىر تالاي يەرلىرىمىزدە قۇرغاقچىلىق بولۇۋاتىدۇ، بىر تالاي يەرلىرىمىزدە جەڭ بولۇۋاتىدۇ، سەل ـ پەل ئويلايدىغان

بولساقلا، كىتاپخانىلارنىڭ كوپ ئازىيىپ كەتكەنلىكىنى بىلىۋالالايمىز. بازارنىڭ كاساتلىشىپ كېتىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، نەشرىياتچىلار تېخىمۇ پۇرسەتپەرەسلىك، ئالدامچىلىق قىلىشى مۇمكىن، شۇ سەۋەپتىن قەلەم ئىگىلىرىمۇ ئۇلاردىن ئوتە پۇرسەتپەرەسلىك، ئالدامچىلىق قىلىشى مۇمكىن. ئالدامچىلىق قىلىشنى خالىمايدىغان ئادەملەرمۇ تىرىكچىلىك زورىدىن، بىر ئاز ئۇرۇپ-سوقۇپ ئىشلەپ، ئىلگىرى كورۇلۇپ باقمىغان كەمچىلىكلەرنى پەيدا قىلىشى مۇمكىن. زۇجىيىلەردىكى تۇرار جاي رايونلىرى يېنىدىكى رەستىلەردىن ئوتسەك، ئۇچ ئىشىكلىك مۇۋە دۇكانلىرىنىڭ ۋاللىداپ تۇرغان ئەينەكلىك دەرىزىلىرى ئىچىدە تۇرغان قىپ-قىزىل ئالمىلارنى، ساپ-سېرىق شياڭجياۋلارنى، يەنە نامى قانداقتۇ بىرنىمە دەپ ئاتىلىدىغان ئىسسىق بەلۋاق مۇۋىلىرىنى كورىمىز. ئەگەر بىرئاز توختايدىغان بولساق، ئۇ يەرلەرنىڭ جۇڭگولۇقلار ناھايىتى ئاز بارىدىغان بىر يەر ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ شۇ مۇۋىلەرنى سېتىۋېلىشقا قۇربى يەتمەيدىغانلىقىنى بىلىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن كوپىنچە ئوز قېرىنداشلىرىمىزنىڭ باققاللىق تەنزىلىرىگە بېرىپ، بىرنەچچە داچەنگە بىرەر زىدە ئالما سېتىۋالىمىز.

ئالما زىدە بولۇپ كەتكەن بولسا، ئۇ باشقا مۇۋىلەرگە قارىغاندا تېخىمۇ لاۋزا بولىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ يەنە ئۇنى سېتىۋالىدىغان ئادەم چىقىدۇ. بىراق بىزنىڭ يەنە باشقىچە بىر مىجەزىمىزمۇ بار: ئۈزۈك، سىرغىلارنىڭ "ساپ ئالتۇن" بولۇشىنى، ئادەمنىڭ "ناكامىل" بولۇشىنى ئارزۇ قىلىمىز. قۇسۇرى چىقىپ قالسا، بەزىدە ھەممىسىنى بىكېرەك قىلىۋېتىمىز. رەپىقىمىزنىڭ

تېنىدە بىرنەچچە جاراھەت پەيدا بولۇپ قالسا ئاقلىغۇچى (لۇيشى) تەكلىپ قىلىپ، ئۇنى تالاق قىلىۋەتمەيمىز، لېكىن ئاپتورلارغا، ئەسەرلەرگە، تەرجىمە ئەسەرلىرىگە بولسا، ھامان خېلى قاتتىقلىق قىلىمىز. بېرنارد شاۋ كېيىنگە چۈشكەن ئىكەن، ئۇنى ياراشماپتۇ دىدۇق؛ بابېت بىرىنچى قاتاردىكى يازغۇچى ئەمەس ئىكەن، ئۇنىمۇ ياراتمىدۇق؛ تەرجىمان "ئالى مەكتەپنىڭ جىياۋشۇسى، تۇۋەن دەرىجىلىك ئەمەلدار" ئىكەن، ئۇنى تېخىمۇ ياراتمىدۇق. ياخشىلىرىمۇ ئوتتۇرىغا چىقمىدى، قانداق قىلىش كېرەك؟ مېنىڭچە، تەنقىتچىلەردىن زىدە ئالمىنى يېيىش ئۇسۇلى بويىچە دەردىمىزگە دەرمان بولۇشنى ئوتۇنۇشىمىز كېرەك.

تەنقىت قىلىشتا بىز ئىلگىرى، بۇ ئالمىنىڭ زىدىسى بار ئىكەن، يېگىلى بولمايدۇ، دەيدىغان ئۇسۇلنى قوللىنىپ، بىراقلا چۆرۈپ تاشلىۋېتەتتۇق. لېكىن سېتىۋالغۇچىلارنىڭ پۇلى چەكلىك تۇرسا، ئۇلارغا ئۇۋال ئەمەسمۇ؟ ئۇلار بۇندىن كېيىن تېخىمۇ كەمبەغەللىشىپ كېتەرمىكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇندىن كېيىن، ئەڭ ياخشىسى، يەنە بىر ئېغىز سوزنى قوشۇپ قويۇش توغرا كەلسە كېرەك: ئەگەر ئىچىدىن سېسىپ كەتمىگەن بولسا، بۇ ئالمىنىڭ زىدىسى بار ئىكەن، ئەمما باشقا يەرلىرى سېسىماپتۇ، يېگىلى بولىدۇ، دېيىش كېرەك. شۇنداق قىلغاندا، تەرجىمە ئەسەرلەرنىڭ ياخشى ياكى يامان تەرەپلىرى ئايدىڭلىشىدۇ، كىتاپخانىلارنىڭ تارتىدىغان زىيانلىرىمۇ ئازراق بولىدۇ.

لېكىن بۇنداق تەنقىت جۇڭگودا ئانچە كوپ ئەمەس. «ئەركىن پاراڭ»دا چىققان تەنقىتلەرنى مىسال قىلسام، «20-ئەسىردىكى ياۋروپا ئەدەبىياتى»نىڭ مەخسۇسلا سېسىق-زىدە

يەرلىرى كۆرسىتىلگەن. ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، ئىلگىرى زۇ تاۋفېن ئەپەندى تۈزۈپ چىققان «گوركى»نى تەنقىت قىلىدىغان بىر پارچە قىسقا ماقالا چىققان، ئۇنىڭدا بىر نەچچە كەمچىلىكلىرىنى كۆرسەتكەندىن باشقا گەپ بولمىغان. «20 ـ ئەسىردىكى ياۋروپا ئەدەبىياتى»نى كۆرگىنىم يوق، ئۇنىڭ تەرجىمىسىدە يەنە باشقا قانداق يارىغۇدەك يەرلىرىنىڭ بارلىقىنى بىلمەيمەن. لېكىن «گوركى» دېگەن كىتاپنى بىر قۇر ئوقۇپ كۆرگەنمەن، ئۇنىڭدا تەنقىتچى ئەيىپلىگەن كەمچىلىكلەردىن باشقا، ئاپتورنىڭ باتۇرلۇق بىلەن كۈرەش قىلغانلىقى، كىچىك مەنسەپدارلارنىڭ رەزىل سۇيىقەستلىرى توغرىسىدىكى بىر مۇنچە تەسۋىرلەر ياش يازغۇچىلارغا ناھايىتى نەپ بېرىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ بۇ ئەسەرمۇ زىددىسى بولغانلىقى ئۈچۈن سىۋەتتىن ئىلغاپ تاشلانغان.

شۇنىڭ ئۈچۈن تىرىشقاق تەنقىتچىلەرنىڭ ئالىمنىڭ زىددە يەرلىرىنى ئويۇپ ئېلىۋېتىش خىزمىتىنى ئىشلىشىنىمۇ ئۈمىت قىلىمەن. بۇ خۇددى "بىنام ئېچىش"قا ئوخشاش مۇشكۇل ئىش بولسىمۇ، لېكىن زورۇر، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆپچىلىككە نەپ تېگىدۇ.

(9 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى)

تەكرار تەرجىمە قىلمايمۇ بولمايدۇ

كىمدۇ بىر كىم ئوتكەن يىلنى "تەرجىمە يىلى" دېگەندەك قىلىۋىدى؛ ئەمەلىيەتتە، قالتىس بوپتۇ دېگۈدەك ھېچقانداق تەرجىمە ۋۇجۇتقا چىقمىدى، بىراق تەرجىمىگە چاپلانغان بەدنامنى ۋاقتىنچە يۇيىۋەتكەنلىكى راست.

بىچارىلىك شۇ دەرىجىدە بولدىكى، ئاران بىرنەچچە پارچە ھېكايە تەرجىمە قىلىپ تونۇشتۇرۇلغان ئىدى، ئىجادىيەتچىلەر ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئۇلارنى دەللە، ئىجادىيەتنى رەسىدە بولغان قىز، دېيىشتى. ئوغۇل ـ قىزلارنىڭ رابىتە ئەركىنلىكى بارلىققا كېلىۋاتقان بىرۋاقىتتا، كىممۇ ئارىدا يۈرىدىغان دەللىگە موھتاج بولسۇن؟! دەللىگە موھتاج بولۇش چۈشكۈنلۈك ـ تە، ئەلۋەتتە. كېيىن ئاز ـ پاز ئەدەبىيات نەزىرىيىسى تەرجىمە قىلىنىپ جۇڭگوغا تونۇشتۇرۇلۇۋىدى، "تەنقىتچى"، يۇمورچى دېيىلگەن بىرنىمىلەر پەيدا بولۇپ، "قاتمال تەرجىمە" ئىكەن، "ئۆلۈك تەرجىمە" ئىكەن، "خۇددى خەرىتىگە قاراتقاندەك بوپتۇ"، دېيىشتى. ھەتتا يۇمورچىلار كىتاپخانىلارغا "كوكۇل خوشى" قىلىپ بېرىش ئۈچۈن، ئوز مىڭىسىدە كۈلكىلىك مىساللارنى توقۇپمۇ چىقاردى، بۇ ئالىملار ۋە كاتتا ئۇستازلارنىڭ سوزلىرى خاتا بولمىسا كېرەك، "كوكۇل خوشى" قىلىش ئۈچۈن جىڭ ـ ھالال ئىشنى

ئىشلەشكە قارىغاندا ھەرھالدا ئانچە كوپ كۈچ كەتمىسە كېرەك،
ئۇلارنىڭ ئەنە شۇنداق گەپ ـ سوزلىرى نەتىجىسىدە تەرجىمى-
نىڭ يۈزىگە قارا سۈرتۈلدى.
قالتىس بوپتۇ دىگۈدەك ھېچقانداق تەرجىمە ۋۇجۇتقا كەلمى-
گەن بىرۋاقىتتا، يەنە ”تەرجىمە يىلى“ دىگەن گەپ قانداقسىگە
ئوتتۇرىغا چىقىپ قالدى؟ مۇبالىغە ۋە كوڭۇل خوشى بولۇپ
قېلىشى ئۇنىڭ ئوزىنىڭ پۇدىسە ئۇچۇپ كېتىدىغان دەرىجىدە
لەيلەپ تۇرغانلىغىدىن بولغان ئەمەسمۇ؟
شۇنىڭ بىلەن، بەزىلەر يەنە تەرجىمىنى ئىسىگە ئېلىپ،
بىرنەچچە پارچە نەرسىنى تەرجىمە قىلىپ كورۇۋىدى، بۇ
ئىش يەنە ”تەنقىتچى“ لەرگە ماتېرىيال بولۇپ قالدى. لېكىن
نام ـ نەسىۋىنى توغرىلايدىغان بولساق، ئۇنداق ”تەنقىتچى“نى
”كوت ـ كوتچى“ دەپ، ئىجادىيەتچىلەردىن، تەنقىتچىلەردىن
باشقا بىر خىل ئادەم دەپ ئاتاشقا توغرا كېلىدۇ؛ چىرايلىقراق
قىلىپ ئېيتقاندا ”3 ـ خىل“ ئادەم دەپ ئېيتىش ھەم مۇمكىن.
ئۇ خۇددى ئارقا كوچىدىكى دەللىدەك، ئانچە ئۇنلۇك گەپ
قىلمىسىمۇ، كوتۇلداپ تۇرىدۇ، ئۇ دۇنيادىكى مەشھۇر ئەسەرلەر
تەرجىمە قىلىنىپ بولغانمىدى، نىمىشقا باشقا ئادەملەر تەرجىمە
قىلىپ بولغان ئەسەرلەرنىلا تەرجىمە قىلىسەن، بەزىسى ھەتتا
7 ـ 8 قېتىم تەرجىمە قىلىنىپ كەتتى، دەيدۇ.
ئىسىمدە تۇرۇپتۇ، ئىلگىرى جۇڭگودا مۇنداق بىر ئادەت
چىققان ئىدى، چەتئەللەر ــ ئېھتىمال ياپونىيەــ دە بىرەر
كىتاپ نەشر قىلىنغان بولسا ــ جۇڭگولۇقلار ئۇقۇپ كورسۇن
دەپ چىقىرىلغان بولسا ــ بەزىلەر ئۇنى كورۇپلا، ”تەرجىمە

قىلىشقا كىرىشتىم، ھەرگىز تەكرار تەرجىمە قىلىپ يۈرمەسلى-
گىڭلارنى ئوتۇنىمەن“ دەپ، گېزىتكە ئېلان چىقىراتتى. ئۇلار
كىتاپ تەرجىمە قىلىشنى قىزلارغا چاي ئىچۇرۇپ قويۇشقا
ئوخشاش بىر ئىش قاتارىدا كورۇپ، ئاۋال ئوزەم ئەھدە نىكا
ئۈزۈكىنى قولىغا سېلىپ قويسام، باشقىلارنىڭ ئوز نەسىۋىسىدىن
باشقا خىياللارنى قىلىپ يۈرۈشكە ئورۇن قالمايدۇ دەپ ئويى-
لايتتى. تەبىكى، تەرجىمە قىلغان نەرسىنىڭ نەشر قىلىنىشى
ناتايىن؛ تەرجىمە قىلىش، نەشر قىلىش ئۇچۇن تۈزۈشكەن
توختاملارنىڭ يەك ئىچىدە بىكار قىلىنىپ كېتىدىغانلىرى كوپ؛
شۇنداق بولسىمۇ، ھېلىقىدەك ئەھدە تۇپەيلىدىن باشقىلار
تەرجىمە قىلىشقا پېتىنالمايتتى ـ دە، بېشى باغلىنىپ قالغان قىز
ئوز ھوجرىسىدا قېرىپ كېتەتتى. ئۇنداق ئېلانلارنىڭ ھازىر
كورۇنمەس بولۇپ قالغىنىغا خېلى ۋاقىت بولۇپ قالدى. لېكىن
بۇ يىللىقى كوت ـ كوتچىلىرىمىز شۇ مەزھەپكە ۋارىسلىق قىلماقتا.
ئۇلارنىڭ نەزىرىدە، تەرجىمە قىلىش گويا توي قىلىشقا
ئوخشايدۇ، باشقا ئادەم تەرجىمە قىلىپ چىققان ئىكەن، ئىككىنچى
بىر ئادەمنىڭ ئۇنىڭغا يەنە قول تەككۈزۈشى مۇمكىن ئەمەس،
ئەگەر قول تەككۈزىدىكەن، ئېرى بار خوتۇننى ئازدۇرغاندەك
بولىدۇ؛ ئۇ ھالدا ئۇلارنىڭ شەرمى ـ ھايانى قوغداش كېرەك
دەپ كوتۇلدايدىغانلىغى تۇرغان گەپ. لېكىن ئۇلار شۇنداق
كوتۇلداش بىلەن ئوزىنىڭ رەزىل ئەپتى ـ بەشىرىسىنى جانلىق
سۈرەتلەپ بەرگەن بولماسمۇ؟
تەرجىمىنىڭ ئوتكەن بىر نەچچە يىل ئىچىدە ئومۇمەن
كىتاپخانىلارنىڭ نەزىرىدىن قالغانلىغىغا زامىن بولغان سەۋەپلەر-

دىن بىرى ئالىملارنىڭ ۋە كاتتا ئۇستازلارنىڭ بۇرمىلىما سۆزلىرى بولدى، ئەلۋەتتە. لېكىن تەرجىمىنىڭ ئۆزىدىمۇ بىر سەۋەپ بار: قالايمىقان - چۇۋالچاق تەرجىملەرمۇ پات - پات ئوتتۇرىغا چىقىپ تۇردى. شۇنداق قالايمىقان - چۇۋالچاق تەرجىملەرگە پەشۋا بېرىشتە توھمەت قىلىش، كوڭۇل خوشى قىلىش، كوتۇلداشلار ئەسقاتمايدۇ؛ بىردىن بىر ياخشى ئۇسۇل — يەنە بىر قېتىم تەكرار تەرجىمە قىلىش؛ ئۇمۇ بولمىسا، يەنە بىر قېتىم تەرجىمە قىلىش. يۇگۇرۇش مۇسابىقىسىنى ئالساق، ھېچبولمىغاندا ئىككى ئادەم بولۇشى شەرت؛ ئەگەر ئىككىنچى ئادەم مەيدانغا چۇشۇرۇلمىسە، ئاۋالقى بىر ئادەم ھەرقانچە پالاكەت بولسىمۇ مەڭگۇ بىرىنچى بولۇپ قېلىۋېرىدۇ. دېمەك، تەكرار تەرجىمە قىلىشنى مەسخىرە قىلىدىغان ئادەملەر كورۇنۇشتە تەرجىمە ساھەسىگە جان كويدۇرگەندەك تۇرسىمۇ، ئەمەلىيەتتە تەرجىمە ساھەسىگە زىيان يەتكۇزىدۇ؛ ئۇ تېخىمۇ خەتەرلىك ھىلە - نەيرەڭ بولغاچقا، ئۇنىڭ زىيىنى ھەتتا قۇرۇق توھمەتتىنمۇ، كوڭۇل خوشى قىلىشتىنمۇ يامان.

تەكرار تەرجىمىنىڭ رولى قالايمىقان - چۇۋالچاق تەرجىمىگە پەشۋا بېرىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ، ياخشىراق تەرجىمە بولغان تەقدىردىمۇ تەكرار تەرجىمە يەنىلا زورۇر. يېزىق ئەدەبىي تىلدا تەرجىمە قىلىنغانلىرىنى ئەمدى ئومۇمى ئەدەبىي تىلدا تەرجىمە قىلىش كېرەك، بۇنىڭدا گەپ يوق. ئىلگىرى ئومۇمى ئەدەبىي تىلدا تەرجىمە قىلىنغانلىرى خېلى ياخشى بولغان تەقدىردىمۇ، كېيىنكى تەرجىمانلارنىڭ ئۇنىڭدىنمۇ ياخشىراق تەرجىمە قىلىشقا كوزى يەتسە، يەنە بىر قېتىم

تەرجىمە قىلىپ باقسىمۇ بولىۋېرىدۇ، بۇنىڭغا تۇزۇت قىلىش كېرەك ئەمەس، تېتىقسىز كوت - كوت گەپلەرگە پەرۋا قىلىشنىڭ تېخىمۇ ھاجىتى يوق. كونا تەرجىمىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى قوبۇل قىلىپ، ئۆزىنىڭ يېڭى چۇشەنچىلىرى بىلەن تەرجىمە قىلسا، كامالىتىگە يەتكۇدەك مۇكەممەل نۇسخىسىنى ۋۇجۇتقا چىقىرالايدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن، تىل زامانغا بېقىپ ئۆزگىرىپ بارىدۇ، شۇنىڭ ئۇچۇن كەلگۇسىدە يەنە يېڭىدىن تەكرار تەرجىمە قىلىنغان نۇسخىلىرىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى مۇمكىن، 7 ـ 8 قېتىم تەرجىمە قىلىنىسىمۇ ئەجەپلىنىش كېرەك ئەمەس، ئەمەلىيەتتە جۇڭگودا 7 ـ 8 قېتىم تەرجىمە قىلىنغان ئەسەر بولسا كاشكى. ئەگەر بولغان بولسا، جۇڭگونىڭ يېڭى ئەدەبىيات - سەنئىتى ھازىرقىدەك قۇيرۇغىنى قۇم باسقان ھالدا ياتمىغان بولاتتى.

(3 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى)

«ماۋزۇسى قويۇلمىغان» ماقالىنىڭ كوپىيىسى

1

ناھايىتى ئادەتتىكى پەرەزمۇ بەزىدە ئەمەلىيەت بىلەن بۇزۇلۇپ كېتىدۇ. مەن ئەزەلدىن تەرجىمە قىلىشنى ئىجات قىلىشتىن ئاسان، چۈنكى ھېچبولمىغاندا پىكىر يۇرگۈزۈشنىڭ ھاجىتى يوق، دەپ ئويلايتتىم. لېكىن راستىن تەرجىمىگە تۇتۇش قىلغاندا، قىيىن ئۆتكەللەر دۇچ كېلىدىكەن. مەسىلەن، بىرەر ئىسىم ياكى پېئىلنى تاپالماي قالغاندا، ئىجات قىلىپ يازغاندا تاشلاپ كېتىش مۇمكىن، تەرجىمە قىلغاندا مۇمكىن ئەمەس ئىكەن، خۇددى جىددى ئېچىش زورۇر بولۇپ قالغان ساندۇقنىڭ ئاچقۇچىنى مىڭدىن ئىزلىگەندەك، تاكى باش گاڭگىراپ، كوز تورلاشقىچە ئويلاشقا توغرا كېلىدىكەن. يەن يۇلىڭنىڭ "بىرەر ئىسىمنى جايىدا قويغىچە، ھەپتىلەپ-ئايلاپ باش قاتۇرۇش توغرا كېلىدۇ" دېگىنى ئۆز تەجرىبىسىدىن ئېيتىلغان سوز، ھەقىقەتەن راست.

پەرەزلىرىمنىڭ توغرا بولمىغانلىغى ئۇچۇن يېقىندا ئۆزەمگە ئۆزەم جاپا تېپىۋالدىم. «دۇنيا ئەدەبىياتى خەزىنىسى»نىڭ تەھرىرى ماڭا گوگولنىڭ «ئولۇك جانلار» رومانىنى تەرجىمە قىلىپ

چىقىشنى تاپشۇرغان ئىدى، ئارقا-ئالدىمنى ئويلانمايلا ماقۇل دەپ ۋەدە بېرىپ قويۇپتىمەن. ئۇ كىتاپنى بالدۇر چالا-پۇچۇقلا ئوقۇپ چىققان ئىدىم؛ تۇزلا يېزىلغان ئىكەن، ھازىرقى زامان ئەسەرلىرىدىكىدەك غەلىتىلىك يوق ئىكەن، شۇ چاغلاردىكى ئادەملەر شام يورۇغىدا تانسا ئوينايدىكەن، دىمەك جۇڭگودا بولمىغان، تەرجىمان قارىسىغا ياساشقا مەجبۇر بولۇپ قالىدىغان مودا ئاتالغۇلارمۇ يوقتۇر دەپ ئويلىغان ئىدىم. يېڭى پوسۇندىكى ئاتالغۇلاردىن ناھايىتى قورقاتتىم. ئېلېكتىر چىراقىنى ئالسام، ئۇ يېڭى پوسۇندىكى ئاتالغۇمۇ ئەمەس، ئېلېكتىر چىراقىنىڭ لىڭجەنلىرىدىن 6 سىنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ بېرەلەيمەن: چىپپار سىم، لەمپۇچكا، ئاباژور، ئاسقۇ، پلۇگ، كەيگۇەن (سۋىچ). لېكىن بۇلار شاڭخەي شۋىسى*، بۇلاردىن كېيىنكى 3 نى باشقا يەرلەردە ئۇقمايدۇ. «بىر كۇنلۇك خىزمەت» دېگەن توپلامدا، تومۇر زاۋۇدى توغرىسىدا ھېكايە قىلىپ بېرىدىغان بىر پارچە قىسقا ماقالا بار ئىدى. كېيىنكى چاغلاردا شىمال تەرەپتىكى تومۇر زاۋۇدىدا ئىشلەيدىغان بىر كىتاپخان ئۇنىڭدىكى ماشىنا سايمانلىرىنىڭ بىرەرسىنىڭمۇ زادى قانداق نەرسە ئىكەنلىگىنى بىلەلمىگەنلىگىنى ئېيتىپ، ماڭا بىر پارچە خەت يېزىپتۇ. بەللى—بۇيەردە بەللى دىمەكتىن باشقا ئامال يوق — ئەمەلىيەتتە شۇ نامىلارنىڭ تولىسىنى 19-ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا جياڭنەندە كانچىلىق ساھەسىدە ئوقۇۋاتقان چېغىمدا مۇئەللىملىرىم ئۇگىتىپ قويغان ئىدى. ئوتمۇش زامان بىلەن ھازىرقى زامانىنىڭ پەرقلىق بولغانلىغى ئۇچۇنمۇ ياكى جەنۇپ

* خەنزۇچە كوزدە تۇتۇلىدۇ. — ت.

بىلەن شىمالنىڭ پەرقلىق بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ، يات بولۇپ قاپتۇ. شۇناملار ياش ئەدىپلەر تەلىم ئېلىپ يۈرگەن «جۇاڭزى» ۋە «تاللانغان ماقالىلار» دىنمۇ ياكى مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى ئادەملەر يازغان فىلىيەتونلاردىنمۇ تېپىلمايدۇ. ئىلاجى يوق. "ئوتتۇز ئالتە تەدبىر ئىچىدە پەشنى قېقىپ كېتىپ قالماق ئەلا تەدبىر" دېگەندەك، چاتاقتا قالماسلىقنىڭ ھەممىدىن ياخشى چارىسى چېپىلماسلىق بولسا كېرەك.

بەكمۇ چوڭچىلىق قىلىپتىكەنمەن، «ئۇلۇك جانلار»نى ھېچقانچە ئەمەسقۇ دەپ ئويلاپ، سەل چاغلاپ، زىممەمگە ئېلىپ قايتىپ كەلدىم ۋە راستىنلا ئۇنى تەرجىمە قىلىشقا كىرىشىپ كەتتىم. شۇنىڭ بىلەن بېشىمغا يەنە "ئىسمە" چۈشتى. تەپسىلى ئوقۇپ چىقتىم، دەرۋەقە، ھەقىقەتەن تۈپ-تۈزلا بايان قىلىش يولى بىلەن يېزىلغان ئىكەن، لېكىن ھەممىلا يەردە تىكەن ئۇچراۋەردى، بۇتىكەنلەرنىڭ بەزىسى كورۇنۇپ تۇراتتى، بەزىسى يوشۇرۇنغان بولسىمۇ سېزىۋالغىلى بولاتتى؛ گەرچە تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىۋاتقان بولسامۇ، ئۇنىڭ ئوتكۇرلۇگىنى ساقلاپ قىلىش ئۈچۈن كۈچ چىقىرىشقا توغرا كەلدى. ئۇنىڭدا ئېلېكتىر چىراق ۋە ئاپتو ماشىنا بولمىسىمۇ، 19-ئەسىرنىڭ دەسلەپكى يېرىمىدىكى تاماق تىزىملىگى، قىمار سايمانلىرى، كىيىم-كېچەكلەر يات نەرسىلەر ئىكەن. شۇڭا قولۇمدىن لۇغەت چۈشمىدى، تېنىمدىن سوغاق تەر ئۇزۇلمىدى؛ يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزەمنىڭ تىل جەھەتتىكى سەۋىيەمنىڭ يېتەرسىزلىگىدىنمۇ ئېچىندىم، ئەلۋەتتە لېكىن، چوڭچىلىق قىلىپ قويغانلىقىم ئۈچۈن جىبرىمانە قويۇلغان بىر رۇمكا ھاراقنى

ئىچىۋېتىشىم كېرەك بولدى: لېۋىمنى چىشلەپ تەرجىمە قىلىۋەردىم. زېرىككەن، ھارغان چاغلىرىمدا، يېڭى چىققان ژورناللارنى دەم ئالغان ھېساپتا ئوقۇدۇم، مېنىڭ كونا مىجەزىم شۇنداق، دەم ئېلىشىمدىمۇ خوپ بوپتۇ دەيدىغان مەزمۇن چىقىپ تۇرىدۇ، بۇنىڭ مەنىسى: مانا ئەمدى ماڭا سەنلەرنىڭ تاماشايىڭنى ھوزۇر كورۇش نوۋىتى كەلدى، دېگەن بولىدۇ.

....

2

يەنە شۇ «ئۇلۇك جانلار»نى تەرجىمە قىلىشقا دائىر ئەھۋاللار. يېزىش بولمىسىگە كىرىۋالغاندىن كېيىن قىلىدىغان ئىشلار پەقەت شۇنىڭغا ئوخشاش ئىش بولىدۇ. قەلەم تەۋرىتىشتىن ئىلگىرى، ئۇنى كۈچىنىڭ بېرىچە ئۆزلەشتۈرۈۋېتىش كېرەكمۇ ياكى ئەجنەبىلىك پۇرىغىنى ئىمكان قەدەر ساقلاپ قىلىش كېرەكمۇ دېگەن مەسىلىنى ھەل قىلىشقا توغرا كەلدى. ياپونچە تەرجىمان شاڭتيەن جىنجۇن ئالدىنقى ئۇسۇلنى قوللىنىشنى تەشەببۇس قىلغان. ئۇ، ھەجۋى ئەسەرلەرنى تەرجىمە قىلىشتا، ھەممىدىن موھىمى ئاسان چۈشەنگىلى بولىدىغان قىلىپ تەرجىمە قىلىش كېرەك، قانچىكى چۈشىنىشلىك بولسا، ئۈنۈمى شۇنچە زور بولىدۇ دەپ قارايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۆز تەرجىمىسىدە، بىرجۈملىنى بەزىدە بىرنەچچە جۈملىگە ئايلاندۇرۇۋەتكەن، ئۇنىڭ تەرجىمىسى ئىزاھلاشقا ئوخشاپراق كەتكەن. مېنىڭ پىكرىم ئۇنداق ئەمەس. چۈشىنىشلىك بولسۇن دىسەڭ، ئىجات قىلغىنىڭ ياكى ئۆزگەرتىپ يازغىنىڭ، ۋەقەلىكنى جۇڭگو ۋەقەلىك-

لىرىگە، ئادەملىرىنىمۇ جۇڭگو ئادەملىرىگە ئۆزگەرتكىنىڭ ياخشى. ئەگەر تەرجىمە قىلىۋاتقان ئىكەنسەن، بۇنىڭدا ھەممىدىن ئاۋال كۆزدە تۇتۇلىدىغان مەقسەت — چەتئەل ئەسەرلىرىدىن كەڭ بەھرىمەن قىلىش؛ ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇش بىلەنلا قالماي، بەلكى شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئەقلىي بىلىمىنى ئۆستۈرۈش، ھېچبولمىغاندا خۇددى چەتئەللەرگە ساياھەتكە بارغاندەك، قەيەردە، قاچان، قانداق ئىش بولغانلىغىدىن خەۋەردار قىلىش: ئۇنىڭدا غەيرى ئىقلىمنىڭ روھىي ھالى بولۇشى كېرەك، ئەجنەبىلىك پۇراق دېگىنىمىز ئەنە شۇ. ئەمەلىيەتتە دۇنيادا پۈتۈنلەي ئۆزلەشتۈرۈلگەن تەرجىمىنىڭ بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس؛ ئەگەر بولىدىكەن، تۇرقى ئوخشاش، روھى باشقا بولۇپ چىقىدۇ، تازا پەرق ئەتكەندە، ئۇنى تەرجىمە دەپ ھېساپلىغىلى بولمايدۇ. تەرجىمىدە ئىككى تەرەپكە ئوخشاش ئېتىۋار بېرىش كېرەك: بىر تەرەپتىن چۈشىنىشلىك قىلىشقا تىرىشىش كېرەك، يەنە بىر تەرەپتىن ئەسلى ئەسەرنىڭ تۇرقى - سىياقىنى ساقلاش كېرەك، لېكىن بۇنداق ساقلاش كۆپ ھاللاردا چۈشىنىشلىك بولۇشى بىلەن زىت بولۇپ قالىدۇ؛ يات كۆرۈنىدۇ. بىراق ئۇ ئەسلىدە ئەجنەبى ئالۋاستى بولغاچقا، ھەممە ئادەمگە يات كۆرۈنىدۇ، ئەلۋەتتە؛ ئۇنى يات كۆرۈنمەيدىغاندەك قىلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنىلا ئۆزگەرتىش مۇمكىن، ئۇنىڭ بۇرنىنى يونۇپ پاناق قىلىپ قويماسلىق، كۆزلىرىنى ئويۇۋەتمەسلىك كېرەك. مەن بۇرنىنى يونۇۋېتىشنى، كۆزلىرىنى ئويۇۋېتىشنى تەشەببۇس قىلمايمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بەزى

جايلىرىنى ئوقۇشقا راۋان چۈشۈپ بەرمىگۈدەك تەرجىمە قىلىشنى ئورۇنلۇق كۆردۈم. جۈملىلەرنىڭ تۈزۈلۈشىنى پەن نەزىرىيىلىرىدەك تۇجۇپىلەپ ئولتۇرماي، ئەركىنرەك تەرجىمە قىلدىم؛ لېكىن ”ھالىدا“ دېگەن رەۋىشنى ئىشلىتىۋەردىم، چۈنكى بۇنداق سۆزلەرنى ئوقۇپ ئادەتلىنىپ قالغان كىتابخانلار ھازىر ئاز ئەمەس..........

تــەرجــمىدىن تەرجــمە قىلىــش توغرىسىدا

مۇمۇتيەن ئەپەندى «مەشئەل»نىڭ 21 ـ كۇنى چىققان سانىدا،
يازغۇچىلارنىڭ مەنىسىز ساياھەت خاتىرىلىرىگە ئوخشاش بىر-
نەرسىلەرنى يېزىشىغا قارشى چىقىپ، جۇڭگوغا ئەۋۋەلى يۇنان -
رىمنىڭ، ئاخىرى ھازىرقى زاماننىڭ مەشھۇر ئەدىبىي ئەسەر-
لىرىنى تونۇشتۇرغانغا يەتمەيدۇ، دەپتۇ. مېنىڭچە بۇ ناھايىتى
ئەمەلىي مەسلىھەت. لېكىن ئۇ «ئەركىن پاراڭ»نىڭ 19 ـ كۇنى
چىققان سانىدا، ۋاستىلىك تەرجىمىگە قارشى چىقىپ، كەچۈر-
گىلى بولىدىغان بەزى شەرتلەرنى قوشۇپ قويغان بولسىمۇ،
ۋاستىلىك تەرجىمىنى ”بىرخىل قۇۋلۇق - لولىلىق“ دەپتىكەن.
بۇ سوز ئۇنىڭ كېيىنكى سوزىگە زىت، ئۇقۇشۇلماسلىقلارنىمۇ
ئاسانلا پەيدا قىلىپ قويىدۇ، شۇنىڭ ئۇچۇن بىرنەچچە ئېغىز
سوز قىلغۇم كەلدى.

تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىش بىۋاستە تەرجىمە قىلغانغا
قارىغاندا ئاسان چۇشىدۇ. ئالدى بىلەن، ئەسلى ئەسەرنىڭ
تەرجىمانىنى چىشىم پاتماسىمىكىن دەپ تەڭلىكتە قالدۇرىدىغان ۋە
قەلەم تەۋرىتىشكە پېتىنالمايدىغان يەرلىرىنىڭ بەزى قىسمى
ئەسلى تەرجىمە قىلغۇچى تەرىپىدىن ھەل قىلىنىپ كەتكەن

بولىدۇ. تەرجىمە ھەر ھالدا ئەسلى ئەسەرگە يەتمەيدۇ، ھەتتا
جۇڭگونىڭ گۇاڭدۇڭ تىلىنى بېيجىڭ تىلىغا ياكى بېيجىڭ
تىلىنى شاڭخەي تىلىغا تەرجىمە قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇنى دەل
جايىدا چىقىرىش تەس. تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلغاندا بولسا،
ئەسلى ئەسەرنىڭ كوز يەتمەيدىغان يەرلىرى توغرىسىدىكى،
دىلىغۇللۇق ئازىيىدۇ. ئاندىن قالسا، چۇشىنىش قىيىن بولغان
يەرلىرىنى سادىق تەرجىمان كوپىنچە ئىزاھلاپ قويىدۇ، ئۇنى
بىرقاراش بىلەنلا چۇشىنىپ كەتكىلى بولىدۇ. ئەسلى ئەسەردە
ئۇنداق ئىزاھاتلارنىڭ بولۇشى ھاجەت ئەمەس. شۇ سەۋەپتىن،
بىۋاستە تەرجىمە خاتا بولۇپ قالىدىغان، ۋاستىلىك تەرجىمىدە
ئۇنداق خاتالىقلار تۇغۇلمايدىغان چاغلارمۇ بولىدۇ.

قايسى ئەلنىڭ تىلىنى بىلسە، شۇ ئەلنىڭ ئەدىبىياتىنى
تەرجىمە قىلغان ياخشى. — بۇ تەشەببۇستا زادىلا خاتالىق يوق.
ئەگەر شۇنداق بولىدىغان بولسا، جۇڭگودا ئەۋۋەلى يۇنان -
رىمنىڭ، ئاخىرى ھازىرقى زاماننىڭ مەشھۇر ئەدىبىي ئەسەرلى-
رىنىڭ تەرجىمىلىرىنى بارلىققا كەلتۇرۇش تەس بولىدۇ. جۇڭگو-
لۇقلار چەتئەل تىللىرىدىن ئېھتىمال ئېنگلىز تىلىنى ھەممىدىن
كوپ بىلىدۇ، ئاندىن قالسا ياپونچىنى بىلىدۇ. ئەگەر تەرجى-
مىدىن تەرجىمە قىلىنمايدىغان بولسا، بىزنىڭ كورىدىغىنىمىز
ئەنگلىيە، ئامېرىكا ۋە ياپونىيىنىڭلا ئەدىبىي ئەسەرلىرى بولۇپ
قالىدۇ؛ ئىبسېن، ئىبانېز بۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ناھايىتى
ئومۇملىشىپ كەتكەن ئاندېرسېن بۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ناھا-
يىتى ئومۇملىشىپ كەتكەن ئاندېرسېن چوچەكلىرىنىمۇ، سېرۋان-
تېسنىڭ «دون - كىخوت ئەپەندى» سىنىمۇ كورۇشكە مۇۋەپپەق

بولالمايمىز. ئۇنداق بولغاندا نەزەر دائىرىمىز نەقەدەر بىچارە
ئەھۋالغا چۈشۈپ قالاركىن. دەرۋەقە، جۇڭگودا دانىيە،
نورۋېگىيە، ئىسپانىيە تىللىرىنى ئوبدان بىلىدىغان ئادەملەر يوق
ئەمەستۇر، لېكىن ئۇلار تاكى ھازىرغىچە تەرجىمە قىلمايۋاتىدۇ،
بىزدە ھازىر بىرى تامامەن ئىنگلىزچە تەرجىمىسىدىن قىلىنغان
تەرجىمە. ھەتتا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەسەرلىرىمۇ كوپىنچە
ئىنگلىزچە، فرانسۇزچە تەرجىمىلىرىدىن تەرجىمە قىلىنغان.

شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئويلايمەنكى، تەرجىمىگە ھازىرچە
قاتتىق قورغان سېلىپ قويماسلىق كېرەك. ھەممىدىن موھىمى
تەرجىمىنىڭ ياخشى ياكى ناچار قىلىنغانلىقىغا قاراش كېرەك؛
بىۋاستە ياكى ۋاستىلىك تەرجىمە دەپ ئىلغاشنىڭ ھاجىتى
يوق؛ پۇرسەتپەرەسلىك قىلغان ياكى قىلمىغانلىقىنىمۇ سۈرۈش-
تۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق. ئەسلى تەرجىمىسىنى پىششىق
چۈشىنىپ، زامانىنىڭ تەقەززاسىنى بىلگۈچىنىڭ تەرجىمىدىن
قىلغان تەرجىمىسى بەزىدە ئەسلى ئەسەرنى ئوبدان چۈشەنمەي-
دىغان سادىق ئادەمنىڭ بىۋاستە تەرجىمىسىدىنمۇ ئوبدان
بولۇپ چىقىدۇ. ياپونىيىدىكى «ئۆزگەرتىش» نەشرىياتى «گوركى
ئەسەرلىرى»نى تەرجىمە قىلىپ چىقارغانلىقىنى بەزى ئىنقىلاپ-
چىلار پۇرسەتپەرەسلىك دەپ ئەيىپلىگەن ئىدى، لېكىن ئىنقى-
لاپچىلارنىڭ تەرجىمە قىلغانلىرى نەشردىن چىققاندىن كېيىن،
ئەكسىچە ئىلگىرىكى تەرجىمىنىڭ ئېسىللىكى روشەنلەشتى.
لېكىن شۇ شەرتنى قوشۇپ قويۇشقا توغرا كېلىدىكى، ئەسلى
تەرجىمىسىنى ئوبدان چۈشەنمەيدىغان، زامانىنىڭ تەقەززاسى
بىلەن ئالدىراپ تەرجىمە قىلىدىغانلارنىڭ تەرجىمىسىنى ھەقى-

قەتەن كەچۈرۈم قىلىش مۇمكىن ئەمەس.

كەلگۈسىدە، تۈرلۈك مەشھۇر ئەسەرلەرنىڭ بىۋاستە تەرجىمە
نۇسخىلىرى بارلىققا كەلگەندە، تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىنغان
نۇسخىلارنى شاللاپ چىقىرىۋېتىش ۋاقتى يېتىپ كەلگەن بولىدۇ،
شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ شۇ تەرجىمە نۇسخىلىرى **كونا** تەر-
جىمە نۇسخىلىرىدىن ياخشى بولۇشى شەرت، "بىۋاستە تەر-
جىمە"نى قالقان قىلىۋېلىش يارىمايدۇ.

(6 - ئاينىڭ 24 - كۈنى)

يەنە تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىش توغرىسىدا

مۇمۇتيەن ئەپەندىنىڭ «تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىش ۋە باشقىلار توغرىسىدا» سەرلەۋھىلىك ئىككىنچى ماقالىسىنىڭ ئاخىرىنى ئوقۇپ، مەندىكى چۈشىنىشمەسلىكنى ئىزاھلىغانلىقىنى بىلدىم. لېكىن مېنىڭچە ھېچقانداق چۈشىنىشمەسلىك يوق، پەرق شۇنىڭدىكى، پەقەت مۇھىم بولغىنى بىلەن مۇھىم بولمىغىنى ئالماشتۇرۇپ قويۇلغان. مەن تەرجىمىنىڭ بىۋاستە ياكى ۋاستەلىك قىلىنغانلىقىدىن ۋە تەرجىمانىنىڭ مۇددىئاسىنىڭ قانداقلىقىدىن قەتئىي نەزەر، ئاۋال شۇ تەرجىمە نەتىجىسىنىڭ ياخشى ياكى يامان بولۇپ چىققانلىقىغا قاراش كېرەك، دەپ تەشەببۇس قىلىۋاتىمەن.

مۇمۇتيەن ئەپەندى بولسا، تەرجىمان "ئۆزىنى ئۆزى چاغلىشى" كېرەك، ئۆزىنىڭ ماھارىتىنى ئىشلىتىپ، "بىرلا ئەجرى بىلەن مەڭگۈ ھوزۇرلىنىدىغان" قىلىپ تەرجىمە قىلىشى كېرەك، ئۇنداق قىلالمايدىغان بولسا، قول سالمىغىنى ياخشى، دەيدۇ. يەنى چېتەن-تىكەن تېرىغاندىن كۆرە، يەرنى ئاق قالدۇرغىنى ياخشى، ئۇ يەرگە باشقا ئۇستا باغۋەنلەر مەڭگۈ مەنزۇر بولىدىغان ئېسىل گۈللەرنى تېرىسۇن، دەيدۇ. لېكىن "بىرلا ئەجرى بىلەن

مەڭگۈ ھوزۇرلىنىدىغان" قىلىش دېگەن گەپنىڭ بارلىقىغۇ بار، لېكىن "بىرلا ئەجرى بىلەن مەڭگۈ ھوزۇرلىنىدىغان" ئىش ناھايىتى ئاز ئۇچرايدۇ. يېزىقنى ئالساق، جۇڭگونىڭ بۇ توت چاسا ھەرپلىرى ھەرگىزمۇ "بىرلا ئەجرى بىلەن مەڭگۈ ھوزۇرلانغىلى بولىدىغان" بەلگىلەر ئەمەس. ھالبۇكى، ئاق يەرلەرنىمۇ مەڭگۈ ئاق قالدۇرۇش مۇمكىن ئەمەس؛ بىكار يەرلا بولىدىكەن، ئۇ يەرلەردە ياكى چېتەن-تىكەن ياكى قامغاق ئۈنىدۇ، ھەممىدىن مۇھىمى، تەرجىمە ساھەسىنى قاغجىرىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن، بۇ ساھەدىن خەۋەر ئېلىش، ئۇنى پەرۋىش قىلىش ياكى ئوتاپ تۇرۇش كېرەك. بۇ — تەنقىت.

لېكىن بىز تەرجىمىگە، بولۇپمۇ تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىشقا سەل قاراپ كېلىۋاتىمىز. تەنقىتچىلەر ئىجادىيەت توغرىسىدا ھەر ھالدا پات-پات ئېغىز ئېچىپ تۇرىدۇ. تەرجىمە توغرىسىدا بولسا، بۇندىن بىر نەچچە يىل ئىلگىرى تەرجىمە خاتالىقلىرىنى مەخسۇس كۆرسىتىپ بېرىدىغان ماقالىلار ئاندا-ساندا چىقىپ تۇرغان ئىدى، يېقىندىن بۇيان ناھايىتى كەم ئۇچرايدىغان بولدى؛ تەرجىمىدىن قىلىنغان تەرجىمە توغرىسىدىكى ماقالىلار تېخىمۇ ئاز. لېكىن ئەمەلدە ئىشلەش جەھەتتە، تەرجىمە تەنقىتچىلىكى ئىجادىيەت تەنقىتچىلىكىدىن تەس، ئەسلى ئەسەرنىڭ تىلىنى چۈشىنىشتە تەرجىماندىنمۇ ئارتۇق ئىقتىدارغا ئىگە بولۇش كېرەك، ئەسەرنىڭ مەزمۇنىنىمۇ تەرجىماندىن ئوبدانراق چۈشىنىش كېرەك. مۇمۇتيەن ئەپەندىنىڭ ئېيتقىنىدەك، تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىشتا، قوشۇمچە پايدىلانغىلى بولىدىغان بىر نەچچە خىل تەرجىمە نۇسخىلىرى تەييار؛ بۇ تەرجىمانلارغا

ناھايىتى ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىدۇ، چۈنكى A تەرجىمە نۇسخىسىدىن گۇمان تۇغۇلسا، B تەرجىمە نۇسخىسىدىن پايدىلىنىش مۇمكىن. بىۋاستە تەرجىمە قىلىشتا ئۇنداق ئوڭايلىق يوق، چۈشەنمەيدىغان جاي ئۇچراپ قالسا ئىلاج يوق، چۈنكى دۇنيادا ئوخشاشمايدىغان ئىبارىلەر بىلەن مەنىسى جۈملىمۇ-جۈملە ئوخشايدىغان ئىككى ئەسەر يازىدىغان ئاپتور يوق. تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىنغان كىتاپلارنىڭ كوپ بولۇشىدىكى سەۋەپلەرنىڭ بىرى شۇ بولسا كېرەك، ھورۇنلۇقىنىمۇ ئۇنىڭ سەۋەۋى دىسە بولىدۇ، لېكىن تىل ئىلمى جەھەتتىكى كۈچنىڭ يېتىشمەسلىگىمۇ سەۋەپ بولسا كېرەك. ئەنە شۇنداق ھەر خىل نۇسخىلىرىدىن قوشۇمچە پايدىلىنىپ ئولتۇرۇپ قىلغان تەرجىمىلەرنى تەنقىت قىلىش تېخىمۇ تەس، بۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھېچبولمىغاندا ھەر خىل ئەسلى تەرجىمىلەرنى چۈشىنىش شەرت. مەسىلەن، چېن يۈەن تەرجىمە قىلغان «ئاتىلار ۋە باللار»، لۇ شۈن تەرجىمە قىلغان «تارمار» ئەنە شۇ خىلغا كىرىدۇ.

مېنىڭچە، تەرجىمىگە كەڭ يول بېرىش كېرەك، تەنقىتلەش ئىشىغا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. ئەگەر تەرجىمانلار ئۆزى ئېھتىيات قىلسۇن دىگەن مەقسەت بىلەن ھوكۇمنى تولىمۇ قاتتىق قىلىۋېتىدىغان بولساق، بۇنىڭ نەتىجىسىدە كۈتكىنىمىزدىن باشقىچە بولۇپ چىقىدۇ: ياخشى تەرجىمە قىلىدىغانلار ئېھتىيات قىلىدۇ، قالايمىقان تەرجىمە قىلىدىغانلار يەنىلا قالايمىقان تەرجىمە قىلىۋېرىدۇ، ئۇ چاغدا يامان تەرجىمىلەر ياخشىراق تەرجىمىلەردىن كوپىيىپ كېتىدۇ.

ئاخىرىدا، ئانچە موھىم بولمىغان بىر نەچچە ئېغىز سوزۇم

بار. مۇمۇتيەن ئەپەندى تەرجىمىدىن تەرجىمە قىلىشقا شەك كەلتۈرگەنلىگى ئۈچۈن، ئۆزى تەرجىمە قىلغان «تاشكەنت»نىڭ ئېمىسچە تەرجىمىسىنى كورگەندىن كېيىن، ھەتتا ئۇنىڭ فرانسۇزچە تەرجىمىسىنىمۇ "قىسقارتىلغان نۇسخىسى"دەۋاپتۇ. ئەملىيەتتە ئۇنداق ئەمەس. ئېمىسچە تەرجىمىسى قېلىن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بىرلەشتۈرۈپ تۈپلەنگەن ئىككى رومان، ئاخىرقى كوپرەك قىسمى سىرافىموۋىچنىڭ «تومۇر ئېقىن» دىگەن رومانى. دىمەك، بىزدىكى خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنغان «تاشكەنت»مۇ "قىسقارتىلغان نۇسخىسى" ئەمەس.

(7-ئاينىڭ 3-كۈنى)

چاخچاق چاخچاقچە بولسۇن (A)

كومپرادور

ئېسىت، لىيۇ بەننۇڭ ئەپەندى ئۇشتۇمتۇت كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كەتتى، ئىلىم ساھەسىدە يەنە بىر ئادەم كېمىيىپ كەتتى، بۇنىڭ ئۈچۈن ھەسرەتلىنىش كېرەك. لېكىن فونېتىكىدىن قىلچە ساۋادىم يوق، ئۇنى تەرىپلەش جەھەتتە بولسۇن، چوكۇرۇش جەھەتتە بولسۇن، بىرەر ئېغىز سۆز قىلىشقا لايىق ئەمەسمەن. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن باشقا بىر ئىش ئېسىمگە چۈشتى، ھازىرقى ئومۇمىي ئەدەبىي تىل تاكى "چورۇۋېتىلگىچە" ياكى "ۋاز كېچىلگىچە" لىيۇ بەننۇڭ ئۆز ۋاقتىدىكى ئومۇمىي ئەدەبىي تىلغا بولۇپمۇ ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان ئومۇمىي ئەدەبىي تىلغا "ئۇدۇلمۇ-ئۇدۇل تۇرۇپ زەربە بېرىدۇ"غان كاتتا ئادەم ئىدى.

ئۇنىڭ ھېچقانچە كۆپ سەرپ قىلىنمىغان، لېكىن ناھايىتى كۈچلۈك بولغان مۇنداق ئاجايىپ سۆزلىرى بار ئىدى:

"ئاددىيغا بىرلا مىسال كەلتۈرەي: كۇڭزى ئېيتىدۇكى: 'ئوقۇغاننى ھەمىشەتەكرار قىلىش راھەت ئەمەسمۇ؟'

بۇ تولىمۇ كونا ئۇسلۇپ، ياخشى ئەمەس!

— ئوقۇغاننى ھەمىشە تەكرار قىلىش، — دەيدۇ كۇڭزى،

— راھەت ئەمەسمۇ؟

بۇ يارايدۇ!

— ئوقۇغاننى ھەمىشە تەكرار قىلىش راھەت ئەمەسمۇ؟ — دەيدۇ كۇڭزى.

بۇ تېخىمۇ ياخشى! نېمىشقا؟ ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان. لېكىن 'كۇڭزى ئېيتىدۇ' دېگەن شەكىل 'ئېيتىدۇ كۇڭزى' دېگەندەك ياۋروپاچىلىشالمىغان!"

بۇ سۆزلەر «جۇڭگو گىراماتىكىسى توغرىسىدا ئومۇمىي بايان»دا ئۇچرايدۇ. ئۇ كىتاب — راۋرۇس يېزىلغان كىتاب؛ ئۇنىڭ ئاپتورى «يېڭى ياش»نىڭ ھەمسەپەرلىرىدىن بولۇپ، 4-ماي دەۋرىدىكى «ئەدەبىيات ئىنقىلاۋى»نىڭ جەڭچىسى ئىدى، ھازىر رەھمەتلىك بولۇپ قالدى. جۇڭگونىڭ كونا ئادىتى بويىچە، بىرەر ئادەم ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ قەدرى-قىممىتى ئېشىپ كېتىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى يېڭىۋاشتىن تىلغا ئالغىم كەلدى ۋە ئۇنىڭمۇ ئاخىر «مۇھاكىمە» تەھرىراتىنىڭ ھەمسەپەرلىرىدىن بولۇپ قالغانلىقىنى، بەزىدە "يۇمور"مۇ قىلىپ قويىدىغانلىقىنى تىلغا ئالغىم كەلدى؛ ئىلگىرى "يۇمور"مۇ قىلاتتى، لېكىن ئۇ "يۇمور"لىرى "چاخچاق" ئازگىلىغا تاشلىنىپ قېلىشتىنمۇ خالىي بولالمايتتى.

يۇقۇرىدا نەقىل كەلتۈرۈلگەن ماقالىسىمۇ بۇنىڭغا ئەمەلىي مىسال بولالايدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ سۆزلىرى جاھىل ئەپەندىلەرنىڭ، شەھەر كوچىلىرىدىكى مۇتەھەملەرنىڭ شىم-كاستيۇم كىيگەن ۋە چەتئەل تىللىرىنى ئۆگەنگەن ياشلارنى كۆرگەندە، "ھەي……ي، بۇرنى پاكارلىق قىلىپ قاپتۇ، يۈزىمۇ ئاق ئەمەس

ئىكەن" دەپ زاڭلىق قىلغان سۆزلىرىدىن پەرقلەنمەيدۇ.

تەبىئىكى، لىۇ ئەپەندىنىڭ قارشى تۇرغىنى "تولىمۇ ياۋروپا-چىلاشتۇرۇۋېتىش" ئىدى. لېكىن "تولىمۇ"نىڭ دائىرىسى قانچىلىك كەڭ؟ ئۇ مىسال قىلىپ كۆرسەتكەن يۇقۇرقى 3 ئۇسۇل كونا كىتاپلاردا ئۇچرىمايدۇ، گەپلەشكەندە ئۇچراپ قالىدۇ، ئېغىزدا ئېيتقاندا، باشقىلارمۇ چۈشىنىپ كېتەلەيدۇ؛ لېكىن "كۇڭزى ئېيتتىدۇ"نى "بايان كۇڭزى"غا ئۆزگەرتىپ سۆزلىسەك چۈشەنگىلى بولمايدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، لىۇ ئەپەندى ئۆزى قارشى چىققان ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان يېزىقلاردىن ئەمەلىي مىسال تاپالماي، "'كۇڭزى ئېيتتىدۇ' دېگەن شەكىل 'ئېيتتىدۇ كۇڭزى' دېگەندەك ياۋروپاچىلىشالمىغان!" دېيىشكىلا مەجبۇر بولغان. خوش، بۇ "نىشانسىز ئوق ئاتقان" بولمىدىمۇ؟

ياۋروپاچىلاشقان گىراماتىكىنىڭ جۇڭگونىڭ ئومۇمى ئەدىبىي تىلىغا چاڭ سېلىپ كىرىشىگە ئۇنىڭ قىزىقارلىقلىقى ئەمەس، زورۇر بولغانلىقى چوڭ سەۋەپ بولماقتا. مىللىي ئەنئەنىشۇناسلار ئالۋاستى مىجەزنى يامان كۆرىدۇ، لېكىن ئۆزلىرى زۇجيېپ (كونسېپسىيە)لەردە ئولتۇرۇپ، "شافىر كوچىسى"، "مىتىخسىت كوچىسى" دېگەندەك غەلىتە ئىسىملارنى يازىدۇ؛ مۇلاھىزىچىلەر نىمىسىگە قىزىقىدىكىن-تاڭ، ئۇلار ئۆز سۆزلىرىنى ئىخچام قىلىمەن دەپ ئىلگىرىكى ئومۇمى ئەدىبىي تىل يېتىشمەي چەتئەل جۈملە شەكىللىرىنى قوللىنىشقا مەجبۇر بولغان. ئۇنى چۈشىنىشنىڭ تەس ئىكەنلىگى، چاينى سۈمۈرگەندەك غۇرتلا يۇتۇۋەتكىلى بولمايدىغانلىقى ھەق-راست، لېكىن ئۇنىڭ ئىخچاملىقى شۇ كەمچىلىكىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇپ كېتەلەيدۇ. خۇشى ئەپەندىنىڭ

«يېڭى ياش»قا بېسىلغان «ئېبسېنىزىم» دېگەن ماقالىسى يىقىندىن بۇيانقى بەزى ئەدەبىيات-سەنئەت توغرىسىدىكى نەزىرىي ماقالىلارغا قارىغاندا ھەقىقەتەن چۈشىنىشلىك بولسىمۇ، لېكىن ئۇ بىزگە قوپال-تېيىز، تومتاق بولۇپ تۇيۇلمىدىمۇ؟

ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان ئومۇمى ئەدەبىي تىلنى مەسخىرە قىلىدىغان ئادەم مەسخىرە قىلغاندىن تاشقىرى، بىزگە چەتئەللەرنىڭ ئىخچام مۇھاكىمىلىرىنى ئۆز مەيلىچە ئۆزگەرتمەي، شۇلۇپ تاشلىماي تونۇشتۇرىدىغان بولسا، مەن ئويلايمەنكى، ئۇ چوقۇم بىزگە تېخىمۇ ياخشى ئىبرەت كۆرسەتكەن بولاتتى.

رەقىپكە چاخچاق بىلەن تاقابىل تۇرۇشمۇ، دەرۋەقە، جەڭ قىلىشنىڭ ياخشى ئۇسۇلى؛ لېكىن ئۇنى رەقىپنىڭ تىتاڭ تومۇرىغا تەگدۈرۈش شەرت؛ ئۇنداق قىلمىغاندا، چاخچاق ئاخىر چاخچاقتىنلا ئىبارەت بولۇپ قالىدۇ، خالاس.

(7-ئاينىڭ 18-كۈنى)

ۋېن گۇڭجىنىڭ كومپرادورغا يازغان خېتى

كومپرادور ئەپەندى:

جانابىڭىزنىڭ «ئەركىن پاراڭ»دا ئېلان قىلغان كاتتا ماقالىڭىزنى بۈگۈن ئوقۇپ، شۇنى چۈشەندىمكى، غەرپلىكلەرنىڭ تاجاۋۇزچىلىقىغا ھە-ھۇ دەپ مەدەت بېرىدىغان ئالاقانات (خائىن)لار ھېلىمۇ كوپ ئىكەن، جانابىڭىزنىڭ قارىشىچە، ياۋروپاچە مەدىنىيەتنىڭ ئەۋج ئېلىشىغا "زورۇرىيەت" سەۋەپ بولغانمىش. بۇ ھەقتە گەپنى نەدىن باشلىسام بولاركى-تاڭ؟

جۇڭگولۇقلار كارغا يارىماس بولسىمۇ، ھەر ھالدا سوز قىلالايدۇ،
جۇڭگو تىلىنى كېرەكسىز قىلىۋېتىش، يېزىلىقلارنىمۇ "مىستىر"
دەيدىغان قىلىۋېتىش — بۇ، جۇڭگو مەدەنىيىتىدىكى "زورۇرىيەت"
بولمىسا كېرەك، مەسىلەن، جۇڭگولۇقلارنىڭ تىلى بويىچە،
پالانى كىشى: "بۇگۇن يامغۇر ياغدى" دىسە، پوكۇنى كىشى:
"شۇنداق، ھاۋا سالقىن بولۇپ قالدى" دىسۇن، جانابىڭىزنىڭ
تەشەببۇسى بويىچە، بۇنى "بۇگۇن يامغۇر ياغدى، — دىدى
پالانى كىشى" "ھاۋا سالقىن بولۇپ قالدى، شۇنداق، — دىدى
پوكۇنى كىشى" دەپ ئۆزگەرتىش كېرەك ئىكەن. بۇمۇ پۈتۈن جۇڭ-
خۇا مىنگونىڭ پۈتۈن مىللىتى ئۈچۈن "زورۇر" بولامدۇ؟ ئومۇمەن
كاتتا تەرجىمانلارنىڭ ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان قەلەملىرى جۇڭگو-
غەرپ مەدەنىيىتىنىڭ راۋان يولىنى توسۇۋەتتى، بۇنىڭ نەتىجى-
سىدە ئەسلى ئەسەرنى ئوقۇيالايدىغان ئادەملەرمۇ تەرجىمىسىنى
چۈشىنەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە جانابىڭىزنىڭ
"زورۇرىيەت"ى بۇندىن كېيىن جۇڭگونى غەرپ كىتاپلىرىنى
ئوقۇش ئىمكانىيىتىدىن مەھرۇم قىلىدىغان بولدى. چىن زىجەن
ئەپەندى تەشەببۇس قىلغان "ئاممىۋى تىل" — ئۆزگەرمەس
ھەقىقەت. جۇڭگولۇقلارنىڭ ئوز ئارا جۇڭگو تىلى بىلەن
سوزلىشى ھەرقاچان مۇتلەق بولىدۇ. جانابىڭىز بولسىڭىز
ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان گىراماتىكىنى زورۇرىيەت دەپ تۇرۇۋې-
لىۋاتىسىز! شۇڭا كاتتا نامىڭىزنىڭ "كومپرادور" ئىكەنلىكى
"دەللالچە روھىي ھالىتىڭىز"نى كەم-كوتىسىز ئىپادىلەپ
تۇرۇپتۇ. لىۇ بەننۇڭ ئەپەندى: "تەرجىمە چەتئەل تىلىنى
بىلمەيدىغان ئادەملەرنى ئوقۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ"

دەيدۇ، بۇ ئۆزگەرمەس قائىدە. جانابىڭىز بولسىڭىز لىۇ
بەننۇڭنى ئاغزىڭىزغا كەلگىنىچە ھاقارەتلەپ، پۈتۈن جۇڭگو
خەلقىنى ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان گىراماتىكىنى ئۆزىگە جاندەك
"زورۇر" قىلىۋالىدىغان ھالغا كەلتۈرمەي قويمايمەن دەۋاتىسىز!
ئەپەندىم، ھازىر تومۇز ۋاقتى، ئارام ئېلىۋېلىڭ! جاھانگىرلار
جۇڭگولۇقلارنىڭ نەسلىنى قۇرۇتىدىغان گاز بومبىلىرىنى سان-
ساناقسىز تەييارلاپ قويىدى. دەللاللىق قىلغۇڭىز بولسا
قىلىۋېرىڭ، لېكىن پۈتۈن مىللەتنى سېتىۋەتمەڭ. مەن بولسام
بېشى بىلەن ئاخىرىنى ئالماشتۇرۇۋېتىدىغان ياۋروپاچە ئەدىبىي
شەكلىنى بىلمەيدىغان نادان ئادەممەن! جانابىڭىزنىڭ زوق
بىلەن قىلغان تەشەببۇسىڭىزغا قاراپ جانابىڭىزنى بىزنىڭ
مەملىكىتىمىزنىڭ ئادىمى بولمىسا كېرەك دېگەن گۇمانغا كېلىپ
قالدىم. جانابىڭىزغا ئالاھىدە جاۋاپكارلىق بىلەن سوئال قوياي:
نىمە ئۈچۈن بۇزەھەرلىك مەدەنىيەت گازىنى چېچىۋاتىسىز؟
جاھانگىرلاردىن تاپشۇرۇق ئالدىڭىزمۇ-يا؟ قىسقىسى، 449
مىليون (چېن ئەپەندىنى ھېساپقا ئالمىغاندا) قاتارىغا كىرىدىغان
جۇڭگولۇقلار جانابىڭىزنىڭ تەشەببۇسى توغرىسىدا مەرھەمەت
بىلدۇرمەيدۇ! دىققەت قىلىڭ، جاناپ.

ۋېن گۇڭجى. 7-ئاينىڭ 25-كۇنى (8-ئاينىڭ 7-كۇنى چىققان
«شېنباۋ» گېزىتىنىڭ «ئەركىن پاراك» بېتىگە بېسىلغان)

كومپرادورنىڭ ۋېن گۇڭجىغا جاۋابى

گۇڭجى ئەپەندى:

جۇڭگو گىراممانىكىسىغا ياۋروپاچە شەكىلنى بىرئاز كىرگۈزۈش مېنىڭ تەشەببۇسۇم. ئۇ "جۇڭگو تىلىنى كېرەكسىز قىلىۋېتىش" دېگەن گەپ ئەمەس، "جاھانگىرلاردىن تاپشۇرۇق ئالغان"مۇ ئەمەس. لېكىن جانابىڭىز دەرھاللا ماڭا "خائىن" دېگەندەك ئېغىر بەدناملارنى چاپلاپسىز، 449 مىليون (چېن ئەپەندىنى ھېساپقا ئالمىغاندا) قاتارىدىكى جۇڭگولۇقلار نامىدىن مېنىڭ كاللامنى ئالماقچى بوپسىز. ئېھتىمال مېنىڭ تەشەببۇسۇم خاتا بولۇپ چىقىشىمۇ مۇمكىن، بىراق ھەدېگەندىلا ئۆلۈم جازاسىغا ھوكۇم قىلىپسىز، بۇ ئۇسۇل ناھايىتى مودا بولسىمۇ، لېكىن بىرئاز ھەددىدىن ئاشقاندەك تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مېنىڭچە، "449 مىليون (چېن ئەپەندىنى ھېساپقا ئالمىغاندا) قاتارىدىكى جۇڭگو لۇقلار"نىڭ پىكرى جانابىڭىزنىڭ پىكرى بىلەن ئوخشاش بولۇشى ناتايىن، سىز ئۇلارنىڭ ماقۇللىغىنى ئالمىغان، ئۇلارنىڭ سىرتىدىن ۋەكىل بولۇۋاپسىز.

جۇڭگو گىراممانىكىسىنى ياۋروپاچىلاشتۇرۇش دېگەن سۆزدىن جۇڭگو تىلى ئورنىغا چەتئەل تىلىنى ئۆگىنىش دېگەن مەنا كېلىپ چىقمايدۇ. بۇ ئاددى داۋلىلار توغرىسىدا جانابىڭىز بىلەن كۆپ سۆزلىشىشنى خالىمايمەن. مەن تومۇزدىن قورقۇپ كەتمەيمەن. ئەكسىچە مەنىسىزلىك سەۋەپ بولۇۋاتىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ يەنە تەكرار ئېيتىمەنكى، مەن جۇڭگو گىراممانىكىسىغا ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان بەزى شەكىللەرنى قوشۇش زۆرۈر دەپ تەشەببۇس قىلىمەن. بۇ تەشەببۇس پاكىتتىن كېلىپ چىققان. جۇڭگولۇقلار "ھەر ھالدا سۆز قىلالايدۇ"، بۇنىڭدا گەپ يوق، لېكىن ئالغا بېسىش كېرەك، ھەممىدە كونا پېتىچە بولىۋەرسە

كۆپايە قىلمايدۇ. كۆز ئالدىمىزدىكى مىسالنى ئالاي: جانابىڭىز مانا مۇشۇ بىرنەچچە يۈز خەتلىك خېتىڭىزدىلا "توغرىسىدا" دېگەن سۆزنى ئىككى قېتىم ئىشلىتىپسىز، بۇنىڭ قەدىمقى يېزىق بىلەن ئالاقىسى يوق، بۇ كېيىنكى چاغلاردىكى ئۇدۇل تەرجىمىدىن كېلىپ چىققان ياۋروپاچە گىراماتىك شەكىل؛ ھەتتا "ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان" دېگەن سۆزنىڭ ئۆزىمۇ ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان سۆز؛ "كېرەكسىز" (取消) دېگەن سۆزنىمۇ ئىشلىتىپسىز، بۇ پۈتۈنلەي ياپونچە سۆز؛ "گاز" بولسا نېمىس تىلىدىن ئەينەن قوبۇل قىلىنغان ياپونچە ئاھاڭ تەرجىمىسى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ناھايىتى جايىدا ئىشلىتىلگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇنداق ئىشلىتىش "زۆرۈر". مەسىلەن، "زەھەرلىك گاز"نى ئالاي، ئەگەر جۇڭگونىڭ ئەزەلدىن بار بولغان "زەھەرلىك بۇس" دېگەن سۆزى ئىشلىتىلىدىغان بولسا، مەنىسى مۇجمەل بولۇپ قالىدۇ-دە، ئۇنىڭ زەھەرلىك بومبا ئىچىدىكى بىرنەرسىنى بىلدۈرۈشى ناتايىن. دېمەك، "زەھەرلىك گاز" دەپ يېزىلىشى ھەقىقەتەن "زۆرۈرىيەت"تىن كېلىپ چىققان.

جانابىڭىز ئەينەككە قاراپ باقماي، ئۆزىڭىزنىڭمۇ ياۋروپاچىلاشتۇرۇلغان گىراممانىكىنى ئىشلىتىۋاتقان، ئالۋاستىلار ئاتالغۇلىرىنى ئىشلىتىۋاتقان ئادەم ئىكەنلىكىڭىزنى ئىختىيارسىز ئىسپاتلاپ بېرىپسىز. لېكىن مېنىڭچە، سىز ھەرگىزمۇ "غەرپلىكلەرنىڭ تاجاۋۇزچىلىقىغا ھە-ھۇ دەپ مەدەت بېرىدىغان ئالاقانات (خائىن)" ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭمۇ ئۇنداق ئادەملەردىن ئەمەسلىكىمنى مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئىسپاتلاپ بەردىڭىز دەپ ئويلايمەن. ئۇنداق بولمىسا، جانابىڭىز ئىتنىڭ

قېنىنى باشقا ئادەمگە پۈركۈيمەن دەپ، ئاۋال ئۆزىڭىزنىڭ
مۇبارەك ئاغزىڭىزنى بۇلغىغان بولۇپ چىقىسىز.
مەن ئويلايمەنكى، بىرەر مەسىلە ئۈستىدە مۇنازىرىلەشكەندە
پوپوزا ۋە بوھتان كارغا كەلمەيدۇ. قەلەم تۇتىدىغان ئادەمنىڭ
ھەدىگەندىلا خاپا بولۇپ كېتىشى، باشقا ئادەمنىڭ جېنىنى
ئېلىشقا ئۇرۇنۇشى تېخىمۇ كۈلكىلىك. ئەپەندىم، چىچاڭلاشنى
قويۇپ، ئۆپكىڭىزنى بېسىپ، ئۆزىڭىزنىڭ خېتىنى يەنە بىر قېتىم
ئوقۇپ كۆرۈپ، ئۆزىڭىزنى ئويلاپ كورسىڭىز قانداق؟
تومۇزدىكى ئاماللىغىڭىزنى تىلەپ خېتىڭىزنىڭ ئۇچۇرىنى
بەردىم. شەپكەمنى ئېلىپ تازىم قىلىمەن؛ ئىنىسىڭىز
كومپرادۇر.

8 - ئاينىڭ 5 - كۈنى

(8 - ئاينىڭ 7 - كۈنى چىققان «شىنباۋ»
گېزىتىنىڭ «ئەركىن يارالغ» بېتىگە بېسىلغان)

ھەيرانمەن (B)

يوموجۇن ئەپەندى ئاممىۋى تىل مۇھاكىمىسىگە ئوقۇتقۇچى سۈپىتىدە قاتنىشىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ پىكرىگە ئەھمىيەت بېرىش ئىنتايىن تېگىشلىك. ئۇ "ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا ئاممىۋى تىلنى مەشق قىلدۇرۇش"نى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ؛ "ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ماقالا يېزىشتا ئىشلىتىشنى ناھايىتى ياخشى كورىدىغان ۋە دائىم خاتا ئىشلىتىدىغان بىرمۇنچە مودا سوزلەر"نى مىسالغىمۇ ئېلىپ، "ئەڭ ياخشىسى، ئۇلار ئىشلەتمىسۇن" ئۇلار كەلگۈسىدە پەرق ئېتەلەيدىغان بولغاندا بىرگەپ بولار، چۈنكى "ھەزىم قىلالمايدىغان يېڭى نەرسىلەرنى يىدۇرگەندىن كورە، ئاۋال تۇسۇپ قويۇش كېرەك" دەيدۇ. بۇ يەردە ئۇ مىسال كەلتۈرگەن "مودا سوز"لەردىن بىر قىسمىنى كورستەي —

ئورتاق ھېسسىيات، دۇيشياڭ (ئوبيېكت)، ھاۋا بېسىمى، تېمپېراتورا، كرىستال، ئۇزۇل-كېسىل، يۈزلىنىش، ئىدراك، رىيال، پەمسىز، نىسبىيلىك، مۇتلەقلىق، ئۇزۇن كەسمە يۈز، توغرا كەسمە يۈز، ئولۇم نىسبىتى...... («يېڭى ئىبارىلەر بوستانى»نىڭ 3 - سانىدىن)

لېكىن مەن ناھايىتى ھەيرانمەن.

بۇ سوزلەرنى ”مودا سوزلەر“ دىگىلى بولماس. مەسىلەن: دۆيشىياك (ئوبيېكىت)، ”رىيال“ دىگەن سوزلەرنى گېزىت ـ كىتاپ ئوقۇپ تۇرىدىغان ئادەملەر دائىم ئۇچرىتىپ تۇرىدۇ؛ دائىم ئۇچرىتىپ تۇرغاچقا، خۇددى كىچىك باللار گىراماتىكا دەرسلىكلىرىسىزمۇ تىل چىقارغانغا ئوخشاشلا، بۇلارنىڭ مەنىسىنى سىلىشتۇرۇپ بىلىۋالالايدۇ؛ ھالبۇكى مەكتەپتە مۇئەللىم چۇشەندۇرۇپ بېرىدۇ. ”تېمپېراتورا“، ”كرىستال“، ”ئۇزۇن كەسمە يۇز“، ”توغرا كەسمە يۇز“ دىگەن سوزلەرمۇ پەن ئاتالغۇلىرى؛ بۇلار ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ فىزىكا، مىنىرالوگىيە، بوتانىكا دەرسلىكلىرىدە بار، بۇلارنىڭ مەنىلىرى تىل دەرسلىكلىرىدىكى مەنىلىرىدىن پەرق قىلمايدۇ. ھازىر ”دائىم خاتا ئىشلىتىدىغان“لىقى ئوزلىرىنىڭ ئويلاپ كورمىگەنلىكى، ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭمۇ چۇشەندۇرۇپ بەرمىگەنلىكى، ھەتتا باشقا پەنلەردىمۇ ئوخشاش مۇجمەل مەنىدە قوللىنىلغانلىقى تۇپەيلىدىن بولمىغانمىدۇ؟

ئۇنداق بولسا، ئاممىۋى تىلنى يېرىم يولدا ئۇگەنگەن، ئوتتۇرا مەكتەپتىن كېلىپ چىقىپ تېز يېتىشكەن ئاۋام كىشىلىرىنىڭ ئاممىغا نىمە پايدىسى تەگسۇن؟ ئامما ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا شۇنىڭ ئۇچۇن مۇھتاجكى، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بىلىم سەۋىيىسى خېلى ئۇستۇن، ئۇلار كوپچىلىككە بىلىم يولىنى ئېچىپ بېرەلەيدۇ، سوز بايلىقىنى كوپەيتىپ، يېشىپ بەرگىلى بولىدىغانلىرىنى يېشىپ بېرىدۇ، يېڭىدىن قوبۇل قىلىشقا تېگىشلىك بولغانلىرىنى قوبۇل قىلىدۇ؛ ”دۆيشىياك“ دىگەنگە ئوخشاش سوزلەرنىڭ شەرھىنى ئاۋال چۇشىنىۋالىدۇ، توغرا كەلگەندە شۇۋە بىلەن ئالماشتۇرۇپ ئىشلىتەلەيدۇ، شۇۋە

تېپىلماي قالسا، شۇ يېڭى ئاتالغۇنىڭ ئوزىنى ئۇگىتىپ قويىدۇ ۋە ئۇنىڭ مەنىسىنى سوزلەپ بېرەلەيدۇ. ئەگەر ئۇلار ئاممىۋى تىلنى چالا بىلسە، يېڭى ئاتالغۇلارنىمۇ ئانچە چۇشەنمىسە، ئۇلار ھەقىقەتەن ”ئۇزۇل ـ كېسىل“ ”قاتاردىن قالغان“ بولۇپ قالىدۇ.

مەن ئويلايمەنكى، ئاممىۋى تىلنى ئامما ئۇچۇن مەشق قىلىش كېرەك، ”موداسوز“لەرنى قوللىنىشتىن توسماسلىق كېرەك، بۇنىڭ ئۇچۇن، ھەممىدىن موھىمى، ئۇلارغا مەنىسىنى ئۇگىتىش كېرەك. ئوقۇتقۇچىنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئالدىدىكى رولى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ كەلگۇسىدە ئامما ئالدىدا ئوينايدىغان رولىغا ئوخشاش. مەسىلەن، ”ئۇزۇن كەسمەيۇز“ ۋە ”توغرا كەسمە يۇز“ دىگەن سوز ”ئۇزۇنىسىغا كەسمە يۇزى“ ۋە ”توغرىسىغا كەسمە يۇزى“ دەپ يېشىپ بېرىلسە، ئۇنى چۇشىنىش ئاسان. ئەگەر ”توغرىسىغا ھەرىلەنگەن يۇز“ ۋە ”ئۇزۇنىسىغا ھەرىلەنگەن يۇز“ دەپ يېشىپ بېرىلسە، ئۇ چاغدا ھەتتا ياغاچچى شاگىرتمۇ چۇشىنىۋالالايدۇ، بۇنىڭ ئۇچۇن خەت ساۋادىنى چىقىرىشنىڭ ھاجىتى يوق، مەنئى قىلىش ياخشى ئەمەس، ئۇنداق قىلغاندا ئۇلاردىن بەزىسىگە مەڭگۇ مۇجمەل بولۇپ قېلىۋېرىدۇ، ”چۇنكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ھەممىسىنىڭ ئالى مەكتەپلەرگە كىرىپ، مەشھۇر ئەدىپ ياكى ئالىم بولۇش مۇرادىغا يېتىشى ناتايىن“.

(8 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۇنى).

期 限 表

借 者	借 期	还 期

I 210.3
U8501　　03174

书 名 [illegible]

¥0.25　　2a155

借书证卡号	借出日期	还书日期

读者须知

1、爱护图书人人有责。

2、按时归还，遗失赔偿。

3、不得圈点划线。

夹西第1次印刷

بۇ كىتا

1974 ـ يىل 4

1 ـ باسمىسى

تاللاپ تەرجى

شىنج

شىن